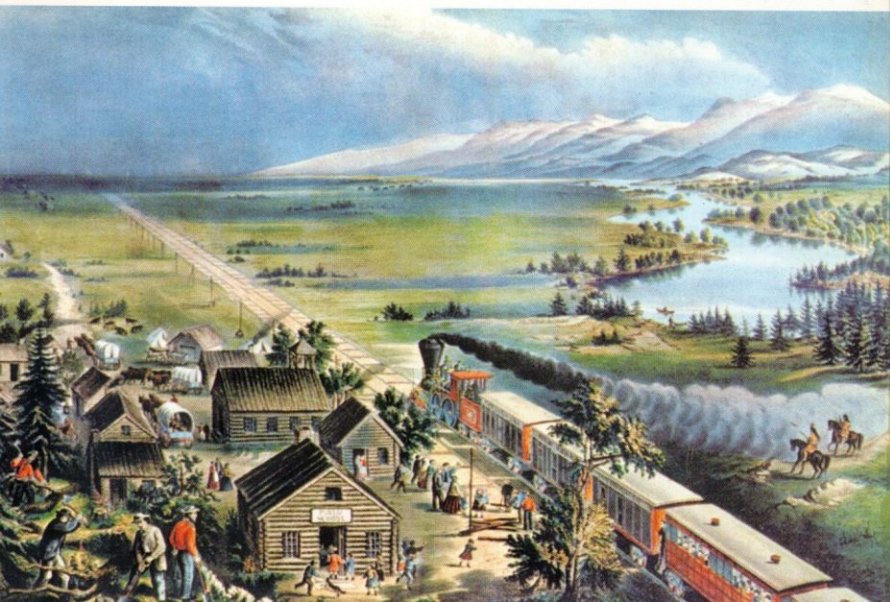

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 7 (448)
iulie 2004

<http://magazinistoric.itenet.ro>

e-mail: mistoric @ itenet.ro

1 Printre numeroasele omagii aduse de urmași personalității lui Ștefan cel Mare și Sfânt se află și acest portret datorat pictorului Ary Murnu (1881-1971)

2 Visul american s-a bazat pe democrație (*Alegeri districtuale*, tablou de George C. Bingham, 1854) și pe spiritul pionierilor (*Străbătând continentul*, pictură de Fanny F. Palmer, 1868)

3 Afizele edițiilor Jocurilor Olimpice din anii 1960, 1964, 1988 și 2000; imagini reproduse din volumul *România la Jocurile Olimpice* (București, 2002)

4 La Eisenach, în Turingia, provincie istorică făcând parte, până la unificare, din Germania de Est, se află și acest palat al conților turingieni, într-o vreme centru al trubadurilor germani, în alta azil al lui Martin Luther

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu
Corectura

Georgeta Apreotesei
Secretariat:

Constanța Avram,
Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREST” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iulie

2004

ȘTEFAN, ȘTEFAN,
DOMN CEL MARE...

4 Vaiet de clopot
cuprinde Moldova

A.D. XENOPOL

5 Bucuria ziditorului
de sfinte lăcașuri

† DANIEL,
Mitropolitul Moldovei și
Bucovinei

7 Cruciat
pentru Europa

V. CÂNDEA

11 47 de ani lângă
oamenii săi

B. MURGESCU

16 Călugărul Simion
își desemnează
urmașul la tron

C. REZACHEVICI

18 Cine ești,
doctore Șmil?

M. BOTESCU,
T. WEXLER,
M. ROTARU

24 Ciocănind
la o ușă deschisă

*Regrete istoriografice
pentru reunificarea
Germaniei*

V. BUGA

29 Solidarități
din cronici

*Premianții
Concursului Eustory*

EVENIMENT

31 Cu istoria la
Poarta Albă

E. TOMAC

32 Palate
între coperte adunate
Avanpremieră editorială

33 Câte laturi
avea triumghiul
comerțului cu negri?
Legenda și realitatea

O. PÉTRÉ-
GRENOUILLEAU

37 O prietenie
pentru vișul american

*George Washington
și James Madison*

T. STĂNESCU-
STANCIU

41 Fair-play, vă rog!

*Cu Cristian Țopescu,
despre spiritul olimpic
în lumea de azi*

I. LĂCUSTĂ

43 Drumul
către Atena

*România
la Jocurile Olimpice*

M. PENEȘ

46 Călătorind
în viață cu Al. Rosetti
Dionisie Lupu, 56

M. SALA

51 În România,
acum 100 ani

G. FILITTI

ASA VĂ PLACE
ISTORIA?

55 Vezi stele
înainte de a-l bea
Povestea coniacului

58 De bună voie
sau siliți de familie
*Mariajul în secolul XIX,
la români*

E. OLARIU

61 Scriitorul
Dostoievski manifestă
atitudine dușmănoasă
F. HERA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Catedrala
fără tihnă
*Vechea vatră
bucureșteană
a Mitropoliei
Țării Românești*

F. ȘERBĂNESCU

HOOVER
INSTITUTION

71 Români,
vi se pregătește ceva!
*Ce știa emigrația despre
situația din țară în 1945*

72 Ce-am căutat
acolo?
*Amintiri din campania
din Est*

T. MISIEVICI

76 Decorația,
o formă de înnobilitare
S. CÂLȚIA

77 Ora de curs
cea mai îndrăgită
*Din trecutul
educației fizice în școală*
B. POPA

81 De la
România Mare
la România ciuntită
*Dejun trist
la familia Goga*
L. BARBUL

85 Războiul stelelor,
varianta hippy
Filmul Odissea 2001

89 Edda Binder-
Iijima despre locatarul
de la Peleş
D. HÎNCU

91 O para găurită
B. COSTACHE

92 Ia halvița,
neamule!
*Copiii negustori din
Bucureștii de altădată*
I. LĂCUSTĂ

RUBRICI

**23; 50; 88;
94; 95** Concurs
Ștefan cel Mare și Sfânt;
Blitz... Concurs;
Pentru biblioteca
dumneavoastră;
Rebus; Dialog

CREDINȚA ÎN VIITOR

In astă împreunare a amintirii trecutului cu năzuințele și speranțele în viitor, figura lui Ștefan cel Mare încetează de a fi eroul unei părți a țărilor locuite de români și devine un centru pentru toți de același neam. Apărând Moldova de asupririle dușmanilor, el apără o parte din poporul nostru; el împlini aici aceea ce alți bărbați mari împliniră aiurea. Marginile politice îi opriră de a înrăuri de-a dreptul asupra întregului popor; dar fiecare dintre ei, lucrând pentru o parte din același întreg, lucra pentru întregul însuși.

Să nu oprim deci, când cătăm la bărbații cei însemnați ai trecutului nostru, privirile noastre pe sfera în care au trebuit să-și mărginească lucrarea lor; să nu vedem în ei cauze de mândrie sau de gelozie pentru o parte sau alta din poporul nostru, ci să-i privim pe toți ca pe un bine obștesc al neamului întreg, căci și ei cu toții tot de un gând au fost pătrunși: apărarea și nălțarea poporului român în sfera în care trăiau. Astăzi marginile despărțitoare au început a cădea și astăzi în speranța viitorului, toți românii sunt datori să depună semnul de amintire și de recunoștință pe mormântul fiecăruia din eroii lor. Învingători sau martiri în luptele ce au luptat, ei au cu toții dreptul la recunoștința neamului întreg, pentru că prin brațul lor și mai mult încă prin puternica amintire implântată în sufletul poporului, ei au lăsat un izvor de virtute, din care toți au dreptul să se întărească pentru viitor. Oamenii cei mari ai unui popor nu sunt ai cercului în care ei fură siliți să-și mărginească lucrarea; ei sunt ai neamului întreg, pe cât răsună aceeași limbă, pe cât se întâlnește aceleași obiceiuri, pe cât se întinde legătura mai strânsă pusă de fire între

A.D. XENOPOL

sufletele omenești. Ba, ei trec chiar peste cercul poporului lor și devin binele întregii omeniri.

Pe mormântul lui Ștefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor, venim deci noi astăzi cu credința în un viitor comun. Acest țel, de care atârnă tot lanțul speranțelor noastre, trebuie să avem și inima de a-l spune în fața lumii, fără sfială, fără încălcire, cu deplină încredere în dreptate și adevăr – în mersul lucrurilor lumesti. Căci fire-ar oare cu puțință că acest popor ce atâta a luptat,

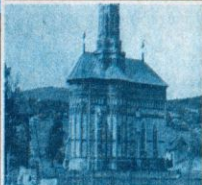
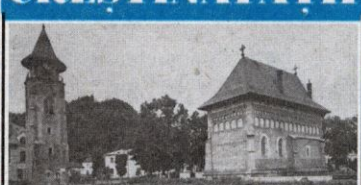
apoi atât a suferit, astăzi când își ia avântul pe calea propășirii, să fie strivit la pasul cel dintâi? De am fi fost noi meniți numai a opri cu piepturile noastre năvălirile barbarilor și ale mahomedanilor, ne-am fi șters de pe fața pământului, o dată cu încetarea acestor năvăliri, ca ființi ce ne-am fi fost împlinit menirea.

Căci asta e legea cea mare a naturii, care domnește atât în neamurile de plante și vietoare, cât și în neamurile omenești: că fiecare are drept la trai și dezvoltare, cât timp nu a desfășurat toată puterea de întindere cu care e înzestrat de veșnicul izvor al naturii. O dată însă ce aceasta s-a împlinit, atunci trebuie să se stingă pentru totdeauna, lăsând locul liber pentru alte ființe. *Fiindcă noi, românii, încă nu am desfășurat tot cuprinsul nostru sufletească, avem dreptul de a trăi și putem spera în viitor.*

(Cuvântare festivă rostită la serbarea națională pe mormântul lui Ștefan cel Mare în 15(27) august 1871, în Convorbiri literare, nr. 12/1871; fragment)

FIU AL BISERICII ȘI APĂRĂTOR AL CREȘTINĂȚII

Citorii ale marelui voievod. Biserica mănăstirii Dobrovăț (stânga sus); biserica „Adormirea Maicii Domnului”, din Borzești (stânga jos); biserica „Năsterea Sfântului Ioan Botezătorul”, din Piatra Neamț (mijloc); biserica „Sfântul Gheorghe”, din Hârlău (dreapta sus); biserica „Sfânta Cruce”, din Pătrăuți

† DANIEL,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Împlinirea a 500 de ani de la trecerea la viața veșnică a Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt este un moment plin de semnificații spirituale și misionare pentru viața Bisericii Ortodoxe Române, care, în anul 1992, a trecut pe marele Domnitor al Moldovei în rândul sfinților din calendar, cu zi de pomenire la data de 2 iulie a fiecărui an.

Evlavia Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt se datorează întregii sale familii, dar mai ales mamei, Doamna Oltea, care l-a crescut în credință și l-a însoțit totdeauna cu rugăciunile ei, ea devenind în cele din urmă monahie, cu numele de Maria. Adesea ajutorul primit de la Dumnezeu venea și prin rugăciunile mamei.

Stefan s-a născut în Moldova voievozilor mușatini, dar anii de pribegie la Târgoviște, în Țara Românească, și la castelul Huniazilor, în Transilvania, atunci când viața lui era în primejdie în Moldova, l-au ajutat să cunoască pe frații români din celelalte două provincii românești.

Prin faptul că s-a născut din tată moldovean și din mamă olteancă, iar apoi a fost ocrotit părintește și ajutat să se formeze intelectual și militar de către un mare român ardelean, lăncu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei, Ștefan cel

Mare și Sfânt va rămâne peste timp un simbol al spiritualității și comuniunii întregului neam românesc, fiind azi admirat, cinstit și iubit de toți românii.

Troparul, cântarea de laudă pe care o înălțăm Binecredinciosului Voievod arată două mari virtuți, prin care chipul său luminos a rămas în conștiința generațiilor și în evlavia poporului: apărarea credinței și a patriei străbune și ctitorirea de locașuri sfinte, de biserici și mănăstiri.

Vitejia și jertfelnicia arătate în multe războaie de apărare a Moldovei și a creștinătății, războaie pe care Ștefan cel

Mare și Sfânt le-a purtat împotriva otomanilor, l-au făcut cunoscut în toată Europa, fiind pe drept considerat „atlet al credinței creștine”.

Multele biserici și mănăstiri ctitorite sunt dovada că el nu s-a îngrijit doar de apărarea militară a țării, pentru care a construit multe cetăți, ci și de consolidarea credinței și vieții spirituale a Bisericii sale. Aceasta l-a crescut și format în credința ortodoxă, ca pe un fiu duhovnicesc al ei. Aceeași Biserică l-a uns Domn al Moldovei în Sfânta și Marea Joi din Săptămâna Mântuitorilor Patimi ale Domnului

nostru Iisus Hristos, la 14 aprilie 1457. Iar el, Ștefan, fiu al Bisericii și Părinte ocrotitor al Moldovei, a purtat apoi crucea grea a apărării țării și credinței creștine, dar și bucuria de a zidi biserici pentru a se săvârși în ele peste veacuri, fără întrerupere, pomenirea Cinei celei de Taină din Sfânta și Marea Joi, adică Sfânta Euharistie, în care se cuprind deodată suferința Crucii și bucuria Învierii lui Hristos.

Legătura dintre Cruce și Înviere, dintre jertfă și bucurie, va fi taina vieții și lucrării misionare ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Tristețea pribegiei și a prigoanei îndurate înainte de-a ajunge Domnitor, durerea pricinuită de moartea a patru copii și a două soții; suferința rănilor din războaie și mahnirea trădărilor din partea unor boieri vânduți străinilor l-au apropiat mai mult de Hristos și l-au făcut să înțeleagă puterea Învierii ascunsă în Cruce. Această putere o simte creștinul când trăiește credința ca pocăință pentru păcate și speranță de mântuire, întemeiată pe iubirea milostivă a lui Hristos Mântuitorul Cel răstignit și înviat.

Ca fiu ascultător al Bisericii Ortodoxe din Moldova și prim ocrotitor al ei, Ștefan cel Mare și Sfânt era respectuos față de Părinții lui duhovnicești: episcopi, preoți de mir și preoți de mănăstire, care l-au învățat să se pocăiască pentru păcate, să mulțumească lui Dumnezeu pentru ajutorul primit de la El, să facă dreptate și să fie milostiv față de cei săraci, să fie dărnice față de bisericile și mănăstirile din Moldova sau din celelalte provincii românești. De pildă, în Transilvania, domnitorul Moldovei a întemeiat Episcopia ortodoxă a Vadului și Feleacului, zidind două biserici, una la Vad,

având hramul „Adormirea Maicii Domnului”, și una la Feleac, cu hramul „Sfintei Cuvioase Parascheva”. De asemenea, a înălțat o biserică cu hramul „Sfintei Cuvioase Parascheva” în Muntenia, la Râmnicu Sărat. Mărinimia și milosteniile sale au ajuns până în Grecia, la Sfântul Munte Athos, unde domnitorul Moldovei a rectificat mănăstirea Zografu și a ajutat multe alte mănăstiri.

Ca fiu smerit al Bisericii, Ștefan cel Mare și Sfânt aștepta la chilia duhovnicului său isihast, Cuviosul Daniil Sihastrul, sfătuitorul său de taină în vreme de necaz, dascăl și martor al pocăinței sale, până ce acesta „va istovi ruga”, după cum ne spune cronicarul. De aceea, Biserica noastră a canonizat în aceeași zi, de 20 iunie 1992, atât pe fiul duhovnicesc, cât și pe părintele lui, adică pe Domnitorul Ștefan cel Mare și pe duhovnicul său, Daniil Sihastrul.

Ca fiu evlavios al Bisericii, Ștefan cel Mare și Sfânt a învățat să se sprijine mai întâi pe ajutorul lui Dumnezeu și apoi pe cel venit de la oameni. Astfel, el postea și se ruga înainte de luptă, pentru a cere ajutor de la Hristos și de la sfintii lui: Maica Domnului, Sfînții purtători de biruință Gheorghe, Dimitrie, Procopie ș.a.; apoi postea și se ruga după luptă, ca să mulțumească lui Dumnezeu pentru ajutorul primit. Iar când se întâmpla să piardă bătălia, ca la Războieni în 1476, socotea că înfrângerea se datora păcatelor lui personale și postea pentru a întâi pocăința.

Întrucât a simțit adesea ajutorul lui Dumnezeu în multe și mari primejdii pentru el și pentru țară, Binere-

dinciosul Domnitor Ștefan al Moldovei a mărturisit această simțire a ajutorului primit de la Dumnezeu și de la sfînții Săi nu numai în scrisoarea lui din 26 ianuarie 1475 către regii și principii creștini ai Europei, ci și pe epitafuri, pe multe pisani ale bisericilor ctitorite de el, prin gesturi-simbol: crucea și tripticul (Hristos – Maica Domnului – Sfântul Ioan Botezătorul) purtate la piept. Dar mai ales mărturisirea el acest ajutor dumnezeiesc prin ctitoriile sale, mănăstiri și biserici, care sunt deodată sfinte locașuri de pocăință și sfinte mulțumiri pentru biruință. Ctitoriile lui sunt și azi Cruci zidite ca lumânări de Înviere și corăbii ale Mântuirii, îndreptate spre azurul cerului.

Ca fiu cinstitor al tradiției sfinte a Bisericii, Domnitorul s-a pregătit încă din anii de început ai domniei sale, în viața aceasta trecătoare, pentru viața cea veșnică, ctitorind mănăstirea Putna (1466-1469) ca loc de îngropare a sa. De asemenea, el s-a îngrijit de mormintele părinților și înaintașilor săi, iar apoi, în a doua parte a domniei sale, a presărat Moldova cu multe biserici și mănăstiri noi, pe care le-a înălțat ca pe niște faclii de Paște, în timp și peste vremuri, chemând Moldova spre dăinuire veșnică în iubirea și bucuria lui Hristos din Împărăția cerurilor. Ștefan a numit Moldova sa „poartă a creștinătății”, fiind chemată să apere credința creștină de vrăjmașii văzuți și nevăzuți ai Crucii.

Ștefan cel Mare și Sfânt este cinstit ca ocrotitor al luptătorilor pentru apărarea credinței și a patriei, precum și ca ocrotitor al ctitorilor de biserici, de mănăstiri și de cultură creștină. ■

Ștefan cel Mare și Sfânt în Europa timpului său

Matei Corvin

Papa Pius II

Cazimir IV,
regele Poloniei

Mehmed II

RESPUBLICA CHRISTIANA

Academician VIRGIL CÂNDEA

Sărbătorirea Voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt la cinci secole după domnia glorioasă coincide în anul cultural 2004 cu eforturile românilor de a-și justifica primirea în Uniunea Europeană. Istoria are un loc important în aceste demersuri. Ea demonstrează că nu numai prin origini, civilizație și cultură, dar deopotrivă prin idealuri, implicare activă și sacrificii consimțite românii au fost dintotdeauna parte organică a Europei. Acest adevăr este dovedit de fiecare segment al trecutului nostru. În această perspectivă Ștefan-Vodă este personalitate eminentă a istoriei românilor, dar în același timp a Europei și așa se cuvine să fie el evocat.

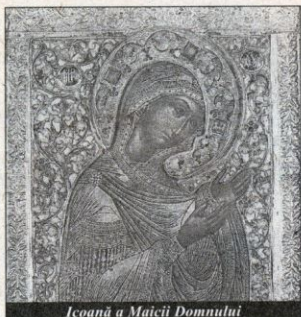
Pe vremea lui Ștefan cel Mare Europa nu era conglomeratul de state și națiuni invitate să se unească după cele două sângeroase războaie mondiale.

În fondul tradiției de civilizație și cultură greco-romană reconsiderată în lumina ultimei revelații divine, a lui Iisus din Nazaret, a cărui învățătură a iubirii și regenerării spirituale se răspândise pe tot continentul, Europa lui Ștefan cel Mare era cunoscută ca *Respublica Christiana*. Iar

creștinătatea era de câteva secole confruntată la frontierele ei de sud și sud-est cu Islamul în plină expansiune. Ștefan este ales domnitor al Moldovei la patru ani după ce Imperiul otoman, una dintre cele mai mari puteri militare din istoria universală, cucerise Bulgaria și Serbia, Imperiul bizantin și capitala – Constantinopolul. Prin plasa geografică, în imediata vecinătate a agresorului, care amenința acum tot bazinul Mării Negre și Europa Cen-

trală, Moldova devine Poarta Creștinătății. Noul domnitor este conștient de răspunderea pe care și-o asumă cu înțelepciune, curaj și rezultate uimitoare în raport cu forța militară uriașă a adversarului micului său principat.

Ștefan întruachează idealul suveranului creștin prin gândirea, virtuțile și acțiunile lui. Voievodul își declină această calitate în titulatură („domn din mila lui Dumnezeu”), în invocația simbolică (semnul crucii) și cea verbală

Icoană a Maicii Domnului

(„Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh”) din actele solemne și pisanile ctitorilor lui.

Un domn creștin la Poarta Creștinătății

În corespondența diplomatică către papă sau monarhii Europei, Ștefan li se adresează ca suveran al unei părți determinate a continentului, prin așezarea ei, pentru apărarea întregii creștinătăți. În scrisoarea din 25 ianuarie 1475, în care anunță principi creștini victoria de la Vaslui, numește Țara Moldovei „Poarta Creștinătății”, „Saraul Țării Ungurești și al Poloniei și straja acestor două craii”. El își afirmă rolul în

apărarea Europei când spune: „Fiindcă Turel s-a împiedicat de mine, mulți creștini au rămas în liniște de patru ani.”

Dar nu numai în politica externă a Moldovei și în acțiunile sale militare Ștefan acționa ca apărător al Europei, ci și în preocuparea lui statornică de stâlp al Bisericii Ortodoxe. Programul său de ctitorii creștine, numărul mare de mănăstiri și lăcașuri construite și înzestrate, ajutoarele la Muntele Athos demonstrează conștiința unui domn creștin, reprezentativ prin gândire, sentimente și fapte, al Europei timpului său.

Era văzut el astfel și de contemporani? Răspunsul este din nou pozitiv. Otomanii înșiși îl asociau cu principalul lor adversar, *Respublica Christiana*. Medicul și diplomatul Matteo Muriano informa Venetia în 1502: „După câte mi-au spus mulți oameni de seamă și negustori care vin din Constantinopol, turcii au mare frică de acest domn și de creștini din pricina acestei țări.” Padișahul de la Sтамбул aprecia că dacă ar putea instala măcar în sudul Moldovei pe tătarii de pe Volga, „noi înșine vom putea înainta nestânjeniti în toate părțile lumii”. În Europa, Papa Sixt IV îl numea „*Verus christianae fidei athleta*” („Adevăratul Apărător al credinței creștine”).

Exemplară este caracterizarea pe care i-a făcut-o lui Ștefan cel Mare cronicarul contemporan polon Ioan D. Długosz în 1475: „O, bărbat minunat, întru nimic inferior comandanților eroi pe care îi admirăm. În timpurile noastre el a fost cel dintâi dintre principii

lumii care a obținut o victorie strălucită împotriva turcilor. După părerea mea, el este cel mai vrednic să fie numit în fruntea unei coaliții a Europei creștine împotriva turcilor.”

Cum era privit Ștefan de supuși și cum i-a rămas chipul în tradiția populară, neinfluențată de scrieri culte sau de viziunea științifică a istoriei?

Aliat de nădejde

Ștefan-Vodă a fost primul suveran român intrat încă din timpul vieții în conștiința colectivă a poporului și venerat spontan de credincioși, care i-au recunoscut înalte calități spirituale și l-au cinstit ca sfânt. Această atitudine a fost hotărâtoare pentru actul canonizării Marelui Voievod de către Biserica Ortodoxă Română. Nu canonizarea formală, pronunțată târziu și după severe anchete ale oamenilor Bisericii, este procedeeul obișnuit pentru așezarea cuiva în rândul sfinților. După practica veche a Bisericii creștine, „pietatea populară și cinstirea cuiva de către obștea credincioșilor e aceea care așază cu adevărat între sfinți pe cineva”, arăta Liviu Stan, un specialist în dreptul canonic, în 1935.

Această venerație era întemeiată pe evidența trăsurilor creștine de excepție ale Voievodului – rezistența lui, nu numai eroică și eficientă, dar care în epocă părea de-a dreptul miraculoasă, împotriva expansiunii Islamului. Ștefan era slăvit pentru „lucrurile vitejești” față de care „nimenea din domni, nici mai înainte, nici după aceea l-au ajuns”, cum îl caracterizase Grigore Ureche.

Numeroasele lui ctitorii, în care se rugau pelerini din toate părțile țării, erau asociate în popor cu opera de apărător al credinței, convingere formulată astfel de Ion Neculce în *O samă de cuvinte*: „Și așa să aude din oameni vechi și

Confruntarea cu „necredincioșii”, o temă frecventă în pictura murală a vremii

bătrâni că, câte războaie au bătut, atâtea mănăstiri au făcut", ceea ce corespunde realității istorice, cum arăta N. Stoicescu. Pentru Ștefan o citorie era nu numai lăcaș de slavire a lui Dumnezeu și a unui sfânt protector, ci și un monument menit să păstreze în amintirea generațiilor viitoare lupte, victorii, jertfe pentru apărarea credinței. Împreună cu duhovnicul său Daniil Sihas-trul, Ștefan a fost totdeauna prezent în memoria colectivă, cum constatase cronicarul Ion Neculce acum trei veacuri, când consemna povestiri bătrânești al căror temei istoric a fost confirmat de Constantin C. Giurescu, sau în tradiții populare culese, începând din secolul XIX, de V.A. Urechia, Gh. Teodorescu-Kirileanu, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile și alții.

Într-o vreme în care Machiavelli, contemporanul mai tânăr al lui Ștefan, propunea în *Principele* o filosofie politică nouă, recomandând conducătorului să fie „vulpe și leu”, șiret și crud, cinic, călcător de jurăminte și prefăcut, potrivit intereselor statului, un suveran cu atitudine riguroasă creștină în gândirea și acțiunile sale, ca Ștefan cel Mare, devenise rar în Europa.

Personalitatea omului de stat providențial se evaluează nu numai în lumina actelor din timpul vieții, ci mai ales după efectul lor în posteritate. Domnia lui Ștefan cel Mare a fost înfloritoare pe planul vieții spirituale și strălucită prin înfăptuirile culturale. Ctitoriile Voievodului constituie un capitol bogat al arhitecturii europene scris de savanți reputați (francezul Paul Henry vedea în ele dovada incontestabilă a unei „civilizații moldovenești”). Splendide opere de artă create din inițiativa lui Ștefan – obiecte de cult, icoane, manuscrise sumptuoase – sunt păstrate azi în muzee și colecții celebre din Orientul

Apropiat, Europa și S.U.A. (*Magazin istoric*, nr. 1/1984).

Dar față de marile eforturi diplomatice și militare desfășurate, programul politic al marelui voievod ar putea părea mai puțin împlinit. Fiul și urmașul său la tron Bogdan III moștenește o țară micșorată teritorial, cetățile Chilia și Cetatea Albă fiind ocupate de otomani, iar Pocuția era obiect al conflictelor cu Polonia, care vor dura până la pierderea definitivă a acestui ținut sub Petru Rareș, în 1531. Statutul internațional asigurat de Ștefan cel Mare țării sale prin rezistență armată și acțiuni diplomatice întreprinse cu tenacitate timp de peste patru decenii justifică însă toate sacrificiile țării, jertfele umane și pierderile teritoriale. La moartea marelui voievod, Moldova era tratată de aliați, ca și de adversari, ca o putere politică și militară implicată activ și eficient în tensiunea crescândă dintre *Respublica Christiana* și Imperiul otoman.

Statut provizoriu devenit permanent

Statele europene știau că se pot bizui pe acest aliat, iar otomanii învățaseră să-și evalueze corect adversarul. Și unii și alții priveau Moldova cu respectul și prudența care asigurau românilor dintre Carpați și Nistru condițiile necesare păstrării ființei statale, instituțiilor și identității lor. De care catastrofă își ferise Ștefan cel Mare țara și cum contribuise el la istoria românească și europeană pentru a merita recunoștința și admirația atâtor generații?

La sfârșitul secolului XIV și începutul celui următor, când cuceritorii

Papa Silvestru, reprezentare de la Dobrovăț

otomani au atins linia Dunării în expansiunea către centrul Europei, Sublima Poartă a aplicat noilor vecini (Țările Române) un statut diferit de acela impus până atunci creștinilor din Orient, Imperiul bizantin sau Bulgariei. Potrivit doctrinei Islamului, rezumată într-o sentință a lui Muhammad transmisă oral (care nu figurează în *Coran*), „Pământul aparține lui Allah, Profetului și musulmanilor”. Datoria acestora din urmă era să cucerească țările necredincioșilor aflate în „Ținutul (sau Casa) războiului” și să le includă în „Casa Islamului”. Pentru populațiile creștine cucerite, aceasta însemna

Chipuri de oșteni din fresca Dobrovățului

căderea într-o condiție de inferioritate politică, civică și religioasă la care au fost constrânși grecii, slavii de sud și chiar românii din unele teritorii ocupate efectiv de turci (raialele, Dobrogea, o vreme Banatul), până la eliberarea lor în epoca modernă. Însemna îndeosebi pierderea libertății și a identității naționale.

Există însă și posibilitatea unui statut de excepție numit „Ținutul (sau Casa) legământului sau armistițiului”, rezervat țărilor care își păstrau ființa de stat, conducerea și teritoriul, religia, instituțiile proprii, în schimbul unor obligații financiare (tributul), militare (limitate) și politice (potrivit normei: „Prieten prietenilor și dușman dușmanilor”, așadar adoptarea politicii externe a Imperiului otoman). Au mai beneficiat de un asemenea statut, între statele creștine, Ragusa și unele regate georgiene.

Acest statut al raporturilor între Islam și unele țări creștine – aplicat în secolul VII chiar de profetul Muhammad – a fost considerat de la început de contractanți ca provizoriu. Imperiul otoman l-a încălcat adesea, sporind obligațiile financiare, numind abuziv domnitori străini (dar, ce e drept, totdeauna creștini) sau chiar cedând părți din Țara Românească și Moldova care nu îi aparțineau (Austriei Oltenia, în 1718-1739, și Bucovina, în 1775, iar Rusiei Basarabia, în 1812). Iar românii au folosit orice împrejurare favorabilă pentru încercări de revenire din acest regim de autonomie tributară (care le respecta, totuși, ființa statală) la independența deplină.

Întâmpinând, la nord de Dunăre, o rezistență neașteptată din partea lui Mircea cel Bătrân, Vlad Tepeș, apoi a Moldovei lui Ștefan cel Mare, otomanii au preferat să aplice acestor țări statutul de „Ținut al înțelegerii”. Pentru rațiuni diverse de ordin geografic, militar, economic, cucerirea acestor țări trebuia, temporar, amânată. Dar nu abandonată! Toți domnitorii români devotați misiunii lor cunoșteau primejdia care le amenința țara, aceea de a fi adusă în condiția vecinilor creștini de la miazăzi, practic supuși Imperiului otoman. Salvarea nu putea veni decât prin acțiuni care să demonstreze Sublimei Porți că regimul de „Casă a înțelegerii” trebuie aplicat nu provizoriu, ci permanent în Țările Române.

Un rol istoric

Ștefan cel Mare a impus această convingere în practica Imperiului otoman prin acțiuni decisive, care demonstau că, împotriva românilor „nu se putea face nimic cu puterea”, ci doar cu diplomația, cum va scrie istoricul raguzan

Ludovic Tubero, cronicar oficial al Ungariei.

Evaluarea în perspectivă europeană și universală a operei lui Ștefan cel Mare se poate face pe multe planuri. În ordinea importanței, contribuțiile lui sunt, în domeniul spiritual, continuitatea politicii creștine a Bizanțului după prăbușirea acestui stat, asigurarea condițiilor de supraviețuire a enclavelor creștine din Orient, perpetuarea și înflorirea isihasmului în cea mai periclitată zonă a continentului. Ștefan a fost un model de suveran creștin în plină Renaștere.

În domeniul cultural s-a înregistrat un real progres, prin opera lui de ctitor și mecenat al arhitecturii și artei. Consolidarea Moldovei ca avanpost al rezistenței Europei contra expansiunii otomane și invaziilor tătare menține siguranța marelui drum comercial Nord-Sud, între Marea Baltică și Marea Neagră.

Pe plan politic și diplomatic, Ștefan a contribuit la o soluție de conviețuire între Creștinătate și Islam, considerată pe atunci irealizabilă, transformând partea amenințată a Europei (de la Dunăre și Mare la Carpați) într-o zonă de refugiu și asistență pentru popoarele cucerite de otomani.

Domnia lui de 47 ani a avut consecințe benefice pe termen lung și a pregătit epoca modernă a eliberării naționale și de refacere a unor vechi culturi amenințate să dispară. Ștefan și prin el românii își împlineau astfel rolul istoric de salvagardare a flancului de sud-est al Europei.

Cu aceste convingeri să intrăm în Uniunea Europeană și să le împărtășim celorlalți europeni. ■

Mănăstirea Zografu

În 1904, mare maestru al manifestărilor consacrate celor 400 ani de la moartea lui Ștefan a fost Spiru Haret, pe atunci ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Pentru mulți semeni de-ai noștri tipicul sărbătoririlor ar putea genera impresia că nu s-au schimbat prea multe în ultima sută de ani. Pe de altă parte, putem să ne întrebăm dacă în anul 2104 cei 600 ani vor fi comemorați în același fel. Nu este însă treaba istoricilor să facă previziuni pentru perioade atât de îndepărtate. Datoria lor este ca, printre evocările de bătălii triumfătoare și de citorii pioase, să încerce să înțeleagă și modul de funcționare a societății pe care s-au bazat puterea și gloria marelui Ștefan.

Cetatea de scaun a Moldovei, Suceava

TARA ȘI OAMENII

BOGDAN MURGESCU

La scara secolului XV, Moldova lui Ștefan cel Mare era un stat de dimensiuni mijlocii. Populația este estimată de istorici la circa 400.000 de locuitori, ceea ce ar indica o densitate medie de circa 4 locuitori/km² (pentru comparație, România de azi are o densitate medie de peste 90 de locuitori/km²). În realitate, media nu ne spune prea mult, deoarece teritoriul era ocupat în mod inegal, regiunea de nord-vest fiind sensibil mai dens locuită, în timp ce în părțile răsăritene și sudice populația era mai răsfirată. În toate regiunile, zonele locuite și cultivate alternau cu păduri întinse, mai mult sau mai puțin exploatate de om.

Constrângerile multe, dar nu excepționale la scara epocii, făceau ca speranța medie de viață să fie redusă. Ștefan, care a trăit circa 70 de ani – nu avem informații de

epocă despre data și locul nașterii sale, astfel încât anul 1433, postulat de cei mai mulți dintre istorici, reprezintă doar o ipoteză – a fost mai degrabă o excepție.

Bin mila lui Dumnezeu

Mortalitatea infantilă era foarte mare, afectând cam jumătate dintre copiii născuți vii. De altfel, chiar și în cazul lui Ștefan se poate vedea bine acest lucru. Noi cunoaștem după nume opt copii „oficiali” ai lui Ștefan. Dintre aceștia, rezultați în cadrul căsătoriilor succesive ale marelui domn, Petru, Bogdan și Iliaș au murit copii, Ana la o vârstă neprecizată, dar oricum înaintea tatălui ei, și doar Alexandru, Olena, Bogdan și Maria au apucat să atingă vârsta maturității. Totuși, nici unul dintre aceștia nu a depășit etatea de 40 de ani. Dintre

soțiile cunoscute ale lui Ștefan, Evdochia de Kiev și Maria de Mangop au murit de tinere, la doar 4 și respectiv 5 ani de la căsătorie, iar Maria-Voichița, care a supraviețuit lui Ștefan, a încetat din viață la mai puțin de 50 de ani, în 1511.

Decesele timpurii nu erau specifice numai Moldovei lui Ștefan cel Mare. Dintre personalitățile contemporane, Matia Corvin a murit la 47 de ani, Mehmed II la 49 de ani, Ioan Albert al Poloniei la 42, Lorenzo Magnificul la 43. Desigur, au trăit și suverani longevivi, cum ar fi Ludovic XI al Franței, mort la 60 de ani, Cazimir IV al Poloniei și Bayazid II, care au ajuns chiar la 65 de ani, sau împăratul romano-german Frederic III, care a murit la 78 de ani.

Ritmurile naturii și preocuparea pentru asigurarea unor nevoi elementare – hrană, protecție fizică și integrarea socială – guvernau viața celor

mai mulți dintre semenii lui Ștefan cel Mare. Pentru domn, ca și pentru cei mai umili dintre contemporani, viața era ritmată nu de ceasuri și calendare, ci de clopotele bisericilor și de succesiunea zilelor, anotimpurilor și anilor. Este de remarcat meticulozitatea cu care cronicarii din timpul marelui voievod au avut grijă să noteze data evenimentelor considerate memorabile. Un exemplu, luat din *Letopisețul anonim al Moldovei*: „În anul 6965 (1457), luna aprilie 12, marțea mare, a venit Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, împotriva lui Aron voievod, la locul numit Hreasca, la Doljești, și a biruit Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu, și a luat schiștrul Moldovei.” O asemenea grijă pentru precizia cronologică era însă apanajul unei minorități cultivate și nu se extindea prea mult în adâncimea societății.

Sătenii și orașenii căutau să depindă cât mai puțin de alte persoane pentru procurarea hranei. Existau însă și oameni fără asemenea griji, care puteau conta fie pe livrările țăranilor dependenți, fie pe posibilitatea de a achiziționa cele necesare. În asemenea situații ferice se găsea doar un număr relativ limitat de boieri, curteni, clerici și negustori. Ceilalți, marea majoritate, trebuia să aibă grijă în mod direct atât de culturile de plante, cât și de creșterea animalelor.

Baza alimentației era asigurată de cereale. Pâinea și fierturile, mai ales din grâu și mei, dar ocazional și din secară sau orz, erau întregite cu diverse legume și poame, cu carne din belșug și cu pește, precum și cu băuturi, dintre care se remarcă vinul și cidrul.

Miniatură dintr-un manuscris din vremea marelui voievod

Pentru gust, se foloseau miera, de obicei din producție proprie, precum și sarea și mirodeniile, cumpărate de la negustori.

Obiceiul pământului

Majoritatea oamenilor purta haine produse în gospodărie, fie din țesături de lână, căneapă sau in, fie din piele și blănuiri

de animale. Inventarul casnic era în mare parte din lemn și de producție proprie; puținele unelte din metal erau de regulă realizate de fierarul satului sau cumpărate de la târgul cel mai apropiat. Sociabilitatea se limita de cele mai multe ori la comunitatea sătească în care trăiau.

Pe de altă parte, în fiecare sat existau și oameni care „umblau” mai mult, fie pentru nevoi economice, fie pentru a ține legătura cu oamenii domniei sau cu boierul care avea autoritate asupra satului respectiv, atunci când acesta nu rezida acolo. În fine, alte deplasări puteau să fie pricinuite de pelerinaje la diverse locuri de închinare, de prierbigii atunci când veneau oștiri pustiitoare sau de chemările la oaste ale domniei.

Orașele Moldovei, nici puține și nici mult mai mici decât cele din alte țări europene, nu erau cu adevărat mari. Demografic, cel mai însemnat era probabil Cetatea Albă, pentru care unii istorici se încumetă să postuleze

20.000 de locuitori, deși mai plauzibile sunt cifrele de 8.000-10.000. Suceava avea și ea, după toate probabilitățile, ceva mai mult de 5.000 locuitori, dar celelalte orașe – cum ar fi Baia, Siret, Roman, Hârlău, Chilia etc. – erau sensibil mai mici. Populația lor era destul de amestecată din punct de vedere etnic, pe lângă moldoveni remarcându-se germanii sosiți atât din Transilvania, cât și din Polonia, precum și armenii, după care urmau grecii, italienii, polonezii, evreii etc.

Prezența multor locuitori de alte etnii a

Pictura murală a mănăstirilor din Nordul Moldovei, deși cu temă religioasă, redă multe aspecte ale vieții de zi cu zi

stimulat dezvoltarea economică a orașelor moldovenești, multe dintre ele remarcându-se prin rolul în comerțul la mare sau mai mică distanță. Astfel, încă din ultimele decenii ale secolului XIV, Moldova a fost conectată la circuitele comerciale care legau Europa centrală cu regiunea Mării Negre și mai departe cu Orientul. „Drumul moldovenesc”, care pornea de la Cetea Albă, trecea prin Moldova și ajungea apoi la Liov în Polonia, avea un rol important în aprovizionarea Europei centrale și nordice cu mirodenii și alte produse orientale. De la Liov se aduceau postavuri flamande și germane, cuțite și alte multe produse meșteșugărești. Deși cea mai mare parte dintre aceste produse se aflau doar în tranzit prin Moldova, unele erau vândute aici, iar veniturile obținute din medierea comerțului la mare distanță au servit și la finanțarea unor schimburi de interes local sau regional, care au stimulat dezvoltarea economică generală a țării.

Nu este ușor să evaluăm în ce măsură statul afecta viața oamenilor în timpul lui Ștefan cel Mare. În mod cert, mult mai puțin decât în zilele noastre, deoarece în acea vreme cele mai multe dintre reglementări erau stabilite prin obiceiul pământului, la nivel local. Desigur, domnul putea interveni și dispune, dar de obicei poruncile sale aveau un caracter punctual și nu vizau stabilirea unor reguli generale pe termen lung.

Statul nu era însă cu totul absent. Domnul guverna la nivel central prin intermediul dregărilor și al Curții sale, iar

Maria de Mangop, una dintre soțiile lui Ștefan cel Mare, așa cum apare pe o broderie păstrată la Puma

în teritorii prin mijlocirea pârcașilor de ținuturi și a curtenilor și slugilor domnești. Una dintre caracteristicile domniei lui Ștefan a fost tocmai întărirea structurii administrative a Moldovei, prin sporirea rolului pârcașilor și prin dezvoltarea capacității de control a domniei în teritoriu. Totuși, documentele nu atestă intervenții semnificative ale domniei în raporturile dintre boieri și țărani dependenți, ceea ce

ne arată că autoritatea stăpânilor de domenii rămânea considerabilă. De asemenea, domnia nu a interferat prea mult nici în relațiile din interiorul obștilor țărănești libere, puterea domnească rămânând mai degrabă o instanță de ultim apel, chemată să intervină în viața cotidiană doar în situații excepționale.

Prețul intern al politicii externe

Domnia strângea unele dări – nu prea multe, se pare –, impunea corvezi, cum ar fi transporturile gratuite sau lucrul la cetăți, și mai ales, chema pe bărbați la oaste. Dacă dările și corvezele erau în mod evident puțin populare, atitudinile față de slujba militară variau destul de mult. Astfel, medicul venețian Matteo Muriano afirma că supușii lui Ștefan „sunt toți bărbați viteji, ageri și nu făcuți să stea pe perne, ci la război, pe câmpul de luptă”, fapt pentru care el aprecia că domnul putea să strângă la oaste „60.000 de oameni de ispravă”. Mai știm că Ștefan s-a străduit în mod consecvent să stimuleze pe supușii care se distingueau în luptă, pe care îi ridica între viteji și îi recompensa cu dăni de pământ și cu privilegii în cadrul unor ospete de mare amploare. De exemplu, după victoria de la Râmnic împotriva muntenilor lui Basarab Tepeș, întors la Suceava, „domnul Ștefan voievod a făcut mare ospăț mitropolitului și episcopilor și boierilor săi și întregii lui oștiri. Și a instituit atunci mulți viteji și a dăruit atunci multe daruri și îmbrăcăminte scumpe boierilor săi și vitejilor și întregii

Detaliu dintr-o pictură murală: cu buciul erau chemați la oaste moldovenii, în vreme de restriște

lui oștiri. Și pe toți, după vrednicie, i-a slobozit pe fiecare la ale sale și i-a învățat să laude și să binecuvânteze pe Dumnezeu pentru cele ce au fost, pentru că de la Dumnezeu au fost cele întâmplate" (*Leto-pisețul anonim al Moldovei*).

Slujba credincioasă pe câmpul de luptă era o cale spre ascensiune socială și prosperitate economică, iar mulți dintre cei care l-au slujit pe Ștefan au făcut-o tocmai din acest motiv. Pe de altă parte însă, trebuie observat că în decursul lungii și războinice sale domnii, Ștefan a folosit „oastea cea mare” doar la două dintre victoriile sale: la Vaslui (1475) și la Codrîi Cosminului (1497). În alte situații, domnul a trebuit să poarte luptele numai cu „oastea cea mică”, exemplul clasic fiind bătălia pierdută de la Războieni (Valea Albă, 1476). Nu are rost să zăbovim acum asupra motivelor care l-au împiedicat pe Ștefan să dispună de întreaga oaste în confruntarea cu armata condusă de Mehmed II. Izvoarele contemporane nu ne spun nimic în acest sens. Secvența cu țărani care „se

rugau numai să li se dea voie a-și cerceta o clipă vetrele” pustiite de tătari este o poveste frumoasă, născocită mult mai târziu. Tătarii din Crimeea nu apucaseră să jefuiască decât o mică parte din Moldova, deoarece fuseseră obligați să se întoarcă, sălașurile lor fiind chiar atunci atacate de Hoarda de Aur.

Dar care a fost prețul pe care l-a presupus pentru supușii săi politica de neatărnare a lui Ștefan cel Mare? Războaiele purtate de el au prilejuit destule pagube umane și materiale. Astfel, părți ale Moldovei au fost

Bărbații mergeau la luptă...

jefuite de unguri în 1467, de tătari în 1469, de munteni în 1471, de otomani în 1475, 1476, 1481, 1484, 1485 și 1486, de polonezi în 1497. Deși de cele mai multe ori invadatorii au fost înfrânți, ei au apucat să provoace distrugerii. Și tactica aleasă de Ștefan a presupus în destule rânduri evacuarea și pustiirea teritoriului prin care înaintau inamicii. Descrierea lui Gio-

vanni Maria Angiolello, care l-a însoțit pe Mehmed II în campania din Moldova din 1476, nu lasă loc de ambiguități. „Ștefan „a pus pe locuitorii să fugă [...] De asemenea, a poruncit ca toate grânele să fie tăiate și până și papura din mlaștini; și, după ce s-au tăiat ierburile și grânele, a pus să fie totul ars, astfel că sultanul a rămas păcălit, deoarece crezuse că găsește țara îmbelșugată în grâne și pășuni, cum este ea într-adevăr, și a găsit-o deșertă de oameni și pretutindeni se ridica un praful de cărbune într-atât, încât umplea cerul de fum, și de câte ori ajungeam la popas eram cu toții negri la față și de asemenea și hainele noastre de sus până jos pătimeau. Până și caii sufereau din cauza prafului ce le intra în nări”.

Afecțiunea supușilor, până la sfârșit

Desigur, s-ar putea argumenta faptul că distrugerile au fost provocate de atacurile din partea unor dușmani externi și că nici Ștefan și nici supușii săi nu prea aveau de ales. În realitate însă, lucrurile sunt mai complicate. Cele mai multe dintre conflictele externe în care a fost implicată Moldova în timpul lui Ștefan au fost declanșate chiar de către domnul moldovean. Desigur, motivele sale erau deseori legitime, în contextul epocii. De exemplu, în 1462 a atacat Chilia, care aparținuse Moldovei înainte de 1448, provocând astfel războiul cu Vlad Țepeș și cu Ungaria lui Matia Corvin. Luptele cu Radu cel Frumos au fost provocate tot de Ștefan, prin atacul asupra Brailei

... erau...

și Orașului de Floci, la începutul anului 1470.

Chiar și războiul cu Imperiul otoman a fost formal declanșat în 1473 de Ștefan, prin înlocuirea pe tronul muntean a lui Radu cel Frumos cu Basarab Laiotă și prin încetarea plății tributului (începută de Petru Aron și continuată de Ștefan în primii săi 16 ani de domnie). După moartea lui Mehmed II tot Ștefan a reluat, din proprie inițiativă, luptele cu muntenii și cu otomanii în anul 1481. În fine, conflictul cu Polonia a fost declanșat de Ștefan prin ocuparea Pocuției în 1490, asupra căreia considera că are drepturi în baza faptului că regii Poloniei nu restituiseră împrumutul acordat în 1387 de Petru I. Singurul atac complet neprovocat pe care l-a suferit Ștefan a venit din partea tătarilor, în 1469, la care am mai putea adăuga expediția lui Bayazid II din 1484, soldată cu cucerirea Chilie și Cetății Albe de către otomani. Totuși, nu trebuie exagerat rolul lui Ștefan în declanșarea conflictelor externe. Astfel, disputa cu Imperiul otoman era probabil

inevitabilă, iar decizia lui Ștefan nu a făcut decât s-o grăbească. Expediția poloneză din 1497 nu a fost prilejuită de disputele teritoriale referitoare la Pocuția, ci de încercarea regelui Ioan Albert de a ocupa Moldova în folosul fratelui său Sigismund.

Putem doar observa că Ștefan nu s-a ferit de purtarea unor războaie externe atunci când a considerat că demnitatea, interesele sau drepturile sale erau în joc. Izvoarele nu ne dezvăluie toate elementele care au contribuit la adoptarea deciziilor sale politice și nu are rost să folosim crite-

Femeile aveau grija de copii și torceau

riile morale ale secolului XXI pentru a evalua politica internațională din secolul XV.

Putem însă să evaluăm succesul sau eșecul global al politicii sale externe. Aici bilanțul celor 36 de bătălii, 34 câștigate și 2 pierdute, este cât se poate de înșelător. Puține războaie s-au câștigat prin bătălii în sens clasic. Victoria de la Războieni nu le-a folosit prea mult otomanilor, care numai o lună mai târziu se retrăgeau repejor din Moldova.

În schimb, ocuparea Chilie și Cetății Albe în 1484, fără

desfășurarea vreunei bătălii în câmp deschis, a fost decisivă pentru soarta confruntării dintre Imperiul otoman și Moldova, iar victoriile ulterioare ale lui Ștefan la Cătăbuga (1485) și la Șcheia (1486) nu au mai putut schimba raportul de forțe.

Pe de altă parte, dacă Ștefan a pierdut în confruntarea cu Imperiul otoman, a reușit să învingă în conflictele cu Ungaria și cu Polonia. Din punct de vedere teritorial, observăm același bilanț împărțit, cu pierderi, dar și cu câștiguri. Astfel, comparând stăpânirile sale din 1504 cu cele din 1457, putem trece la câștiguri Pocuția, Ciceul și Cetatea Albă (ultimele dobândite fără luptă) și la pierderi Cetatea Albă (Chilia nu-i aparținuse în 1457, fiind cucerită abia în 1465). Ca întindere și poate și ca număr de supuși, câștigurile atârnă mai mult în balanță; ca valoare economică este mai greu de decis, dar oamenii de la 1500 nu judecau după criteriile noastre.

De aceea, să nu ne mirăm de faptul că atât con-temporarii, cât și urmașii l-au

considerat pe Ștefan un mare domn. Și, dincolo de laudele multe și uneori lipsite de măsură ale istoricilor, cel mai frumos omagiu este cel consacrat – fără interese personale care să-l îndemne să „infrumusețeze” realitatea – de medicul Matteo Muriano: „Cât despre sus-nimitul domn, el este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de supușii săi, pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și darnic...”.

Ce poate fi mai relevant decât afecțiunea supușilor după 47 de ani de domnie? ■

... și treierau

PÂNĂ CÂND A DOMNIT ȘTEFAN CEL MARE?

La prima vedere întrebarea pare fără rost. Cine nu știe că marele domn a domnit până la moartea sa, care a survenit la 2 iulie 1504! Numai că pentru a înțelege cu adevărat rostul ultimelor sale zile și a stabili când s-a sfârșit în realitate, oficial am zice astăzi, domnia sa, trebuie să părăsim pentru moment viziunea shakespeariană a sfârșitului lui Ștefan propusă de Barbu Delavrancea în Apus de soare, sau cea romantică a lui Mihai Sadoveanu din Viața marelui voievod, care

stăruie în cugetele celor mulți, în dauna paginilor, de altfel surprinzător de puține și relativ seci, închinatelor acelor zile de către istorici.

Să pătrundem într-un timp dur și nemilos, cel în care s-a sfârșit Ștefan cel Mare. Cheia înțelegerii celor petrecute atunci stă în cunoașterea instituțiilor și a moravurilor vremii, căci s-a întâmplat ceva neobișnuit, cum neobișnuită a fost și lunga domnie a lui Ștefan cel Mare, unică în întregul Ev Mediu românesc.

CONSTANTIN REZACHEVICI

În 1504, după mentalitatea vremii, Ștefan era un om vârstnic, trecuse de 65 de ani și viața nu îl cruțase. Mai bine de 47 de ani petrecuse, vorba cronicarului, „într-atâtea războaie și osteneală și neodihnă” (Grigore Ureche). Astăzi nu cunoaștem decât o parte din bătăliile sale, după hazardul fragmentelor de letopisește păstrate de copiii veacurilor următoare sau al unor relatări întâmplătoare. Mare parte a luptelor o putem doar bănuși. De pildă, din campania împotriva oștenilor regelui Matiaș Corvin, cunoaștem doar bătălia hotărâtoare de la Baia (14/15 decembrie 1467). Dar aceasta a fost precedată de numeroase alte înfruntări, Ștefan însuși relatând regelui Poloniei că, după pătrunderea ungurilor în Moldova: „am luptat

cu dâștii în câmp, la râuri și unde a fost cu puțință [...] și am avut luptă cu ei, zi și noapte, fără încetare”. A suferit și înfrângeri, căzând prizonier la Orbic-Buhuși în mâinile secuilor lui Petru Aron (14 decembrie 1470), sau zăcând între morți până la prânz în bătălia de la Scheia cu Petru Hronada (6 martie 1486).

Un tratament fatal

Rana de la glezna piciorului stâng, provocată de proiectilul unei puști grele de cetate în 1462, la asediul Chilieci insulare, nu-l mai supăra de pe la 1475 și niciodată nu a fost văzut schiopătând, chiar dacă pare să fi suferit de un proces inflamator osos, numit astăzi de

medici osteită. Mai greu a suportat guta (podagra) în ultima parte a vieții, care îi înțepenea dureros la anumite intervale încheieturile mâinilor și picioarelor. Sfârșitul lui Ștefan a fost însă grăbit, se pare, de o dereglare a circulației sanguine la membrele inferioare, care a dus la edeme infectate, astfel că în ultimul an al vieții, după măruri ale vremii, „avea picioarele acoperite de răni” și nu se mai putea deplasa. Moartea i-a fost provocată de tratamentul drastic, inuman am zice astăzi, dar mai ales inutil, arderea (cauterizarea) edemelor infectate, aplicată de cei trei medici care îl îngrijeau în 1504: venețianul Hieronimus da Cesena, chirurgul evreu trimis de hanul Crimeei și un bărbier din Buda, ale căror nume nu le cunoaștem, fiecare având, după obiceiul medical al vremii, atribuții precise în „actul medical”.

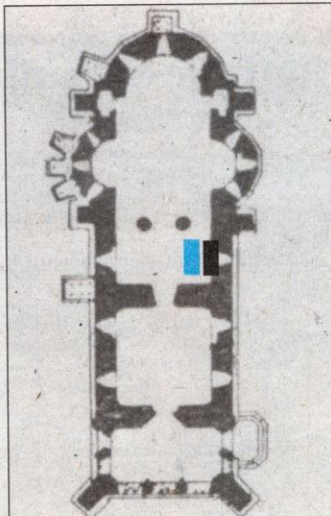
Nu se poate spune că Ștefan și-a neglijat suferințele. Încă din 1501 solii săi străbăteau Europa în căutare de medici pricepuți. În februarie 1502 au ajuns la Nürnberg, ducând și o cronică în limba germană de prezentare a domnului din Moldova. Cu medic nu s-au ales, dar cronică copiată pentru Hartman Schedel, medicul șef al orașului și cosmograf cunoscut, s-a păstrat în arhiva acestuia, constituind, din secolul XX, când a fost descoperită, un izvor de seamă pentru domnia lui Ștefan cel Mare.

Nici cu medicii venețieni n-a prea avut noroc. În august 1502, la Curtea sa a sosit Matteo Muriano, care, ca toți medicii venețieni, fiind și agent al Signioriei, raporta acesteia la 7 decembrie că Ștefan „arată bine la trup pentru vârsta sa dacă această meteahnă [se referea la gută-podagră – n.a.] nu l-ar fi chinuit”. Fiind însă și el bolnav, Matteo a murit

în iulie 1503, fără a apuca să-l trateze pe marele domn, iar solul acestuia trimis la Veneția, după 9 decembrie 1502, pentru a aduce medicamentele prescrise, nu a mai revenit. Supărat, Ștefan a cerut Signioriei în vara 1503 returnarea celor 400 de ducati pe care îi dăduse medicului decedat și trimiterea altuia în loc. Dar conducerea Veneției nu s-a grăbit cu aceasta, astfel că în cursul anului 1503 chiar regele Ungariei, Vladislav Jagiello, prietenul lui Ștefan, s-a adresat dogelui arătând că domnul Moldovei „e chinuit de o boală lungă [referire tot la gută-podagră – n.a.] și e ajuns la grele bătrânețe, astfel că, chiar viața în viitor îi e nesuferită”.

Într-adevăr, Ștefan, chinuit de dureri articulare, a trimis la Veneția spre sfârșitul lui 1503 pe postelnicul Tudor, care înainte de 21 decembrie cerea aducerea unui alt medic pentru domnul său, ce nu mai putea să-și miște de dureri mâinile și picioarele, căci „despre restul stă bine”. Așadar, până spre sfârșitul anului 1503 edemele circulatorii ale gambelor încă

nu apăruseră. Ca atare, Signioria venețiană căuta foarte serios un medic priceput în tratarea artritei. La 28 decembrie 1503 erau în discuție numele lui Hieronimus da Cesena, Giorgio di Piemonte și Alesandro Veronese. În cele din urmă, cel dintâi a fost preferat, pornind la 2 ianuarie 1504 spre Moldova în suita postelnicului Tudor. Era și el agent al Signioriei și raportul său trimis la Buda, prin curierul moldovean, agentului venețian de acolo, Leonardo da Massari, spre a anunța dogelui moartea lui Ștefan, la începutul lui iulie 1504, constituie unul dintre cele două izvoare de bază pentru reconstituirea evenimentelor dramatice din 30 iunie același an.

Planul actualii biserici, reconstruită în sec. XVII. Mormântul real (marcat în culoare) a rămas sub pardoseală, lângă mormântul vizibil astăzi, al căruia ultim baldachim datează din anul 1934

Între timp, în prima jumătate a lui 1504, regele Ungariei Vladislav Jagiello, care se aștepta, îndurerat, încă de la 25 februarie, la apropiata moarte a lui Ștefan, i-a trimis acestuia un bărbier de la Buda, care s-a adăugat chirurgului evreu venit la Su-

Acoperământul de mormânt confecționat în 1504 din brocart roșu cu fir de aur

pat. Intervenția a fost un eșec și întreaga Curte a înțeles că zilele marelui Ștefan erau numărate.

Misteriosul pretendent

În aceste condiții, marii boieri și, desigur, o parte din cei mijlocii s-au adunat

la Curtea din Suceava pentru a discuta despre alegerea noului domn. Nimic neobișnuit. Întotdeauna, până în secolul XVII, când împrejurările permiteau, boierii, în frunte cu cei din sfatul domnesc, se puneau de acord asupra succesorului în preajma morții celui în scaun, anunțând alegerea și încoronându-l pe noul domn, chiar în ziua când precedentul închisese ochii, pentru a evita luptele între pretendenți. Nimeni, nici măcar Ștefan cel Mare sau sultanul (până în veacul XVII) nu le contesta acest drept.

la Curtea din Suceava pentru a discuta despre alegerea noului domn. Nimic neobișnuit. Întotdeauna, până în secolul XVII, când împrejurările permiteau, boierii, în frunte cu cei din sfatul domnesc, se puneau de acord asupra succesorului în preajma morții celui în scaun, anunțând alegerea și încoronându-l pe noul domn, chiar în ziua când precedentul închisese ochii, pentru a evita luptele între pretendenți. Nimeni, nici măcar Ștefan cel Mare sau sultanul (până în veacul XVII) nu le contesta acest drept.

Între ficțiune și realitate - dr. Șmil

În urmă cu 95 de ani, la 9 februarie 1909, pe scena Teatrului Național din București avea loc premiera piesei *Apus de soare*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea. Între personajele create de dramaturg pentru a da viață lumii de la Curtea Moldovei la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, se află și doctorul Șmil.

A fost acest medic o persoană reală sau este rodul plăsmuirii dramaturgului?

În piesa lui Delavrancea, domnul se stinge în urma rănii capătate încă în 1462, la asediul cetății Chilia. Cert este că în preajma sa s-a aflat mai mereu câte un medic evreu. În anii 1471-1474 apare menționat în documente un Isac-beg „de neam spaniol, însă evreu după credință”. El fusese trimis de hanul turcoman Uzun-Hasan, care îi incredințase și o scrisoare spre a-i fi prezentată lui „Ștefan vo-

ievod, celui puternic asupra Moldovei întregi”. Hanul îl prezenta voievodului pe trimisul său, Isac-beg: „acest Isac știe foarte bine tainele noastre: de aceea să-i dați crezare ca nouă înșine în tot ce va spune din partea noastră”. Scrisoarea era tradusă „în orașul Caffa”, de „cătref mine, Constantin de Sara, magistrul artelor și notar public în acest loc, din cuvânt în cuvânt și cuvânt pentru cuvânt, ne-

adăugând sau schimbând nimic care să schimbe înțelesul sau sensul, doar dacă ar exista expresii în acea limbă persană care să nu poată fi traduse printr-o expresie specifică latină”. Constantin de Sara traducea în limba latină, după cele tălmăcite de „Coia Colli, armean cunoscător al zisei limbi persane”.

La 26 iulie 1504, Leonardo da Massari trimitea la Veneția, din Buda, o scrisoare care

Puteau alege chiar pe unul dintre ei, dar tradiția statornicită din veacul XIV cerea ca alegerea să fie făcută în cadrul familiei domnești, începând cu fiii legitimi, iar dintre aceștia cu fiul cel mare. Puteau fi aleși și urmași nelegitimi sau alți membri de sex masculin ai familiei domnești a urmașilor lui Bogdan I. De obicei, pentru a forța alegerea fiului cel mare, obișnuindu-i pe boieri cu el, domnul îl asocia la tron cu titlul de voievod. Așa a procedat și Ștefan, care de la 24 septembrie 1498 și-a asociat la domnie pe ultimul fiu legitim rămas în viață, Bogdan Vlad, fiul muntencei Maria Voichița, sub numele simplu de Bogdan. Tânărul, care tocmai împlinise 25 de ani la 16

În 1503, viitorul împărat Maximilian I de Habsburg și-l-ar fi dorit pe Bogdan III în suita care urma să-l însoțească la Roma

junie 1504, era un cavaler frumos și viteaz, pe care cu un an în urmă, Maximilian I de Habsburg, viitorul împărat, îl ceruse ca reprezentant al lui Ștefan în suita mareață cu care trebuia să meargă la Roma. Nu avea nici un defect ocular evident, care să justifice porecelele datând doar din secolul XVII: „cel Grozav“, „cel Orb“, mai apoi „cel Chior“, ci, foarte probabil, un glaucom (creșterea lichidului intraocular), moștenit și de unii urmași ai săi, boală care doar cu vârsta duce la tulburări de vedere. Era susținut de o seamă de boieri credincioși tatălui – la Curte i se spunea chiar „domnul Bogdan voievod“ –, și alegerea sa ca domn nu părea să ridice probleme.

cuprindea, între altele, și relații despre moartea voievozului și activitatea medicilor acestuia, între care se afla și un evreu, doctor al hanului tătar. „Ștefan – relatează Massari – rănindu-și piciorul și plaga fiind câtăva vreme micșorată, la un moment dat ea a început a se mări și cum medicii au pronosticat că este infectată, ei au tratat-o cu foc după sfatul maestrului Hieronimus da Cesena, medic care se dusese în acest an, trimis de Signorie, și al unui medic evreu al împăratului. [hanului] tătarilor.“

În 1929, cercetătorul A.M. Halevy, într-un studiu publicat în

Sinai, Anuar de studii juridice, îl identifica pe acest medic din 1504 cu un evreu spaniol Isac, trimis de Ioan Albert, regele

Poloniei (1492-1504), hanului tătarilor din Crimeea, Mengli Ghirai (1468-1515). Iată deci că medicul din piesa lui Delavrancea a avut un model real.

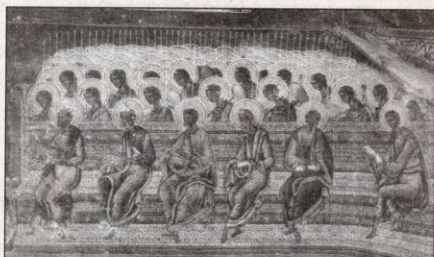
Documentele vremii oferă informații și despre prezența altor evrei în Țările Române și, în special, în Moldova, în secolul XVI. Cronicarul polon Martin Bielski relatează că mulți polonezi, convertiți la iudaism, au luat drumul Moldovei, unde aveau condiții mai bune de trai, bucurându-se de îngăduința populației. ■

George Calboreanu în rolul lui Ștefan din drama istorică Apus de soare

Mircea BOTESCU,
Teodor WEXLER,
Mihaela ROTARU

Numai că lunga domnie a lui Ștefan cel Mare crease o stare de tensiune în rândul unei părți a boierimii, iar sosirea la Suceava, spre sfârșitul lui iunie 1504, a unui alt pretendent de la Poartă, investit cu steag de domnie nouă de sultanul Bayazid II, a precipitat evenimentele. Raportul a-

Cătorită de domn în 1488, biserica mănăstirii Voroneț păstrează unul dintre cele mai valoroase ansambluri de pictură medievală românească. Apostolii...

mintit al lui Hieronimus da Cesena, trimis la Buda lui Leonardo da Massari la începutul lui iulie 1504, când totul se limpeziase și Bogdan III era în scaun, nu suflă o vorbă despre încercarea de amestec a Înaltei Porți în succesiunea lui Ștefan, care nu convenea nici Ungariei și nici Veneției. În schimb, câțiva negustori moldoveni și poloni din Camenița, aflați la sfârșitul lui iunie 1504 la Suceava, au fost martori la revenirea de la Constantinopol a logofătului Ion Tăutu, care dusese tributul, însoțit de un sol cu rang foarte înalt al sultanului, care aducea un pretendent cu steag de investitură pentru domnia Moldovei. Se spunea că cei doi lăsaseră trupe turcești în tabără pe malul Dunării, ceea ce a stârnit neliniștea regelui Poloniei, Alexandru Jagiello, care, la 15 iulie 1504, s-a grăbit să ceară sfatul episcopului Luca de Warmia, relatarea acestuia fiind cel de-al doilea izvor de bază referitor la evenimentele din 30 iunie 1504.

Cine era misteriosul pretendent pe care Bayazid II îl și investise cu domnia Moldovei? Majoritatea istoricilor l-au identificat cu Ștefan Lăcustă, fiul unui Alexandru, în ultimul văzând pe fiul cu acest nume al lui Ștefan cel Mare. Dublă eroare! Ștefan Lăcustă s-a născut abia în 1508, la patru ani după evenimentele la care ne referim, iar Alexandru, feciorul legitim al lui Ștefan cel Mare, murise în 1496 (*Magazin istoric*, nr. 2/1974), deci nu putea fi tatăl lui Ștefan Lăcustă. Acesta din urmă nu putea fi nici fiul lui Alexandru II (Alexăndrel), vărul lui Ștefan cel Mare ucis în 1455 la Cetatea Albă, pentru că în 1504 el se afla în Polonia. Totuși, izvoarele vremii precizează că Ștefan Lăcustă,

care a trăit 25 de ani la Curtea sultanului, era fiul natural al unui Alexandru („Sandrin“), care s-a aflat și el un timp pe lângă sultan și făcea parte din neamul domnesc. Este posibil ca Alexandru, tatăl lui Lăcustă, să fi fost un fiu natural al lui Ștefan cel Mare (care a mai avut

doar un singur urmaș, nelegitim, Petru Rareș), rămas ca ostatic la Poartă, cum mărturisește Hieronimus da Cesena. Foarte probabil el este personajul nenumit, investit de Baiazid II cu domnia Moldovei, în perspectiva morții lui Ștefan cel Mare, venit la Suceava cu înaltul sol turc, tocmai la timp pentru a lua parte la sfatul domnesc lărgit (electiv), care, duminică, 30 iunie 1504, s-a adunat în afara Curții domnești, desigur, spre a nu tulbura ultimele clipe ale domnului muribund.

Doi domni în același timp?

Cu acel prilej, boierii moldoveni nu s-au lăsat impresionați de insistența cu care solul turc încerca să le impună alegerea protejatului investit de sultan. Cei doi au fost nevoiți să se retragă fără izbândă. Lupta s-a dat, în fapt, între cele două grupări boierești care susțineau pe Bogdan, respectiv pe Luca Arbore, portarul (căpitanul) cetății Sucevei (1497-1523) și, în această calitate, comandantul întregii oștiri. Între boieri s-a ajuns astfel la o „mare [...] discordie“ (*Magna discordia*) pentru desemnarea domnului.

Auzind despre scandal, Ștefan cel Mare a mai găsit puterea să intervină în favoarea lui Bogdan. Fiindcă nu putea merge, slujitorii l-au dus cu patul „în tabără“, unde se ținea sfatul electoral, însoțit de medicul Hieronimus da Cesena, care a povestit apoi cele văzute. Pentru ultima dată marele domn s-a arătat „și teribil și prudent [adică înțelept – n.a.], la fel ca atunci când era în viață și sănătos“. Era încă domn al Moldovei și prima măsură pe care a luat-o a

fost să poruncească decapitarea principalilor susținători ai pretendentului venit de la Poartă și ai lui Luca Arbore, care însă nu erau mari dregători. De primul candidat nu știm să se fi atins, dar Arbore, atacat pe neașteptate de oamenii lui Ștefan, care îl suspecta de ambiția de a deveni domn, a reușit să fugă, închizându-se și rezistând în cetatea Sucevei, al cărei comandant era. Ștefan cel Mare a murit peste mai puțin de două zile, iar Bogdan III l-a iertat pe Luca Arbore și chiar i-a acceptat, supravegherea creșterii fiului său Ștefăniță, pe care, apoi, ca domn (1517-1527) l-a și tutelat vreme de cinci ani, până în 1522. În aprilie 1523 însă, Ștefăniță l-a decapitat pentru „hiclenie”, împreună cu doi fii. Și alți boieri opozanți din sfatul electiv de la 30 iunie 1504 au reușit să fugă în Polonia (partizanii lui Luca Arbore) și în Țara Românească (desigur, cei care susținuseră pe pretendentul venit de la Constantinopol).

După anihilarea totală a opoziției boierești, Ștefan s-a adresat scurt celor rămași, arătând că, fiind în preajma morții, nu le contestă dreptul de a alege pe oricare dintre fiii săi, referindu-se la Bogdan, mai vârstnic, și la cel venit de la Poartă, mai tânăr, dar dorea ca acel ales să fie cel mai vrednic de domnie și de apărare a țării. Se referea la Bogdan și boierii au înțeles mesajul. Așa că, urmând tipicul, l-au ales și aclamat pe acesta, însuși Ștefan așezându-l pe tron, desigur, după ungere și încoronare în biserica Mitropoliei (lăcașul care a precedat biserica Mirăuților ce se vede astăzi).

Și tot după tipic, noul domn a primit jurământul de credință al participanților rămași în adunarea electivă. Apoi, Ștefan s-a retras pe patul de suferință. Făcuse un gest unic, neîntâlnit până atunci în istoria domnilor români. Numai că, la 30 iunie 1504, *Moldova avea doi domni, care nu*

erau rivali, în același scaun de la Suceava, situație inacceptabilă. Trebuia ca tot bătrânul voievod să rezolve problema.

Ștefan cel Mare nu-și putea încheia domnia decât prin moarte (care era la voia lui Dumnezeu) sau renunțând la ea prin călugărire. Se pare că a ales formal această ultimă cale în ziua și noaptea pe care le-a mai avut de trăit. Spre deosebire de craii (regii) sârbi, domnii români nu se călugăreau înaintea morții, un astfel de caz fiind, ulterior, impus (Alexandru Lăpușneanu), iar altul a reprezentat doar o propunere în acest sens pentru salvarea vieții (Alexandru Cornea). Ștefan avea însă chiar în familie un precedent, e drept feminin, relativ recent. Soacra sa, Maria Despina (adică fiică de despot sârb), văduva lui Radu cel Frumos, murise la 11 mai 1500, fiind înmormântată în necropola domnească din biserica mănăstirii Putna, în chip călugăresc. (O altă părere susține însă că mormântul acesteia, fără lespede funerară, ocupa o altă poziție, fiind distrus de cel al lui Bogdan III).

Mormântul domnului călugărit

Marele domn a închis ochii marți 2 iulie 1504, în jurul orei 8.30 dimineața. Nimeni nu a consemnat ce s-a petrecut după dramaticele evenimente din 30 iunie 1504, în ziua de luni 1 iulie și în noaptea care a urmat. „Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstirea Putna, care era zidită de dânsul.

Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său”, notează Grigore Ureche la mai bine de un veac după aceea, neuitând să înșire și semnele prevestitoare ale morții lui Ștefan vodă: iarna cumplit de grea și geroasă, ploile multe și revărsările de ape din vara aceluia an.

...și Turcii, detalii din celebra compoziție Judecata de apoi, care acoperă întreg exteriorul peretelui de vest al monumentului

Mormântul și-l pregătise din vreme în partea de sud a gropniței din biserica de la Putna, cu lespede din marmură de Carrara, iscusit împodobită între 1492 și 1504, cu frunze de stejar și ghindă, însă cu data morții necompletată, așezată pe un soclu înalt, din același material, totul sub un acoperământ de mormânt din brocart italian și catifea cu fir de aur, captușit cu mătase roșie, lucrat din porunca lui Bogdan III. Baldachinul de marmură ce se vede astăzi a fost

ridicat în 1934 și restaurat câteva decenii mai târziu, în locul altuia din secolul XIX. Numai că mormântul și baldachinul de piatră original, cu patru stâlpi, nu doi precum cel actual, nu se afla în locul ce se vede astăzi lângă peretele celei de-a doua biserici, din vremea lui Gheorghe Ștefan și Eustratie Dabija, ci a fost și este și acum sub pardoseala dinaintea mormântului vizibil în prezent, pe linia stâlpului ce desparte gropnița domnească de naos, peretele bisericii lui Ștefan fiind îmbăcat de cea din veacul XVII, ceea ce se observă și azi. Pe cale arheologică s-a constatat că locul de veci al marelui domn, cu baldachinul pe patru stâlpi, se afla depărtat de peretele bisericii lui Ștefan, putând fi înconjurat cu piciorul, și locul acesta ar trebui marcat în pavajul actualei biserici.

După fixarea lespedzii funerare, liniștea s-a așternut asupra mormântului marelui Ștefan. Cu timpul și alți membri ai familiei sale, până la Ștefan cel Tânăr, în 1527, au venit să-i țină tovărășie în gropniță sau în pronaos. Asupra bisericii s-au abătut cutremure, jafuri, incendii și pustiiri de cazaci și poloni, mai ales în secolul XVII, urmate de refaceri, cea din vremea lui Gheorghe Ștefan și Eustratie Dabija înlocuind chiar ctitoria lui Ștefan, dar mormântul marelui domn a rămas neatins. Până în prima jumătate a lui februarie 1758, când, din porunca lui

Detaliu din pictura murală a bisericii din Bălinești, ctitorită între 1494-1499 de logofătul Ion

Scarlat Ghica (1757-1758), în contextul lucrărilor de refacere a mănăstirii (ruinată mai ales de cutremurul din 1739) de către mitropolitul Iacob Putneanul, între 1756 și 1760, Dumitru Lascarache, ispravnicul de Suceava, a desfăcut lăcașul de veci al lui Ștefan cel Mare. Din nefericire, nu știm dacă el a consemnat ceva despre starea mormântului și a rămășițelor marelui domn, înlăturând doar „prepusul“ (bănuiala) după care călugării ar fi umblat

la mormânt, și înmânând acestora la 19 februarie/2 martie 1758 „izvodul“ (inventarul pierdut ulterior) și obiectele de podoabă luate din interior. Era vorba de „pietricele“ prețioase, inele (?), „sărjele“ și bolduri de aur, care au fost folosite, la cererea mitropolitului, pentru confecționarea la Iași a coroanelor Maicii Domnului și a Pruncului Isus, pentru o prețioasă icoană, coroane care din 1904 se află în Muzeul Mănăstirii. E drept, scopul era pios, dar astfel au dispărut acoperământul de cap și alte podoabe din mormântul lui Ștefan. Apoi, pentru un veac, liniștea s-a așternut din nou asupra acestuia.

Înaintea începerii unor noi lucrări de refacere a mănăstirii Putna (1852-1856), la 1/13 septembrie 1851, starețul Artimon Bortnic a adresat Consistoriului episcopal de la Cernăuți cererea de a aproba deschiderea tuturor mormintelor domnești din biserică și chiar pentru expunerea rămășițelor domnești. Autoritățile austriece au aprobat acest demers în septembrie 1855, numind pentru efectuarea lucrărilor, la 17/29 august anul următor, o comisie în frunte cu Anton Schönbach. De data aceasta deschiderea mormintelor, între 11 și 17 noiembrie stil nou 1856, a fost publică, iar rezultatele cercetărilor au fost consemnate într-un protocol datat 20 noiembrie/2 decembrie

1856. Acest document este folosit și astăzi, deoarece până în prezent deschiderea mormintelor de către arheologi nu a mai fost aprobată.

Înăuntrul mormântului lui Ștefan cel Mare, cadavrul era „cu totul descompus”, dar urmele sale indicau un bărbat de talie mică, așa cum consemnase, după tradiție, și Grigore Ureche („om nu mare de statu”). Lipseau podoabele, ridicate, cum am văzut, în 1758, când și craniul a fost reasezat sucit, dar adevărata surpriză a constituit-o îngroparea marelui domn fără coșciug, așezat pe 13 bare de fier dispuse de-a latul lăcașului, capul fiind sprijinit pe un căpătâi de cărămidă. Aceasta era însă o înmormântare călugărească, neobișnuită pentru un domn decedat în scaun. În pronas s-a mai aflat un astfel de mormânt nederanjat, care ar fi putut fi cel al Mariei Despina. Nu avea nici piatră de mormânt, după tradiția medievală a lăcașurilor de veci călugărești, și numai îmbrăcămintea domnească indica, ipotetic, o fostă doamnă a Țării Românești.

Ștefan își pregătise însă soclul și lespedea funerară cu mult înainte, iar *călugărirea sa formală în ajunul morții* era menită, desigur, să înlăture existența, după 30 iunie 1504, a *doi domni în scaun în același timp*. Ca atare, deși în interior mormântul era cel al unui călugăr, fiul său Bogdan III l-a îngropat cu podoabe și mantie domnească, având pe piept brodată o cruce de aur, iar pe acoperitoarea de mormânt i-a trecut doar numele domnesc, nu și cel de călugăr, care, potrivit ipotezei părintelui Marcu Petcu de la mănăstirea Putna, ar fi putut fi Simion, după cel al sihastrului Simion, preotul de la Pângărați, mort pe la 1476, care i-ar fi fost duhovnic și învățător întru cele sfinte; poate însă, și după cel al Sf. Simeon Stâlplnicul din secolul VI, ale cărui moaște de la mănăstirea Neamț le-a împodobit în 1463 cu o cunună de argint aurit.

Comisia austriacă de la 1856 n-a mai deranjat rămășițele marelui domn, închizându-i definitiv mormântul. ■

Concursul Magazin istoric ediția 2004

ȘTEFAN CEL MARE - 500

A treia serie de întrebări.

1. Cu ocazia unor festivități organizate de un grup de studenți, între care și Mihai Eminescu, în anul..., a fost depusă o urnă la mormântul voievodului Ștefan cel Mare.

În ce an s-a petrecut evenimentul?

- a) 1870
- b) 1871
- c) 1872

2. Una dintre aceste trei mănăstiri moldovenești păstrează zugrăviță, deasupra ușii de la intrare, chipul Sfântului Cuvios Daniil Sihastrul.

Care?

- a) Moldovița
- b) Voroneț
- c) Sucevița

3. Portulanul unui mare navigator din a doua jumătate a secolului XV menționează și denumirea unei cetăți „Licostomo”, care aparținuse lui Ștefan.

Numele navigatorului.

- a) Cristofor Columb
- b) Amerigo Vespucci
- c) Magellan

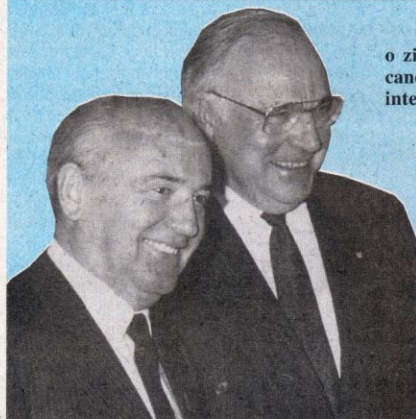
4. În ce zi a anului 1462 a fost rănit Ștefan într-o luptă la Chilia?

- a) 22 iunie
- b) 3 iulie
- c) 4 septembrie

5. Care este cea din urmă ctitorie a lui Ștefan, terminată de fiul său, Bogdan Voievod?

- a) Mirăuți
- b) Pătrăuți
- c) Reusenii

DIN CULISELE

Președintele Mihail Gorbaciov și cancelarul Helmut Kohl în zilele discuțiilor de la Kremlin.

„Aceasta este o zi bună pentru Germania și o zi fericită pentru mine personal“, declara cancelarul federal Helmut Kohl, în fața presei internaționale, după încheierea convorbirilor purtate cu Mihail Gorbaciov, sâmbătă, 10 februarie 1990. Erau de față ministrul de Externe Eduard Șevardnadze și Hans-Dietrich Genscher.

Kohl venise la Moscova pentru a încerca să întredeschidă o ușă – despre care presupunea că nu putea fi decât cu greu urnită din loc – și o găsisse larg deschisă. Secretarul general al C.C. al P.C.U.S. se pronunțase pentru unitatea Germaniei. Seara, înainte de a da declarații presei și după ce Gorbaciov își dăduse acordul ca tema discuției să devină publică, Genscher îl întreba pe liderul sovietic dacă își poate închipui ce se petrecea în sufletul lui (era

VASILE BUGA

Valentin Falin, specialist de marcă în problema germană, ambasador al Uniunii Sovietice la Bonn (1971-1978) și consilier al lui Gorbaciov (1988-1991), reproșează fostului președinte al U.R.S.S. poziția concesivă și șovăielnică – adoptată de el, dar și de fostul ministru de Externe Eduard Șevardnadze – în chestiunea unificării Germaniei. Fără a pune la îndoială dreptul firesc al germanilor de a se regăsi în granițele unui stat unitar, V. Falin rămâne la convingerea că puteau fi găsite alternative la modelul de unificare pentru care s-a optat în final.

Discuțiilor pe această temă li se adaugă un recent articol publicat în numărul 1/2004 al revistei *Novaia i noveișia istoria* de istoricul rus M.M. Narinski, sub titlul *M.S.*

Gorbaciov și unificarea Germaniei. Pe baza unor noi materiale. Autorul trece în revistă evenimentele petrecute în anii 1989-1991, care au adus în centrul atenției problema germană la o nouă dimensiune, luându-i prin surprindere chiar și pe liderii celor patru mari puteri, U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie și Franța.

Moscova era bine informată despre deteriorarea situației din R.D.G., așa cum rezultă dintr-o notă înaintată în august 1989 conducerii de partid de către Vadim Medvedev, fostul secretar cu probleme ideologice al C.C. al P.C.U.S. Întors dintr-o vizită în R.D.G., acesta trăgea concluzia că „acolo se pregătește o explozie

și schimbarea conducerii devine tot mai presantă “.

La 30 noiembrie 1989, M. Gorbaciov declară în cursul unei convorbiri cu premierul italian Giulio Andreotti: „Am spus clar: reunificarea R.F.G. și R.D.G. nu este o problemă de actualitate.“ Conducerea sovietică nu avea elaborat un plan de acțiune în problema germană, ceea ce explică și reacția negativă a lui Mihail Gorbaciov la proiectul în zece puncte avansat de cancelarul federal Helmut Kohl, la 28 noiembrie 1989, în Bundestag: „Declar deschis că nu-l pot înțelege pe cancelarul federal Kohl, care a prezentat cunoscutele lui zece puncte privind intențiile R.F.G. față de R.D.G. Trebuie spus clar că aceste cereri ultimative sunt avansate față de un stat german independent și suveran. Deși

UNIFICĂRII GERMANIEI

născut la Halle, oraș din R.D.G.). Gorbaciov i-a luat mâna ministrului german de Externe și a strâns-o puternic și îndelung. Până în toamna lui 1990, mai exact până la 3 octombrie, când s-a realizat unificarea, a urmat un proces firesc, cu toate formalitățile internaționale aferente.

La peste 14 ani de la întâlnirea Kohl-Gorbaciov, în Rusia se discută încă dacă atunci conducerea sovietică a ales soluția cea mai bună.

S-au făcut greșeli? Se putea și altfel?

Am fi avut astăzi o altă ordine mondială? La Moscova există încă regrete pentru ușurința cu care Kremlinul ar fi „cedat“.

În noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1989, mii de est-berlinezi au dat năvală prin Poarta Brandenburg

este vorba despre R.D.G., cele spuse de cancelar ne privesc pe toți... Declarația cancelarului reprezintă o nereușită din punct de vedere politic. Noi nu putem să nu o luăm în seamă. Nu intenționăm să ne jucăm de-a diplomația. Dacă doriți să colaborați cu noi, suntem gata. Dacă nu, vom trage concluziile politice. Rog ca cele spuse să fie tratate cu toată seriozitatea". Declarația de mai sus nu a fost urmată însă de nici un fel de măsuri politice reale.

În condițiile accentuării crizei sociale și politice din R.D.G. (noul premier est-german, Hans Modrow, fusese nevoit să recunoască faptul că „unificarea Germaniei a devenit inevitabilă”), la 26 ianuarie 1990, într-un cerc restrâns al conducerii sovietice, a fost avansată ideea creării unui mecanism de negocieri „în șase”, în formula

„patru plus doi” (cele patru mari puteri și cele două state germane), pentru examinarea aspectelor internaționale ale unificării Germaniei. S-a hotărât să se discute în principal cu cancelarul H. Kohl, să fie ținute legături strânse cu Londra și Parisul și să se pregătească retragerea trupelor sovietice din R.D.G. Gorbaciov a subliniat din nou: „Problema a fi de acord sau a nu fi de acord cu unificarea nu s-a pus.” Nici unuia dintre participanții la consfătuire nu i-a trecut acest lucru prin cap. Principala grijă era să se mențină procesul pe un făgaș pașnic...

Trei aspecte au fost luate în considerare în definirea poziției conducerii sovietice: respingerea recurgerii la folosirea forței în scopul împiedicării unificării (opozanții lui Gorbaciov și

Șevardnadze propuneau folosirea trupelor sovietice din Germania ca instrument de presiune politică asupra conducerilor celor două state germane); temerea Moscovei să nu scape de sub control situația, putându-se ajunge chiar la izbucnirea unui conflict armat de amploare în Europa; refuzul conducerii sovietice de a înrăutăți relațiile cu Bonnul.

La sfârșitul lunii ianuarie 1990, M. Gorbaciov continua să creadă că procesul unificării Germaniei va avea un caracter treptat, de durată. Această idee era împărtășită și de premierul est-german Hans Modrow, care însă la 30 ianuarie s-a simțit obligat să recunoască că „o parte tot mai mare a populației R.D.G. nu mai sprijină ideea existenței a două state germane”.

Convorbirile purtate de Gorbaciov și Șevardnadze cu

Liderii american și sovietic, împreună cu soțiile lor, Barbara și Raisa, flancați de miniștrii lor de Externe

*Sovieticii erau
conștienți că
Germania comunistă
stătea pe un vulcan,
dar refuzau să
întreprindă ceva*

secretarul de stat american James Baker, la începutul lunii februarie 1990, au constituit o etapă decisivă pentru unificarea germană. Atunci, demnitarul american a respins formula „patru plus doi”, propunând înlocuirea ei cu „doi plus patru”, și a calificat drept inacceptabilă neutralitatea Germaniei reunificate. Gorbaciov a subliniat dorința conducerii sovietice de a construi „noi relații bune între popoarele noastre, între U.R.S.S., R.D.G. și R.F.G.”. Iată dialogul Gorbaciov-Kohl:

M. Gorbaciov: „Cred că se poate spune că între Uniunea Sovietică, R.F.G. și R.D.G. nu există divergențe privind unitatea națiunii germane și că nemții își vor rezolva singuri această chestiune. Pe scurt, pentru început ne-am înțeles: nemții înșiși trebuie să facă alegerea. Iar ei trebuie să cunoască poziția noastră.”

H. Kohl: „Nemții știu acest lucru. Vreți să spuneți că problema unității reprezintă doar opțiunea nemților?”

M. Gorbaciov: „Da, în contextul realităților.”

„Formula noastră – declara cu acel prilej Gorbaciov – presupune următoarele: de pe pământ german să nu apară amenințarea unui război; granițele postbelice să fie inviolabile. Și, al treilea punct, teritoriul Germaniei nu trebuie folosit de forțe externe.”

Kohl a încercat să se târguie în problema granițelor Germaniei, dar la acest punct Gorbaciov a fost destul de ferm. El și-a expus propria viziune asupra Germaniei unificate, în afara structurilor militare existente, având forțe armate naționale proprii, necesare pentru apărare. La rândul său, cancelarul vest-german a insistat asupra caracterului inacceptabil al neutralității Germaniei unificate și necesității participării acesteia la NATO, subliniind că „NATO nu trebuie să-și extindă sfera de influență” și că, în această problemă, „trebuie să se ajungă la o reglementare înțeleaptă”.

In cursul aceleiași vizite, au avut loc discuții separate între miniștrii de Externe sovietic și vest-german, în cursul cărora Șevardnadze a acceptat o modificare esențială, dar nejustificată, a poziției sovietice. El i-a informat pe M.S. Gorbaciov și H. Kohl: „Noi am dezbătut destul de amănunțit problema transformării O.T.V. (Organizația Tratatului de la Varșovia – n.n.) și NATO, în sensul ca ele să devină garante ale stabilității, luând în considerare realitățile din Europa.” Așadar, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S. – afirmă autorul articolului

citāt – „s-a îndepărtat de linia Moscovei privind crearea unei noi structuri pan-europene de securitate... Era greu să conțezi pe un rol egal al O.T.V. și NATO, având în vedere slăbirea vizibilă a primului bloc politico-militar și întărirea celui de-al doilea”.

În februarie 1990, Gorbaciov a declarat clar că „Uniunea Sovietică nu va pune o barieră în calea unificării Germaniei” și că cheile soluționării problemei nu sunt la Moscova, ci la Bonn și Berlin. „Procedându-se așa – constată istoricul rus – nu au fost avansate, din păcate, condiții precise și clare de realizare a unității germane, cu toate că în acel moment conducătorii R.F.G. puteau accepta concesii importante.”

Cum s-ar putea explica modificarea poziției sovietice? Printre o serie de factori: criza social-politică din R.D.G., care continua să se adâncească; măsurile energice luate de conducerea R.F.G. pentru forțarea unificării Germaniei; sprijinul acordat de Washington, pentru reunificarea Germaniei; propriile dificultăți economico-sociale.

Între timp, evoluția situației din R.D.G. (alegerile din 18 martie 1990 și noua linie promovată de conducerea R.F.G.) au condus la semnarea la 18 mai a Tratatului de stat

dintre R.F.G. și R.D.G., intrat în vigoare la 1 iulie 1990. A urmat adoptarea de către noua Cameră a R.D.G. a hotărârii privind intrarea, la 3 octombrie 1990, a celor cinci landuri din R.D.G. în componența R.F.G. La 31 august, a fost semnat Tratatul germano-german privind unificarea țării, iar la 3 octombrie unificarea Germaniei a fost încheiată.

Procesul negocierilor privind aspectele internaționale ale unificării Germaniei a fost inițiat în februarie 1990, la Ottawa. Participanții au acceptat ideea formulei „în șase”, în legătură cu care au apărut unele divergențe. Moscova vroia un mecanism de „patru plus doi”, iar reprezentanții R.F.G., cu sprijinul S.U.A., au susținut formula „doi plus patru”.

La 13 februarie 1990, la Ottawa, Eduard Șevardnadze a avut cinci convorbiri cu James Baker, trei cu H.-D. Genscher, alte întâlniri cu miniștrii de Externe ai Franței, Marii Britanii, Poloniei și ai altor state participante la Tratatul de la Varșovia. Contactele diplomatice intense s-au încheiat prin

crearea mecanismului „în șase”, în formula „doi plus patru”, pentru examinarea aspectelor internaționale ale realizării unității germane, inclusiv a problemei securității statelor vecine.

„Acceptând formula «doi plus patru» – scrie Narinski – E.A. Șevardnadze a încălcat instrucțiunile primite la Moscova.” În sprijinul acestei afirmații este adusă declarația lui V. Falin, care consideră această cedare drept o greșală gravă a diplomației sovietice și personal a lui Șevardnadze: „Nu numai partea sovietică a fost lipsită de dreptul de vot deliberativ, dar și Anglia și Franța. Adică a apărut o structură de negocieri cu totul nouă. Doi se înțeleg asupra unui aspect și îl supun spre aprobare celorlalți patru.”

Statutul politico-militar al Germaniei unificate a pus și el probleme sovieticilor. Înaintea începerii negocierilor în formula „doi plus patru”, în ședința Biroului politic al C.C. al P.C.U.S. din 3 mai 1990, majoritatea membrilor Biroului Politic, în frunte cu Gorbaciov, a respins linia Șevardnadze-Cerniaev

(consilier pe probleme internaționale al lui M. Gorbaciov), orientată spre un acord de principiu privind participarea Germaniei unificate la NATO. E. Șevardnadze a primit atunci de la Biroul politic instrucțiuni ca la reuniunea „doi plus patru” de la Berlin „să nu fie de acord, în nici un caz, cu intrarea Germaniei în NATO”. Desigur că ministrului sovietic îi era foarte greu să apere o poziție dură, având în vedere situația economico-financiară a U.R.S.S., în continuă deteriorare. Fostul ambasador sovietic la Bonn, V.P. Terehov, nota în jurnalul său: „Când Șevardnadze a sosit la prima conferință «doi plus patru» de la Bonn... odată cu poziția fermă inițială în această problemă, a adus rugămintea de a primi credite de 20 miliarde mărci. Să transmiți o rugămintă referitoare la credite și în același timp să avansezi cereri ferme? Greu de contat pe forța de penetrație a unei asemenea poziții.”

Așadar, Moscova se afla la mână băncilor germane. M. Gorbaciov solicitase R.F.G., la 14 mai 1990, un credit de 15-20 miliarde de ruble pe termen de 7-8 ani și un credit în regim

Redactarea lui Bush diferă de cea a lui Gorbaciov, iar cel din urmă o preia fără nici o corectură

Soldații sovietici părăsesc Germania Democrată, conform înțelegerii la vârf

**Premierul Modrow
spulberă orice
speranță: ideea
existenței a două
state germane nu
este acceptată de
est-germani**

*Deschiderea punctelor de trecere a frontierei, în toamna lui 1989.
a umplut inimile de bucurie și trabanturile de călători*

de urgență, de 1,5-2 miliarde de ruble, pentru rezolvarea unor probleme interne.

Problema statutului Germaniei unificate continua să rămână „problema problemelor”. E. Șevardnadze avansase diferite variante elaborate de M.A.E. sovietic: apartenența Germaniei concomitent la NATO și Organizația Tratatului de la Varșovia sau un tratat de asociere între NATO și Organizația Tratatului de la Varșovia.

În căutare de sprijin, președintele sovietic a purtat convorbiri și cu președintele François Mitterrand, care i-a declarat: „V-ați blocat punând problema neîntrării viitoarei Germanii în NATO. Dacă discuția nu va fi posibilă, nemții și partenerii lor din NATO pot elabora o variantă simplă: vor adopta hotărârea de apartenență a Germaniei la NATO... Personal, nu văd cum ați putea realiza ceea ce v-ați propus. Ați putea să vă înăspriti poziția. Dar o asemenea abordare ar deveni o sursă de destabilizare în Europa.”

Convorbirea dintre Mihail Gorbaciov și președintele american George Bush (1-3 iunie 1990) s-a dovedit a fi și mai descurajatoare pentru liderul sovietic, întrucât

președintele a adoptat o poziție destul de dură, declarând că S.U.A. se pronunță pentru „apartenența Germaniei unificate la NATO” și că „NATO este o ancoră de stabilitate”.

M. Gorbaciov a fost nevoit să cedeze.

M. Gorbaciov: „Deci, așa să și formulăm; Statele Unite și Uniunea Sovietică se pronunță ferm ca, în realizarea reglementării finale, ce ține seama de rezultatele celui de-al doilea război mondial, Germania unificată să decidă singură la ce alianță dorește să adere.”

G. Bush: Eu aș propune o redactare puțin diferită: S.U.A. se pronunță fără echivoc pentru apartenența Germaniei unificate la NATO; dacă aceasta va face o altă alegere, noi nu o vom contesta, o vom respecta.

M. Gorbaciov: De acord. Preiau formula dumneavoastră.”

Înțelegerile finale asupra problemei germane s-au realizat în cursul vizitei cancelarului Kohl în U.R.S.S., în iulie 1990. Liderul sovietic a confirmat acordul în legătură cu apartenența deplină a Germaniei unificate la Alianța Nord-Atlantică, primind asigurarea din partea conducerii R.F.G. că nu va

amplasa pe teritoriul fostei R.D.G. trupe străine ale NATO, precum și arme nucleare și mijloace de transportare la țintă a acestora. În același timp, R.F.G. se angaja să acorde ajutor financiar pentru retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul Germaniei.

În acele zile E. Șevardnadze declara: „Noi nu putem opri unificarea Germaniei; poate doar prin forță, ceea ce ar fi fost însă o catastrofă. Dacă ne-am fi eschivat de la participarea la acest proces, am fi pierdut mult. N-am fi pus bazele unor relații noi cu Germania, am fi influențat negativ situația general-europeană.”

Acordul cu privire la reglementarea definitivă în privința Germaniei („doi plus patru”) a fost semnat la 12 septembrie 1990, la Moscova. Germania unificată includea teritoriile R.F.G., R.D.G. și Berlinului occidental, dobândea suveranitate deplină, i se recunoștea dreptul de a adera la alianțe militare, cu toate drepturile și obligațiile decurgând din acestea, devenind în felul acesta membru al NATO. La 3 octombrie, unificarea Germaniei era încheiată și, odată cu ea, problema germană. ■

Istoria mea - Eustory

PREMIANȚI LA PALATUL COTROCENI

Cum să-i atragi pe tineri către istorie? Cum să-i faci să se preocupe de trecutul localităților lor, al cartierului? Cum să-i convingi să nu-și uite tradițiile? Fundația Korber din Germania a găsit o soluție ingenioasă. Și, așa cum cititorii noștri știu deja, ea funcționează de trei ani și în România, grație

Fundației „Noua Istorie”, prin Concursul de cercetare istorică pentru tineret ISTORIA MEA – EUSTORY.

Anul acesta, la 30 aprilie, la Palatul Cotroceni, câștigătorii au avut bucuria și onoarea de a primi premiile din mâna președintelui Ion Iliescu.

Iată numele lor.

Premiul I

1) Liliana Iuga, Diana-Maria Cerceș, Teodora-Simona Sencovici

O ultimă speranță: *Solidaritatea umană în satele Deleni și Livada în contextul celui de-al doilea război mondial*

Profesor îndrumător: Dumitru Irimieș, Colegiul Național „George Coșbuc”, Cluj Napoca.

2) Oana Șipoș, Răzvan Chiș, Gabriela Gardoș, Ioana Pinte

Solidaritatea umană în lupta cu inundațiile din anul 1970

Profesor îndrumător: Crina Adriana Daraban, Școala Generală „Ion Creangă”, Satu Mare.

3) Dana Ștefan, Cristina Ileana Andrei, Mădălina Elena Biolaru, Ruxandra Andreea Croitoru, Alexandru Ioniță, Ana Marinela Spătaru, Adrian Smaranda

Solidaritatea în timpul seismului din 1977

Profesor îndrumător: Maria Ștefan, Colegiul Național „Spiru Haret”, București.

(Premiu susținut financiar de către Clubul Rotary București)

Premiul II

1) Alexandru Bar, Lucia Boscu, Andreea Diaconu, Tatiana Florea, Georgiana Gaidi, Oana Gheorghe, Luciana Matei, Mirela Popa, Mirela Șerbănescu, Diana Simion, Ioana Zidărescu

Cuculeasa... coșmarul care nu se va termina niciodată

Profesor îndrumător: Carmen Serban, Colegiul Național „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Buzău.

2) Cătălin Nicolae Popa, Gabriel Pagu, Andrei Miță

Înființarea și evoluția Muzeului „Vasile Pârvan”

Profesor îndrumător: Maria Marin, Colegiul Național „Gh. Roșca Codreanu”, Bârlad.

3) Cristina Ramona Tudosă

Ameliorarea vieții copiilor cu nevoi speciale din zona Comănești și integrarea școlară și socială a acestora în cadrul Asociației „Robert Cole”

Proiect: „Ajută-i să zâmbească”

Profesor îndrumător: Petrița Bilbiie, Grup Școlar Forestier Comănești.

4) Georgiana Alina Cecănaș, Ruxandra Alina Negoită, Alexandra Maria Șovăială, Camelia Georgiana Vilău, Georgiana Zelincă, Ana-Maria Stoenescu

Curajul de a ne reaminti

Profesor îndrumător: Ecaterina Stănescu, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, București.

(Premiu susținut financiar de către Federația Comunităților Evreiești din România)

5) Zenaida Zaharia; Adina Nica
Primindu-l în inimă pe aproape
Profesor îndrumător: Maria Simionescu,
Școala cu cls. I-VIII nr. 1, Borlești, Neamț.

Premiul III

1) Mihai Rotariu
Cititori și donatori în istoria orașului Huși de ieri și azi

Profesor îndrumător: Costin Clit, Liceul Teoretic „Cuza Vodă”, Huși.

2) Alexandra-Gabriela Bîrlădianu
În slujba aproapei!
Profesor îndrumător: Antoniu Martinaș,
Colegiul Național Iași.

3) Iulia Crumpei, Irina-Nicoleta Chidovăț
Maica Tereza. O apariție efemeră a Divinului pe pământ. Puterea unui ecou de dragoste
Profesor îndrumător: Mădălina Bunduc,
Colegiul Național „Emil Racoviță”, Iași.
(Premiu susținut financiar de către Arhiepiscopia Romano-Catolică a Bucureștilor)

4) Gina Mocanu, Dana-Maria Spînu,
Nicoleta Petrucă, Cătălin Lefter, Iulius Coatu,
Lucian Larion
Foamea din Moldova 1946-1947
Profesor îndrumător: Gabriela Lisievici,
Liceul „Emil Racoviță”, Vaslui.

5) Gheorghe Sauciuc, Andrei Gudulea
Solidaritatea umană – Liteni
Colegiul Național „Nicu Gane”, Fălticeni.
Premiu susținut financiar de către Federația Comunităților Evreiești din România.

6) Mircea Alexandru Hideg
File din viața samaritenilor turdeni
Profesor îndrumător: Florin Stan, Grupul Școlar de Resurse Naturale și Servicii Turda.

7) Ruxandra Andreea Borca, Roxana Dumitrița Simion

Vladimir Ghika, prinț al carității
Profesor îndrumător: Minei Dorin Răduți,
Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, Petroșani.
(Premiu susținut financiar de către Arhiepiscopia Romano-Catolică a Bucureștilor)

8) Ioana Alexandra Coca, Cristina Andreea Oancea, Cristian Alexandru Scarlat
Solidaritatea umană oglindită în ajutorul acordat de vâlceni românilor din Basarabia
Profesor îndrumător: Carmen Irina Matei,
Colegiul Național „Mircea cel Bătrân”, Râmnicu Vâlcea.

9) Georgiana Chelu, Ștefania Bratu, Ramona Gherghisan, Camelia Petcu, Elena Bratu, Nicoleta Dan
Cantina Sf. Apostoli Petru și Pavel, Brăila
Profesor îndrumător: Viorel-Sebastian Bratosin, Grupul Școlar Industrial „Anghel Saliginy”, Brăila.

10) Lavinia Dorobanțu, Andrada Luciana Ciu, Andreea Mihaela Călimăneanu, Claudia Daniela Anghel, Elena Cristina Șoancă, Alexandru Robert Dobrescu

Comunitate evreiască din sudul Olteniei în sec. XX. Destine colective, destine individuale și momente de solidaritate

Profesori îndrumători: Florina Bățăgui, Răzvan Bățăgui, Colegiul Național „Ioniță Asan”, Caracal.

11) Andreea Ghițulescu, Mihai Leontescu, Valentin Fălcescu, Alexandru Badea
Nicolae Simache – un om între oameni
Profesor îndrumător: Maria-Mariana Gheorghe, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Ploiești.

Dan Manolache, realizatorul emisiunii *Planeta Radio – Pagini de istorie*, difuzat în fiecare zi de vineri, în intervalul 17.00-17.45, de Postul de Radio România Cultural, vă invită la întâlnire:

6 august

Trecutul României în viziunea unui istoric american: prof.univ.dr. Keith Hitchins

13 august

Apusul dramatic al unei domnii luminate (15 august 1714, execuția lui Constantin Brâncoveanu)

20 august

Pactul Ribbentrop-Molotov: determinări, controverse, consecințe pentru România

27 august

Adevăr și mistificare – 23 august 1944 o dată importantă în istoria românilor

CONCURS LA POARTA ALBĂ

Istoria poate fi o pasiune, o plăcere, o curiozitate pentru cei mai mulți dintre noi. Atunci când e citită într-un spațiu închis, cum este o pușcărie, poate deveni un refugiu. Pentru tinerii deținuți la Penitenciarul de Maximă Siguranță Poarta Albă din județul Constanța, care au participat la Concursul de Istorie „Moștenire”, trecutul neamului românesc a fost una dintre puținele bucurii.

Deținuții s-au pregătit pentru prima etapă a concursului răsfoind paginile istoriei românilor de la origini și până în zilele noastre. Câștigătorii, cei care au răspuns la toate cele 10 întrebări selectate de un juriu format din profesori universitari, preoți, compozitori, reprezentanți ai mass-mediei și, nu în ultimul rând, studenți, au participat la cea de-a doua etapă a concursului. Au avut de pregătit câte un eseu cu temele „Ce știu eu despre neamul meu” și „Rolul lui Ștefan cel Mare în istoria românilor”. Premiile au fost diverse, fiind acordat și un premiu de excelență pentru un eseu care a reușit să impresioneze prin metoda de abordare a temei propuse, prin originalitate și prin finețea cu care a fost alcătuit. Tânărul Stelian Căcoș a privit domnia glorioasă a lui Ștefan cel Mare dintr-un unghi inedit.

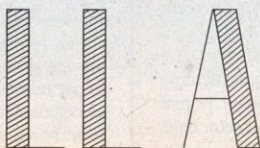
Dorința de a se afirma, regretul că au ajuns după gratii, preocuparea de a demonstra celor „din afară” că vor reuși să se reintegreze și resocializeze după ce vor reveni în libertate au fost evidente.

Tinerilor deținuți li s-a întins o mână de speranță prin grija doamnei deputat Liana Naum, care, în colaborare cu Penitenciarul de Maximă Siguranță, s-a ocupat și de editarea unui volum, *Ștefan cel Mare și la Poarta Albă*, care a adunat eseurile participanților într-o antologie.

Eugen TOMAC

ANTURAJUL REGELUI

(Monoverb: 4-8)

Gheorghe BRĂȘOVEANU

Avanpremieră editorială

CARTEA CU PALATE

Castele, palate și conace din România, 2001 (Magazin istoric, nr. 3, 4, 7, 9/2001, 2, 6/2002), Mogoșoaia. Trei secole de istorie. 1702-2002 (Magazin istoric, nr. 9/2002); Castelul Bran. Reședință a reginei Maria și a prințesei Ileana și București. În căutarea Micului Paris, ultimele apărute în 2003. Oricine a răsfoit cu plăcere luxoasele albume de fotografii istorice tipărite de edituri occidentale, poate găsi în volumele de mai sus, avându-l ca autor pe domnul Narcis Dorin Ion, un echivalent românesc. În primul rând, ideea de a aduna între copertile unei cărți zeci de clișee fotografice, strânse cu multă trudă, prelucrate și readuse cât mai aproape de strălucirea de odinioară. Apoi, efortul de documentare, greu de apreciat de cineva care n-a întreprins un demers similar. În sfârșit, nobila străduință de a readuce în memorie lumi și personaje dispărute – mai ales după un exil îndelungat – și a le salva astfel pentru posteritate.

Un nou album este în pregătire, cu titlul *Reședințe și familii nobiliare din România*.

Prezentăm în planșele acestui număr palate durate de George Gr. Cantacuzino (1832-1913) în primul deceniu al secolului XX. Poreclit Nababul din cauza uriașei sale averi, G.Gr. Cantacuzino a fost un personaj al celei de a doua jumătăți a sec. XIX și al primului deceniu din veacul următor. Deputat și senator, primar al Capitalei, președinte, pe rând, al celor două camere ale Parlamentului, ministru în mai multe guverne și în două rânduri președinte al

George Gr. Cantacuzino

Consiliului de Miniștri, șef al Partidului Conservator, nu s-a impus în mod deosebit contemporanilor prin nici una dintre aceste funcții. Le-a rămas în amintire mai ales prin bogăția și zgârcenia proverbiale. Cel puțin așa ne apare el în schița de portret pe care i-a creionat-o liberalul I.G. Duca în celebrul său eseu *Măinile*: „De cele mai multe ori, arhimilionarul șef al Partidului Conservator nu-și arăta mâinile. Le ținea dosite în buzunarele lui, de unde interlocutorii săi percepeau zângănitul aproape ritmic al unor obiecte metalice.

Profanii credeau că Nababul făcea să sune monezile ce-i umpleau buzunarele.

Inițiții știau că cel mai mare latifundiar al României Mici n-avea niciodată un gologan, că dacă din întâmplare se urca într-o birjă, n-avea cu ce-o plăti și că, pur și simplu, printr-un fel de tic nervos, mâinile lui G.Gr. Cantacuzino se jucau cu cheile nenumăratelor sale case de fier.

Ce e drept, intimii mai știau că aceste case de fier erau și ele goale sau, mai precis, că nu conțineau maldăre de aur și argint, ci vrafuri întregi de acte și de pergamente – documentele de veacuri ale familiei ilustre a Cantacuzi-neștilor.

Dar când din întâmplare aceste mâini se arătau la lumina zilei, apăreau două mâini placide și veșnic închise, înțeleștate, osândite să păstreze cu grijă, să țină cu putere cine știe ce comoară; două mâini, sortite parcă să confirme pe deplin cunoscuta legendă a zgârceniei bătrânului bogătaş. ■

Marian ȘTEFAN

ALBUM ISTORIC

Palatele Bușteni (construit în 1911; arhitect: Grigore Cerkez)...

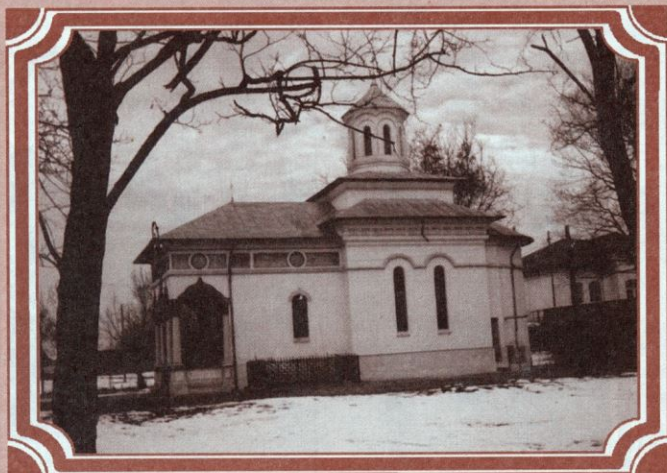
... și Florești (ridicat în 1911-1913; arhitect: Ion D. Berindei)

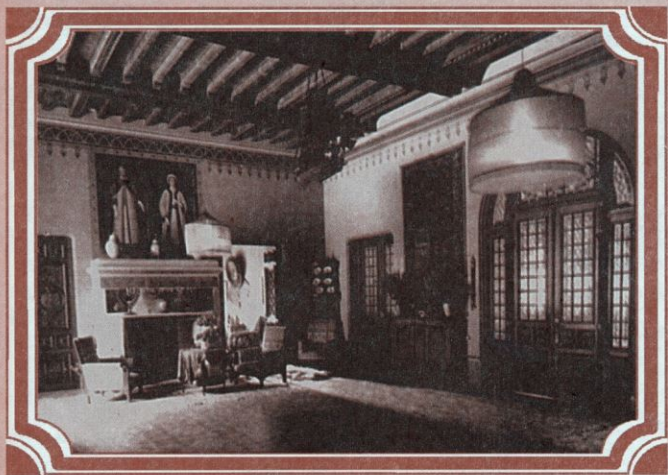

Bușteni, august 1928: nunta arheologului Gh. Cantacuzino cu Zoe Greceanu, în prezența reginei Maria (prima din stânga)

Biserica din incinta palatului Florești ctitorită în 1826-1830 de vornicul Grigore Cantacuzino și refăcută în 1887 (pictura: Gh. Tattarescu)

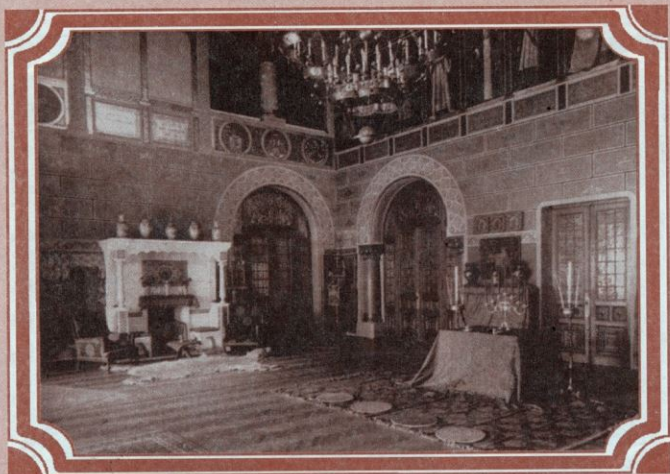

Holul palatului din Bușteni

Emblema Cantacuzinilor de pe portalul de la Florești

„Sala ardelenescă“ din palatul Bușteni

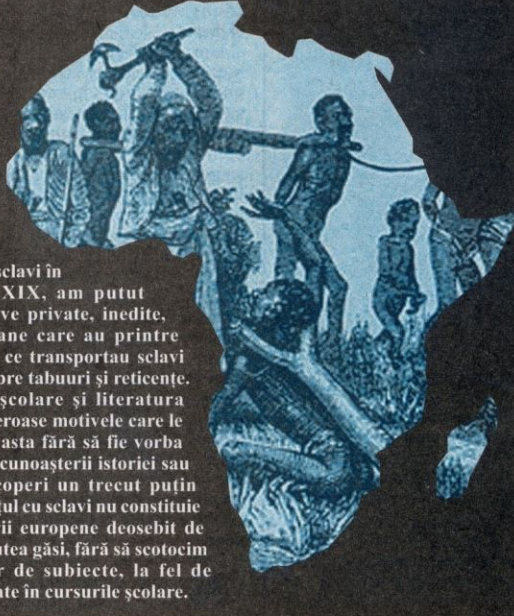
Turnul de apă de la Florești

Exclusivitate

Pentru multă lume, comerțul cu sclavi negri constituie o poveste prea puțin cunoscută. Este adevărat că, în Europa, manualele școlare și, în general, literatura istorică abordează rar subiectul. Să fie consecința unui tabu, cum cred unii? Nu sunt sigur. Studiind legăturile între comerțul cu sclavi și dezvoltarea economică a orașului Nantes, capitala negoțului francez cu sclavi în cursul secolului XVIII și XIX, am putut beneficia de numeroase arhive private, inedite, deținute și astăzi de persoane care au printre strămoși armatori de corăbii ce transportau sclavi negri. Greu deci de vorbit despre tabuuri și reticente.

Cât despre programele școlare și literatura istorică, în general, sunt numeroase motivele care le pot explica relativa tăcere, și asta fără să fie vorba despre un complot împotriva cunoașterii istoriei sau despre preocuparea de a acoperi un trecut puțin onorabil. Pur și simplu, comerțul cu sclavi nu constituie decât un aspect al unei istorii europene deosebit de complexe. De altfel, am mai putea găsi, fără să scotocim prea mult, un mare număr de subiecte, la fel de importante, prea puțin abordate în cursurile școlare.

COMERTUL CU NEGRI - UN TABU?

Prof. OLIVIER PÉTRÉ-GRENOUILLEAU (Lorient, Franța)

Așadar, istoria traficului cu sclavi negri nu este prost cunoscută în mod premeditat. Dimpotrivă, este în plin avânt. Născută în anii 1930, deopotrivă în Franța și în Statele Unite, s-a dezvoltat considerabil din anii 1960, când, în urma procesului de decolonizare, a început să se contureze, încet-încet, o altă viziune asupra istoriei afri-

cane. De atunci, cercetările nu s-au oprit. Astfel că, în 1999, un istoric american, Joseph C. Miller, într-o anchetă bibliografică despre comerțul cu sclavi, a putut enumera peste 14.000 de surse de referință doar pentru secolul XX. Ceea ce face ca astăzi, mai ales în lumea anglo-saxonă, această istorie să constituie unul dintre domeniile cele mai dinamice ale cercetării istorice.

Și totuși, în ciuda multelor decenii de cercetări internaționale în subiect, prăpastia dintre specialiști și marele public rămâne încă adâncă. Chiar în sânul lumii academice, numeroși istorici nespecializați continuă să abordeze problema pornind de la clișee învechite. Clișee reproduse fără încetare și de o subliteratură care adesea nu are

nimic de-a face cu istoria, și de mass-media, cu ocazia diverselor comemorări legate de istoria comerțului și de cea a sclaviei. Trecutul traficului de sclavi negri nu este deci necunoscut, în sensul prim al cuvântului. Este prost cunoscut. Este deformat de ravagiile făcute de expresii ca „se spune că” și „cred că”, de vigoarea stereotipurilor adânc instalate în conștiință, în ciuda progreselor spectaculoase ale cercetării.

Unul din cele mai importante clișee este, incontestabil, cel vehiculat de sintagma „comerț triunghiular”, curent folosită pentru a descrie rutele comerțului spre Americi (*Magazin istoric*, nr. 1/1983). Adesea ea este percepută chiar ca o sinonimă pentru traficul de sclavi negri, în general. Auzind-o și privind hărțile care permit vizualizarea, ne-am putea imagina că acest trafic se rezumă la un periplu peste Atlantic. Ca și cum întreaga poveste ar consta în plecarea din Europa cu mărfuri destinate negoțului, schimbarea lor cu sclavi în

Africa și vinderea lor în Americi, pentru a se întoarce în Europa cu calele pline de produse tropicale; totul constituind un circuit cu aspect triunghiular, de unde și expresia.

Unii – ca Petit de Baroncourt, în secolul XIX – nu voiau să vadă în acest „triunghi” decât mări calde și țărături exotice. Pentru el comerțul nu era decât un simplu transport de persoane între două „plaje” ale Atlanticului. Această viziune asupra lucrurilor este astăzi din fericele depășită. În schimb, există tendința de a pune accentul numai pe aspectul apocaliptic al unei traversări, ale cărei suferințe nu e nevoie să fie exagerate pentru a demonstra amploarea traumatismului suferit efectiv de captivi. Procedând așa, concentrându-ne doar asupra acestui aspect, aruncăm în umbră numeroase lucruri esențiale pentru cunoașterea căilor și logicii negoțului cu negri.

Se uită că nu numai porturile din Europa erau implicate în trafic. Diferitele porturi de peste mări jucau și ele un rol important. În amonte de trafic erau concentrați oamenii, navele, capitalul și mărfurile necesare, în timp ce erau puse la punct alibiurile care permiteau legitimarea acestui trafic. În aval, în aceleași porturi din colonii, erau prelucrate produsele tropicale, spre a fi apoi consumate în întreaga Europă. Săgețile albastre de pe hărțile care prezintă de obicei „comerțul triunghiular” nu sunt neutre. În general, totul pleacă din Europa și se întoarce la ea, ca și cum ea era unicul centru al acestui trafic, ca și cum Africa și Americile nu constituiau decât escale,

Comerțul cu sclavi negri nu a fost inventat de europeni, iar Africa nu a fost un partener pasiv al acestui negoț, altfel, abominabil

mai mult sau mai puțin secundare, pentru înțelegerea fenomenului negru.

Se subestimează astfel importanța continentului negru, unde sclavii, care nu apăreau ca prin farmec exact în centrele comerțului, erau „produși”, transportați, depozitați, le era estimată valoarea și erau vânduți de traficanți negri. În ce le privește, Americile nu constituiau doar locuri de tranzit pentru captivi. Aceasta este, de fapt, logica unui anumit sistem sclavagist, cel al mării plantații americane, care determina necesitatea importului mereu crescând de sclavi și antrena astfel înflorirea traficului.

**Cel mai important
port al traficului
de negri
a fost
Rio de Janeiro,
nu
Liverpool**

Acum se știe că primul port al traficului de negri de pe planetă a fost Rio de Janeiro, în Brazilia, și nu Liverpool, în Anglia. De altfel, nu toate rutele în direcția Americilor sau a coloniilor occidentale se încadrau obligatoriu într-un triunghi. Este cazul celei între Brazilia și Africa, dar și ale celor legând Caraibele sau America de Nord de Africa. Un alt trafic, în afara faimosului „triunghi” de comerț cu negri, făcea legătura între Africa orientală și plantațiile europene de pe insulele Mascarene, în Oceanul Indian

(Réunion, Mauritius, Rodrigues).

La modul global, expresia „comerț triunghiular” nu corespunde, așadar, decât uneia dintre numeroasele rute folosite de traficul de sclavi în direcția Americilor. Trebuie adăugat că acest negoț, cel mai cunoscut, este departe de a fi singurul. Dintr-un punct de vedere, pur cantitativ, se poate spune chiar că a fost, de departe, cel mai puțin important.

De la publicarea, în 1969, a primului recensământ statistic, cu adevărat științific, al diferitelor traficuri practicate pe Oceanul Atlantic (grație efortului americanului Philip D. Curtin), cunoștințele noastre în materie s-au adâncit constant. Apariția, în 1999, a unui CD-ROM adunând peste 27.000 de expediții atlantice cu sclavi negri (realizat de Universitatea Cambridge), a mai multor articole (mai ales în 2001), ca și cercetări în curs permit cunoașterea, destul de exactă, a numărului de sclavi duși spre Americi, între 1450 și 1869 (data întreruperii definitive a traficului peste Atlantic). Acest număr se ridică la 11.062.000. Luând în calcul mortalitatea la bordul navelor de transport, se crede că doar 9.599.000 au ajuns efectiv de cealaltă parte a oceanului.

La aceasta trebuie să adăugăm traficul pe care îl vom numi aici „oriental”. Trafic care a început în secolul VI și care nu a dispărut decât la începutul secolului XX (pentru a reapărea uneori astăzi, ca în Sudan, după 1985). Aceste rute erau destinate alimentării cu sclavi a lumii musulmane, din Africa de Nord în Asia meridională, trecând prin Orientul Mijlociu. Este uneori calificat drept

„trafic musulman”, un termen care îmi pare impropriu și stigmatizează fără motiv o anumită religie. Deși nu absolut exactă din punct de vedere geografic, expresia „trafic oriental” mi se pare mai neutră, deci mai acceptabilă. În 1987, un istoric american, Ralph Austen, estima că au fost astfel deportați în total 17 milioane de sclavi. Marja de eroare este aici mai importantă decât la traficul peste Atlantic, asupra căruia cercetătorul dispune de mai multe documente. Ea este de aproximativ 25%.

Trebuie de asemenea contabilizat și traficul „intern”, adică cel destinat să alimenteze cu sclavi societățile sclavagiste ale Africii negre precoloniale; trafic intern pe care trebuie deci să îl adăugăm celui de export. În acest subiect al traficului intern, într-adevăr foarte puțin studiat, cifrele sunt extrem de aleatorii. Un specialist în sclavagismul din Africa neagră precolonială, americanul Patrick Manning,

a estimat totuși, în 1990, că numărul de persoane ținute în sclavie în Africa neagră a fost, fără îndoială, egal cu jumătate din numărul de sclavi deportați în afară. Dacă se acceptă această estimare și dacă se consideră că 28 milioane de persoane au fost deportate, fie spre Americi (11 milioane), fie spre lumea musulmană non-neagră (17 milioane), atunci se poate conchide că diferitele forme de trafic intern au condus la aservirea a aproximativ 14 milioane de persoane. Astfel, în total, 42 milioane de sclavi au fost victimele diferitelor forme de trafic de negri, între secolul VI și începutul secolului XX.

In ceea ce-l privește, celebrul „comerț triunghiular” nu corespunde decât unei părți (poate ceva mai mult de 60%) din diferitele forme de trafic peste Atlantic, prin care au fost deportate 11 milioane de persoane. Se vede astfel cât de reduționist este să se rezume ansamblul formelor de trafic la aceea dintr-un triunghi dominat de Europa. Este total eronat din punct de vedere istoric. Iar din punct de vedere uman, acest fapt conduce și la uitarea celei mai mari părți dintre victimele acestui comerț infam.

O a doua expresie, cea de „schimb inegal”, este și ea la fel de reduționistă. Totuși, este adesea considerată suficientă pentru a descrie operațiunile comerciale legate de rutele de trafic peste Atlantic. Prin schimb inegal (expresie apărută în secolul XX și folosită în mare parte de geografi și economiști pentru a defini raporturile Nord/Sud) se subînțelege, în general, două lucruri. Primul este un schimb

98% dintre sclavii negri au fost vânduți de conaționali

forțat sau constrâns, supunerea unui partener comercial (în cazul de față, negrul) exigențelor unui alt partener comercial (în cazul nostru, albul). În cazul traficului de sclavi, este doar o imagine parțială. Numai cca 2% dintre prizonierii deportați prin diferite forme de trafic peste Atlantic au fost capturați direct de către europeni, de altfel adesea la începuturile traficului, pe când nu era bine organizat și nu începuse să se dezvolte cu adevărat, între a doua jumătate a secolului XV și ultima treime a secolului XVII. Acest lucru vrea să spună că 98% dintre captivi au fost produși de africani înșiși. Cel mai adesea, puterile africane au intrat din proprie voință în acest trafic. Europa nu avea pe atunci mijloacele de a le impune aceasta. Există astăzi un consens aproape general între toate școlile istorice într-un subiect totuși foarte controversat. Toți sunt de acord că Africa neagră a fost

deopotrivă victimă și actor al traficului.

Practicarea traficului de sclavi transatlantic nu se explică cătuși de puțin prin motive ideologice și rasiste din partea Europei, ci prin rațiuni economice, anume maleabilitatea ofertei africane în sclavi; maleabilitatea superioară altor posibile surse de aprovizionare cu mână de lucru (aservirea europenilor, angajați albi, muncă liberă etc.). Unele elite africane nu numai că au jucat un rol important în intrarea Africii în circuitele atlantice de sclavi negri. Ele au influențat în mare măsură ritmurile și evoluția traficului. Prețul prizonierilor, ca și natura mărfurilor acceptate în schimbul sclavilor evoluau în funcție de obiceiurile și nevoile diverselor regiuni ale Africii negre. Prezența câtorva forturi europene pe coastele Africii (vreo 40, pe mai multe mii de kilometri) nu trebuie să creeze iluzii. Așa cum indică un memoriu de negoț din Nantes, datat 1762, ele nu sunt decât „contoare fortificate, pentru a pune la adăpost de pagube și de surprize [...], care nu conțin deloc în sine ideea unei suveranități teritoriale”.

De o parte, cea a europenilor și americanilor, domnea regula concurenței. De cealaltă, a furnizorilor africani de sclavi, cel mai adesea regula concentrării ofertei; doar câteva state de pe coastă, câteva popoare servind ca intermediari sau câteva structuri statale puteau negocia direct cu cumpărătorii de sclavi din afară. Puterile africane erau deci stăpânele schimbului. ■

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

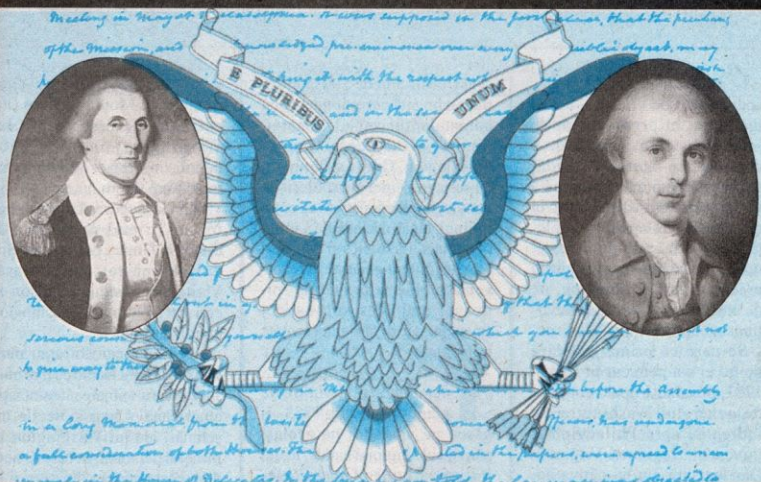
TO BE SOLD, on board the
Ship *Bance-Uland*, on Tuesday the 6th
of May next, at *Apoley-Ferry*, a choice
cargo of about 250 fine healthy

NEGROES,
just arrived from the
Windward & Rice Coast.
—The utmost care has
already been taken, and
shall be continued, to keep them free from
the least danger of being infected with the
SMALL-POX, no boat having been on
board, and all other communication with
people from *Charles-Town* prevented.

Aufin, Laurens, & Appleby.
N.B. Full one-half of the above Negroes have had the
SMALL-POX in their own Country.

Afis de vânzare a negrilor

Doi oameni diferiți la prima vedere, George Washington, primul președinte american, și James Madison, „indispensabilul colaborator... al omului de care națiunea nu se poate dispensa“, au marcat nașterea Statelor Unite ale Americii. Bogata lor corespondență ne permite să intrăm în culisele unei prietenii și a mecanismelor destrămării ei sub presiunea divergențelor politice.

DOI PRIETENI ȘI O ȚARĂ

THEO STĂNESCU-STANCIU

Odată încheiat războiul coloniilor americane împotriva metropolei britanice (1776-1783), politica luase locul armelor. Fostii combatanți au devenit oamenii politici care au pus temelia noului stat. Printre ei, se detașa George Washington.

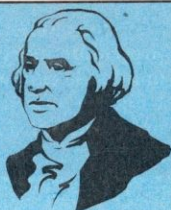
Născut în 1732, într-un conac de pe o plantație din Virginia, el reprezenta deopotrivă imaginea generalului victorios pe câmpul de luptă și figura unuia dintre cei mai bogați plantatori, cu o înclinație deosebită pentru afaceri și fler în extrem de delicate speculații cu pământ. Înșușirile fizice îl avantajau: înalt, robust, cu ochi verzui-albaștri, un păr bogat și negru, un foarte bun călăreț și trăgător de elită; într-un cuvânt, întruchiparea visului american.

Mult mai tânăr, celălalt component al binomului, James Madison, se găsea la polul opus. Pirpiriu, destul de bolnăvicos și, din această cauză, destul de reticent la plăcerile pe care ți le oferea viața la fermă, mult mai aplecat spre studiu și lectură, Madison dovedise încă de la început o profundă admirație față de realizările și stilul lui Washington. Născut în 1751, în aceeași Virginie, ca și viitorul său ilustru camarad, și-a îndreptat

pașii, încă de la început, spre viața universitară, înscriindu-se la doar 17 ani la Colegiul din New Jersey, viitoarea Universitate Princeton, unde a urmat cursuri de teologie. Reîntors acasă, a renunțat la chemarea preoției. „Constrângerea religioasă împiedică și slăbește spiritul, făcându-l incapabil de orice acțiune nobilă“ – nota el. Avea să se dedice vieții politice, căreia i-a și rămas un slujitor leal până la moarte.

„Omul care a făcut ceea ce a trebuit să facă și a cărui forță netăgăduită rezida în sobrietatea pe care unii au luat-o drept slăbiciune; un om care a personificat în momente grele de cumpănă tăria Americii. Un om bun, cumsecade, nu un sfânt; un general priceput, competent, nu un mare talent militar; un administrator cinstit, nu un om de stat genial; un conservator prudent, nu un reformator fecund“.

(Marcus Cunliffe, *George Washington – Omul și monumentul*)

Legătura dintre cei doi – aparent atât de diferiți – a fost facilitată, în primul rând, de idealurile care-i animau: o construcție statală solidă, guvernată de o mână puternică și hotărâtă. Și astfel, între ei s-a stabilit o relație de completare reciprocă: pe de o parte, rezistența, dârzenia și atuurile practicianului Washington, pe de alta, talentul, râvna și devoțiunea teoreticianului Madison.

Se pare că prima întâlnire dintre ei s-a petrecut în august 1781, pe când trupele conduse de generalul Washington se îndreptau spre Philadelphia, traversând regiunea Virginiei. Dar legătura era cu câțiva ani mai veche: data din 1777, perioadă în care James Madison, ca membru al Congresului, mai apoi al Convenției din Virginia

și al Consiliului de Stat, a întreținut o bogată corespondență cu comandantul șef al armatei, nimeni altul decât George Washington. Grație schimbului de scrisori și mai ales puterii de convingere demonstrate de către ultimul, tânărul Madison a intrat în contact, l-a înțeles și mai apoi l-a sprijinit pe general în rezolvarea problemelor atât de spinuoase, mai ales sub aspect financiar, ale dotării unei armate în formare.

Incheierea războiului, la sfârșitul anului 1783, îi găsea pe amândoi pe același pământ al Virginiei natale, luând inițiativa unui plan de amenajare a râului Potomac în ideea de a-l transforma într-un curs navigabil. Scenariul i-a atras pe reprezentanții mai multor state

și s-a finalizat prin convenții semnate la Mount Vernon (localitatea de reședință a lui Washington) în 1785, Annapolis și Philadelphia, un an mai târziu.

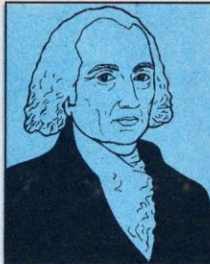
Până la alegerea lui Washington ca primul președinte al Statelor Unite, prietenia celor doi devine tot mai strânsă. Vizitele retrasilui Madison la canalul taciturnului Washington erau frecvente.

Împreună, cei doi erau mult mai sociabili și lucrau cu mai mult spor pentru viitoarea democrație americană. Chiar și secile însemnări ale lui Washington în jurnalul personal, în care-și nota doar că a petrecut întreaga zi în compania noului prieten, sunt elocvente. Sacrificiul unei zile închis între pereți, în detrimentul călăritului sau inspecțiilor pe vastele plantații, atât de dragi fermierului Washington, era mare, desigur.

În mai 1787, venise vremea Constituției. „Frânele cărmuirii să se afle în mâini ferme... Lucrurile nu mai pot merge așa mai departe... A preveni urmările dezastruoase ar fi datoria înțelepciunii și a patriotismului“, propunea Washington. Pentru prietenul său mai tânăr, lucrările Convenției constituționale a Virginiei s-au dovedit frustrante. Multe dintre propunerile sale căzuseră în dezbatere sau fuseseră serios modificate. Însă Washington l-a susținut constant să-și impună principiile din timpul revoluției. Iar forța de

Demisia generalului Washington, 23 decembrie 1783, după o pictură de John Trumbull. Madison, în realitate, nu a fost prezent atunci, dar Trumbull a decis să-l includă și pe el în tablou (stă în dreapta tocului ușii din stânga)

„Stătea de cealaltă parte a mesei, în fața soției sale; ar fi dorit să se ducă la culcare, dar protocolul îl constrângea să-și îndrepte spinarea și să abordeze un zâmbet șters la această recepție oficială, prilejuită de instalarea sa la președinția Statelor Unite. Scund, bălan, cu fața trasă și palidă, tăcut și rezervat, părea atât de firav și de neajutorat, încât cei care nu-l cunoșteau treceau cu privirea peste el ca peste un oarecare, completamente insignifiant. Numai ochii săi, în care din când în când se aprindea o lumină intensă, de un albastru fosforescent, îi frapau pe cei care izbuteau să-i surprindă flacăra.“

(C. Mureșanu, Al. Vianu, *Președinte la Casa Albă*)

convingere a lui Madison a fost până la urmă hotărâtoare. În urma unor dezbateri ce au durat aproape o lună, Constituția americană, cu 89 de voturi (contra 79), ieșea la lumină.

Dar lupta de pe baricadele Constituției l-a epuizat, la propriu, pe puțin rezistentul Madison. Neliniștit de paloarea ce i se vedea pe chip, robustul Washington îl îndemna pe tânărul său prieten și sfătuitor să se odihnească, pentru a-și reface forțele. Era foarte mult, dacă ne gândim că sfatul venea din partea cuiva obișnuit mai degrabă cu ordinele și cu înfruntarea fără crâcnă a vitregiilor naturii, decât cu menajamentele și tihna cabinetelor de politician.

Începutul anului 1789 aducea și alegerea, în unanimitate, a lui George Washington în funcția de întâiul președinte al Statelor Unite. Își părăsea planșatiile cu tristețe și emoție. „Mersul spre președinția guvernului — scria el în acele zile unui alt prieten — îmi dă aceleași simțăminte ca acelea ale unui condamnat ce se îndreaptă spre locul de execuție: atât sunt de nedoritor ca, în amurgul unei vieți aproape în întregime petrecute în treburi obștești, să părăsesc un cuib pașnic pentru un ocean de dificultăți, fără să am priceperea artei politice, dibăcia și aplecarea spre cele necesare pentru a cârmui“. Însă măcar o parte dintre acestea

i-au fost furnizate de mână sa dreaptă, omul din spatele președintelui și poate și primul purtător de cuvânt al acestuia: James Madison. Prietenia lor devenea oficială.

Madison și-a îndeplinit cu prisosință înalta și extrem de dificilă sarcină. Discursul de inaugurare, ținut la 30 aprilie 1789, și figura unui președinte care arbora un costum din stofă americană reprezentau succesul total. New Yorkul își aclama noul erou, noul idol. Senatul, aflat sub conducerea lui John Adams, contracandidatul la funcția de președinte, i-a propus titulatura de „Alteța sa, Președintele Statelor Unite și Protectorul

drepturilor lor“. Era prea mult pentru modestul și revoluționarul Washington. Lui Madison i-a revenit ingrata sarcină de a rezolva și problema titlului, fără a ofensa însă în vreun fel înalta autoritate a Senatului și, mai ales, a conducătorului său. De atunci, simpla adresare „Domnule Președinte“, în conformitate cu litera și spiritul noii Constituții, a intrat în uz.

Dar prietenia dintre cei doi a cunoscut și momente de tensiune. Unul dintre ele s-a petrecut odată cu demisia secretarului de stat, Thomas Jefferson, nemulțumit de constanțele dispute cărora trebuia să le țină piept în cabinet. Ocazia i-a părut lui Washington momentul propice pentru a-și atrage prietenul în

Râul Potomac

interiorul puterii. Însă lui Madison nu-i surâdea deloc oferta de a deveni calul de bătaie al federaliștilor. Poziția i-a displicut profund președintelui și astfel a intervenit ruptura.

O oarecare relaxare în relația dintre cei doi virginieni avea să fie adusă, după cum subliniază și un articol publicat de revista *History Today*, de un moment cu mare încărcătură sentimentală din viața lui Madison. La 43 de ani, acesta descoperise marea dragoste, o tânără văduvă de doar 26 de ani, Dolley-Payne Todd.

La început, Dolley s-a arătat destul de reticentă față de numeroasele dovezi de afecțiune venite din partea lui Madison. Totul se petrecea poate prea repede pentru ea. Numai cu un an în urmă, în 1793, își pierduse primul soț, în timpul epidemiei de febră galbenă ce făcuse adevărate ravagii în regiunea Philadelphia. Și, în plus, îl găsea destul de neinteresant pe mult mai vârstnicul și deloc chipeșul Madison. Așa că a fost nevoie de un imbold venit din partea președintelui.

Și, mai exact, din partea soției acestuia, care asistase la chinurile timidului prieten și

sfătuitor al soțului său. Astfel că Dolley, după cum povestește una dintre descendentele ei, a fost invitată la reședința familiei Washington, unde blânda, dar foarte hotărâta Martha Washington i-a mărturisit simpatia și încrederea de care se bucură Madison pe lângă președinte, sentimente care se vor răsfrânge și asupra ei, dacă va face alegerea potrivită. Soția președintelui era convinsă că: „indispensabilul colaborator” al soțului reprezenta perechea perfectă pentru Dolley. Căsătoria, celebrată la 15 septembrie 1794, la Harewood, la reședința nepotului lui Washington, George Steptoe, primea astfel cel mai înalt gir.

Momentul reprezenta însă liniștea dinaintea furtunii. Neînțelegerile politice, convingerile de acum vizibil situate pe poziții adverse au condus la ruperea totală a legăturilor dintre cei doi. Washington, ferm în credințele sale, a mers până într-acolo încât a considerat că Madison a trădat cauza revoluției și, de la sine înțeles, și principile prieteniei lor. Durerea rupturii a fost extrem de mare.

În seara zilei de 13 decembrie 1799, fostul președinte – retras la reședința de la Mount Vernon

Martha Washington (1731-1802), pictură de James Sharples

și suferind de o răceală care s-a complicat – s-a enervat atunci când secretarul său i-a citit obiecțiile formulate de Madison în Adunarea din Virginia. Iar în noaptea următoare s-a stins în urma unei infecții la gât. Și, odată cu el, și ecurile unei prietenii aflate la baza marilor schimbări ale democrației americane. În ceea ce-l privește pe Madison, niciodată nu a așternut pe hârtie amănunte despre relația care l-a legat atât de strâns de George Washington. I-a arătat numai un profund respect, considerându-l mentorul și exemplul ce i-a guvernat cariera, încununată cu alegerea sa ca președinte al S.U.A., în 1809.

Nu mai că, odată ce sprijinul și mai ales forța fostului său prieten au dispărut, Madison nu a mai putut reprezenta aceeași imagine a succesului pe care i-o insuflase lui Washington cu peste 20 de ani în urmă. Numai Dolley, cu alura ei maiestuoasă, mai salva ceva din aparențe. Noul președinte – îl vedea consulul francez din Philadelphia, Felix Beaujour – era „un om inteligent, dar nehotărât, care va vedea întotdeauna ceea ce ar trebui făcut, dar nu va îndrăzni să facă... un ins slab... care, săltat sus..., va fi sclavul, și nu stăpânul evenimentelor”. ■

Casa lui Washington de la Mount Vernon, pictată de un artist anonim în 1792, cu președintele și Martha în prim plan, braț la braț

CU CRISTIAN TOPESCU DESPRE OLIMPISM ȘI PROVOCĂRILE LUMII DE AZI

Ce a mai rămas din spiritul olimpic într-o lume care trăiește, tot mai mult, sub amenințarea terorismului? Cât fair-play – noțiune ce nu mai are nevoie de traducere în nici o limbă – mai există într-o întrecere sportivă, când banii investiți masiv fac din sport o afacere ca oricare alta? Iar sportivii, pentru a rezista presiunii de a obține rezultate, recurg tot mai des la anabolizante, la droguri chiar.

După asasinarea fundășului columbian Escobar, considerat vinovat de către un conațional pentru autogolul înscris în meciul cu echipa S.U.A. din grupele preliminare ale Campionatului Mondial de Fotbal din S.U.A. (1994), Cristian Topescu a anunțat că nu va mai comenta nici un meci de fotbal. Omul care ne-a adus în casă toate victoriile sportivilor români în ultimele trei decenii, cel care ne-a învățat cum să trecem peste înfrângeri și să mergem mai departe, trăgea un semnal de alarmă.

Iată de ce acum, când ne apropiem de debutul celei de a XXVIII-a ediție a Jocurilor Olimpice, l-am rugat pe domnul Cristian Topescu să răspundă câtorva întrebări.

La TVR, în direct, cu Nadia Comăneci

– Grecia a solicitat protecția NATO pentru a asigura buna desfășurare a manifestării și a preîntâmpina acțiunile teroriste. Se mai poate vorbi de o Olimpiadă în asemenea condiții?

– În Antichitate, războaiele erau întrerupte în perioada Jocurilor Olimpice. Și uneori, după PAX OLIMPICA, ele nu mai continuau. În vremurile noastre, Jocurile Olimpice de la München din 1972 au fost întrerupte de un atentat care a făcut multe victime. În 1996, a explodat o bombă într-un parc din orașul olimpic Atlanta, iar acum s-au înregistrat

explozii în viitoarea capitală olimpică, Atena. În felul acesta, ideea olimpică „Sport fără violență” a fost serios afectată.

Ce ne mai rămâne? Speranța că forțele NATO și cele grecești vor anihila eventualele intenții de perturbare a Jocurilor, mai ales că, după ultimele informații, fiecărui participant (sportiv, antrenor, arbitru ș.a.) îi revin câte trei polițiști, în afara celor în civil, al căror număr nu este cunoscut.

Suntem deci aproape de transformarea Jocurilor Olimpice în jocurile polițiștilor, fiindcă „meciul” dintre ei și posibilități teroriste va fi mai urmărit decât întrecerile sportive.

– O amenințare, poate la fel de gravă ca și violența ce înconjoară tot mai des manifestările sportive, o constituie denaturarea ideii de întrecere în sport. Goana după rezultat cu orice preț îi face pe sportivi să recurgă la mijloace extrasportive pentru a învinge. Unde credeți că va ajunge sportul, dacă asemenea practici nu sunt curmate din timp?

– Dintre toate mijloacele extra-sportive cel mai dăunător (un flagel al sportului mondial) este DOPINGUL și, prin extensia sa, DROGUL, cel mai mare pericol pentru

viitorul omenirii. Pe lista sporturilor „atacate” de acest șarpe uriaș, insinuant și ticălos, care se strecoară, se târăște tiptil, mușcă și ucide, se adaugă an de an altele. După atletism, ciclism, haltere („consumatoare” vechi), au urmat, în ultimul timp, tenisul, rugbyul și chiar sportul hipic, un călăreț britanic dopându-și calul!

Dacă imaginea unui șarpe poate părea ușor forțată, mai trebuie spus că, în lume, sunt peste 50 de milioane de toxiciomani și că sumele antrenate în această fabuloasă afacere a drogului (în care este adânc implicat sportul) se ridică la sute de miliarde de dolari! O cifră gigantică, o sumă ireală de mare, care intră însă dureros de real în buzunarele primitoare ale acelor „titani” din lumea stupefiantelor, în contul deschis al criminalității organizate.

Trist este că toate acestea se petrec cu prețul tragic al vieților atâtor semeni ai noștri. Și tragedia nu este numai a lor, a celor căzuți; este și tragedia mamelor, este, fără urmă de patetism, o tragedie a timpurilor noastre. A-ți pune întrebarea dacă un sport sau altul este „atins” de dopaj dovedește un demers total depășit. Folosirea unor produse dopante coexistă pe același rang cu a altor mijloace extrasportive, ca furtul, minciuna, înșelătoria.

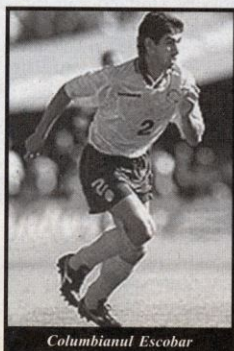
Cred din toată inima în virtuțile sportului sub aspectul său fizic și moral atunci când este în stare pură. Dacă încercă să corecteze natura, nu mai este compatibil cu vocația sa inițială. Sportul este un apel la viață și trebuie să-i redăm rațiunea de a exista.

— Cum apreciați istoria participărilor românești la olimpiade?

Jertfe olimpice la München, 1972

— La această întrebare „răspund” cifrele și numele. Olimpicii români au câștigat până acum 265 medalii (74 de aur, 83 de argint și 108 de bronz), iar personalitățile cele mai cunoscute sunt: Nadia Comăneci, Ivan Patzaichin, Elisabeta Lipă, Iolanda Balaș, Lia Manoliu, Nicolae Linca, Andreea Răducan, Ion Țiriac ș.a. Există premise credibile pentru ideea că aportul olimpic al României va spori prin crearea unei baze naționale competitive, de selecție și de pregătire, ca și prin cultivarea

Columbianul Escobar

atitudinii și mentalității față de fenomenul sportiv.

— În bogata dumneavoastră carieră de comentator și analist sportiv, cum v-ați întâlnit cu istoria?

— Au fost câteva momente importante din istoria sportului mondial la care am fost martor și pe care le-am comentat pentru telespectatorii români. Exemple: cel de-al patrulea titlu mondial la handbal masculin (record neegalat), câștigat de echipa României la Berlin în anul 1974; prima notă de 10 în gimnastica feminină olimpică, acordată Nadei Comăneci într-o noapte (ora României) de iulie a anului 1976, la Montreal; a treia finală de Cupa Davis la tenis, jucată între echipele României și S.U.A. la București, în anul 1972; calificarea echipei de fotbal a României printre primele opt echipe ale lumii la Campionatul Mondial din S.U.A.; al patrulea titlu european (record) și al cincilea titlu mondial (alt record) câștigate de echipa feminină de gimnastică a României.

Personalități cunoscute? Fotbaliștii Pelé și Beckenbauer, patinatoarea artistică Peggy Fleming, halterofilul Vasili Alekseev, jucătorul de tenis Björn Borg, gimnasta Maxi Gnauck, înotătoarea Cornelia Ender și alții, și altele.

Toți acești mari sportivi m-au convins că nu poți fi un campion dacă nu ești și un OM DE CARACTER.

— Vă mulțumim.

A consemnat
Ioan LĂCUSTĂ

Minicronică Olimpică

**Încheiem
în acest număr
călătoria prin tre-
cutul participărilor
românești la Jocurile Olimpice,
întreprinsă cu ajutorul unei mari**

**sportive,
astăzi direc-
toare a Depar-
tamentului de Edu-
cație Olimpică din cadrul Comitetului
Olimpic Român.**

DE LA PARIS 1924 LA ATENA 2004

MIHAELA PENEȘ

1980. *Ediția a XXII-a* (Moscova, 19 iulie-3 august 1980). O serie de state, în frunte cu S.U.A., au boicotat această ediție, neparticipând în semn de protest față de intervenția U.R.S.S. în Afganistan. Organizatorii luaseră măsuri severe. Deținătorii de automobile au fost sechi din oraș, pentru a nu îngreuna circulația. La fel, studenții și mulți tineri au fost trimiși în alte localități. În satul olimpic era o abundență de mărfuri care, altfel, nu se găseau în magazinele din oraș, așa cum se întâmplase și în București, în 1953, pe durata Festivalului Mondial al Tineretului. Sportivii ruși se aprovizionau din plin, pentru a trimite alimente familiilor aflate în alte localități.

Sovieticii aveau tot interesul ca Jocurile să se desfășoare ireproșabil. Controlul antido-

ping a fost ca și inexistent. Un an mai târziu, în 1981, la un institut de specialitate din Köln, s-au refăcut 432 de teste cu probe prelevate la Moscova și peste 200 dintre acestea au ieșit pozitive. Nu s-a mai putut întreprinde nimic, mai ales că esanțioanele aveau „autori necunoscuți”.

În drumul ei de la Olympia spre Moscova, flacăra olimpică a trecut și pe teritoriul țării noastre. Prima dată se întâmplase acest lucru la Olimpiada din 1972.

România a participat cu 239 sportivi (76 femei), care au concurat în cadrul a 18 ramuri sportive, la 134 probe (36 feminine). Au fost cucerite 6 medalii de aur, 6 de argint și 13 de bronz, situând țara noastră pe locul 6 la clasamentul pe medalii, din cele 81 țări participante.

1984. *Ediția a XXIII-a* (Los Angeles, 27 iulie-12 august). A fost boicotată, de data aceasta, de statele socialiste. România, singura țară din blocul răsăritean, a participat cu 127 sportivi (dintre care 57 femei) la 12 discipline în 86 de probe (30 feminine). S-a obținut un număr record de medalii: 20 de aur, 16 de argint, 17 de bronz. România s-a clasat pe locul trei, după numărul de medalii, între 140 țări participante, înaintea Franței, Marii Britanii, Italiei etc. Dar lipseau două dintre marile competitori: U.R.S.S. și fosta R.D.G.

A impresionat aici dotarea cu aparatură electronică de ultim moment a tuturor stadioanelor, sălilor sau bazele. Astfel, la concursul de atletism, măsurătorile, afișajul, cronometrajul, reluările, viteza și direcția vântului, înregis-

trarea sosirilor ș.a. au fost complet automatizate și electronizate.

La Centrul de presă, pe lângă obișnuitele telefoane, telexuri, aparate de transmitere a fotografiilor prin laser ș.a., s-a introdus pentru prima dată un sistem computerizat al informațiilor — „Electronic Messaging System”. Acesta avea 2.000 de terminale, instalate în 80 posturi răspândite în toate locurile unde se desfășura competiția, și furniza, în fiecare moment, toate informațiile posibile și imposibile. Ziariștii puteau avea știri pornind de la cele despre programul zilnic al tuturor competițiilor și manifestărilor, rezultatele, biografiile mai tuturor participanților, până la mersul autobuzelor etc.

Transmiterea Jocurilor Olimpice a fost asigurată de compania ABC, cu 3.500 specialiști, cu 188 ore de transmisii directe, urmărite de peste două miliarde de spectatori.

Probele de gimnastică au fost dominate de sportivele noastre, revelația constituind-o Ecaterina Szabo (trei medalii de aur, una de argint și încă una de aur pe echipe). La fel, canotoarele române au câștigat cinci (din șase) titluri

olimpice și o medalie de argint. Nicu Vlad, cel mai valoros dintre halterofilii noștri, a luat medalie de aur, doborând și trei recorduri olimpice la stîlurile împins, aruncat și la total.

O surpriză a constituit-o turneul de fotbal (câștigat de Franța), sport despre care se crezuse că în S.U.A. nu se bucura de mare popularitate. Totuși, meciurile au fost urmărite de peste un milion și jumătate de spectatori.

Printre curiozitățile de la Los Angeles, să amintim faptul că se instituise o adevărată bursă a inșinelor olimpice. Se vindeau sau se cumpărau la început cu trei dolari bucata, apoi cu cinci și, în final, ajunseseră la zece dolari.

1988. *Ediția a XXIV-a* (Seul, 17 septembrie-2 octombrie). Țara noastră a avut un lot de 62 sportivi (31 femei), care au concurat la 10 discipline sportive și 55 probe (28 feminine). Au fost câștigate 7 medalii de aur, 11 de argint și 6 de bronz, situându-ne pe locul 9 între cele 159 țări participante. Deși cu o delegație relativ mică față de alte ediții, performanțele au fost foarte mari. Daniela Silivaș a strălucit la gimnastică, revendicându-și trei medalii de aur și una de

argint. Pentru prima dată, înătoarea Noemi Lung aduce României o medalie de argint, la proba de 400 m mixt.

Informaticizarea și-a pus și aici amprenta, calculatoarele fiind prezente peste tot și pentru orice problemă. Televiziunea a asigurat 23 de canale de transmisi în direct, integrale, a tuturor întrecerilor sportive, de la preliminarii la finale.

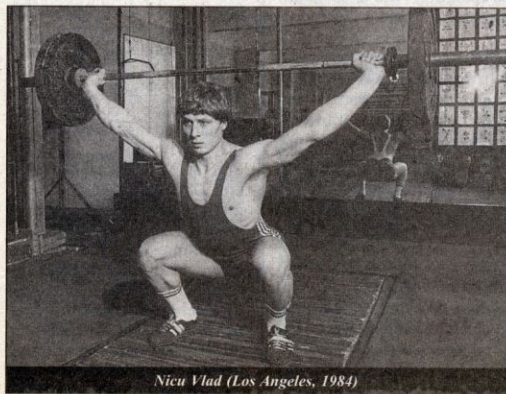
1992. *Ediția a XXV-a* (Barcelona, 25 iulie-9 august). Participă 179 sportivi (71 femei) români, înșeriși la întrecerile din 16 ramuri sportive, în 123 probe (52 feminine). Palmaresul lotului nostru olimpic a numărat 4 medalii de aur, 6 de argint și 8 de bronz, situându-ne pe locul 16, dintre cele 169 țări prezente.

Pentru prima dată după Jocurile Olimpice de la Mexico, 1968, a existat o singură delegație germană, ca urmare a unificării celor două țări, prin căderea Zidului Berlinului, în toamna lui 1989.

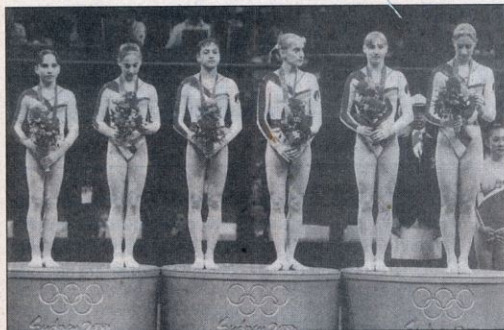
De asemenea, pentru întâia dată, sportivii fostelor republici sovietice care își declaraseră independența față de U.R.S.S. au concurat în echipa fostelor republici sovietice.

Cu toate rezultatele meritorii obținute la unele discipline sportive (canotaj, gimnastică), participarea românească a fost în regres.

1996. *Ediția a XXVI-a* (Atlanta, S.U.A., 19 iulie-4 august). Se împlineau 100 de ani de la reluarea Jocurilor Olimpice moderne. Organizatorii s-au străduit să asigure, la centenar, cele mai moderne condiții de desfășurare a întrecerilor. Programul olimpic a inclus cifra record de 271 probe (cu 14 mai mult decât la Barcelona). A fost introdus un sport nou, *softball*, răspândit în țările americane și practicat numai de femei, ca o replică la *baseball*, jucat doar de băr-

Nicu Vlad (Los Angeles, 1984)

De la stânga la dreapta: Simona Amânar, Loredana Boboc, Andreea Florența Isărescu, Maria Olaru, Claudia Presăcan, Andreea Răducan (Sydney, 2000)

bați. Au participat 197 de țări (cu 28 mai mult decât la Barcelona), întrecerile fiind transmise, prin intermediul sateliților de comunicații, în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Ceremonia de deschidere a fost urmărită de peste 3,5 miliarde de telespectatori, din cinci continente.

România a participat cu 168 sportivi (69 femei), la 15 discipline și 120 probe (51 feminine). Au fost obținute 4 medalii de aur, 7 de argint și 9 de bronz, situând țara noastră pe locul 13 între țările participante. Luând în considerare unele clasamente, în afara celor pe medalii, cum ar fi acela al punctelor realizate, rezultatele de la Atlanta au fost cele mai slabe înregistrate de țara noastră după Helsinki (1952). Aurul l-au adus canotajul, gimnastica și scrima.

2000. Ediția a XXVII-a (Sydney, 15 septembrie-1 octombrie). Australia a găzduit ultima ediție a Jocurilor Olimpice din secolul trecut. România a participat cu 156 sportivi (77 femei) la 15 ramuri sportive și 111 probe (47 feminine), obținând 11 medalii de aur, 6 de argint și 9 de bronz, situându-se pe locul

11 ca număr de medalii din 199 țări participante.

Atenția celor care au urmărit Jocurile de la Sydney a fost reținută, mai mult ca oricând, de controalele antidoping. În urma unor astfel de controale au fost eliminați patru sportivi români, iar Andreei Răducan i-a fost retrasă abuziv medalia de aur câștigată.

Jocurile de la Sydney au fost atent supravegheate de forțele de pază. La 15 septembrie s-a petrecut un incident în Satul Olimpic. Agenții căutau de zor un ziarist român. Un e-mail anonim trimis din România avertizase că un gazetar din

delegația noastră intenționa să arunce în aer Satul Olimpic. „Are legături strânse cu Securitatea și S.R.I.”, anunțase „glumețul” expeditor al avertismentului.

Satul Olimpic devenise neîncăpător. Deși fusese construit să găzduiască circa 15.000 persoane, sportivii erau cazați în camere de câte două paturi. Uneori se introducea și al treilea. Gabriela Szabo, renumita atletă, care avea să câștige o medalie de aur și una de bronz, s-a antrenat și a locuit la câteva sute de kilometri de Sydney.

Acesta este, succint, bilanțul participărilor românești la Jocurile Olimpice moderne. Microcronica noastră a înregistrat momente de vârf, dar și neîmpliniri. „La Jocurile Olimpice – spunea Pierre de Coubertin, inițiatorul olimpismului modern – cel mai important lucru este de a participa și nu de a câștiga, deoarece esențialul în viață nu este atât de a învinge, cât de a lupta bine.”

Un principiu la fel de viu și în 1896, când Atena găzduia prima ediție a Jocurilor Olimpice moderne, și în 2004 când, iarăși, în același oraș, sportivii lumii se întâlnesc spre a-și afirma fidelitatea față de idealul olimpic. ■

Vatican, 31 martie 2004. Delegația „Aurul Olimpic al Atletismului Românesc” este primită în audiență de Sfințitățea Sa Papa Ioan Paul II

CĂLĂTORIND ÎN VIAȚĂ CU AL. ROSETTI

MARIUS SALA

Doi „maestri“ a avut academicianul Marius Sala, cei cărora le datorează formația sa de lingvist: Alexandru Rosetti și Iorgu Iordan. Colegii i-au spus adesea că a ținut mai mult la Rosetti decât la Iordan. „Nu-i adevărat“, mărturisește undeva „ucenicul“. „Am ținut la fel la amândoi. Și de la amândoi am învățat să nu fiu intolerant față de colegi.“ Să nu uităm că nouă ani Alexandru Rosetti și Iorgu Iordan nu și-au vorbit.

Continuăm publicarea însemnărilor începute în numărul 5/2004.

Pe Rosetti l-am vizitat adesea la el acasă, în Dionisie Lupu 56. Casa era în fundul unei curți (în partea din față stătea fratele lui). Înainte de a ajunge, trebuia să traversezi o grădină cu trandafiri; pe alea care mergea spre intrare era un gard de buxus. Le simt mirosul în nări și acum, așa

cum simt mirosul florilor de regina-noptii din fața casei mele de la Vascău. Intrați într-un hol cu o masă rotundă și cu multe tablouri de mari pictori români. În dreapta, erau câteva trepte care te conduceau spre biroul profesorului. De obicei, când sunai te întâmpina Ilona, menajera corpolentă care vorbea românește ca în Covasna, cu multe greșeli de gen. Mă aștepta cu fața plină de zâmbet.

Trecea
înaintea

mea (deși Rosetti știa că vin; vara mă și vedea prin geamul larg deschis când treceam pe alee) și mă anunța ceremonios: „Domnul Sala.“ Rosetti era de obicei la celebrul lui birou, de fapt o masă de lemn masiv sculptat. Când intram se ridica de la birou și mă „poftea“ să mă așez într-un mic fotoliu lângă soba de teracotă. El se așeza pe celălalt fotoliu. Uneori, în fotoliul meu dormea celebra lui pisică, pe care o scula pentru a-mi da mie locul. Pisica nu se supăra, așa că după ce se întindea bine, așa cum fac toate pisicile, pe picioarele dinapoi, revenea, se freca de picioarele mele, îmi sărea în brațe și începea să toarcă.

Discuția începea de fiecare dată cu: „Draculea, ce mai e nou?“ Maestrul meu, care dorea, iubea noul, mă obliga cu această întrebare să-i aduc noutăți. Am avut o dată imprudența să-i spun (mă chemase la telefon să trec pe la el, probabil că simțea nevoia unei conversații cu o persoană la care ținea mult, după afirmațiile unor colegi de-ai mei) că n-am noutăți, pentru ca să văd pe fața lui o tristețe „incomensurabilă“, care se traducea prin „ești neinteresant“, și

să constat că, după ce își scoate din pantalonii de catifea batista albă și fină, ca s-o miroasă, să-mi spună el unele comentarii la care trebuia să particip și eu. Aceste întrevederi se terminau mai repede: se scula de pe micul fotoliu, îmi dădea mâna și îmi spunea sec: „Au revoir, Draculea.“ Pentru a evita astfel de situații inventam tot felul de subiecte. (Era mai grav să-i spun când mă suna că n-am vești, fiindcă n-aș mai fi fost Draculea.) Vestile „inventate“ le prezentam diplomatic: „Am auzit, dar nu cred, deși s-ar putea, dacă am ști totul...“ Sau: „nu-mi vine să cred că e posibil.“ Rosetti, căruia îi dădusem o „temă“ de cercetare, intervenea: „Ce spui, Draculea?! Să vezi că s-ar putea ca ce spui tu să fie adevărat – ha, ha, ha – eu ce am aflat eu... Va trebui să cercetăm.“ După o astfel de discuție puteam vorbi despre pisica lui, care venea la mine și care nu se urca niciodată pe picioarele lui, motiv pentru ca Rosetti să-mi spună: „Ce-i faci, dragă, la mine nu vine niciodată. Și asta vine la tine. *Moi*, eu n-am nimic!“

Sămânța era pusă. Avea la ce se gândi toată după-masa (cred că dădea telefoane cu nemiluita; în sistemul de taxare actual ar fi dat o avere pentru această pasiune a lui, telefonul). Mă suna seara: „Draculea, să știi că s-ar putea să ai dreptate. Vorbim.“ Cel mai tulburător era telefonul de noapte (la ora 11), când îmi spunea doar: „Avem de vorbit. Au revoir.“ Mă făcea să nu mai pot dormi, fiindcă trebuia să mă gândesc la ce mai inventează Maestrul meu. Noroc că, o dată ajuns în pat, adormeam buștăn.

În vizitele făcute la el acasă subiectele erau, de obicei, de

1968. Preziidul Congresului de romanistică (primul din stânga este autorul, al treilea – Al. Graur)

„actualitate“: diverse lucrări apărute în țară sau în străinătate. Evita să discute – deși nu-l răbda sufletul să vadă reacția mea –, despre lucrările celui alt maestru al meu, Iorgu Iordan, când erau teme pentru care el propunea alte soluții (de exemplu, interpretarea grafiei lui Ion Neculce), fiindcă, în general, mă prefăceam că nu cunosc problema, chiar dacă îmi spunea: „Maestrul dumitale crede, ha, ha, ha, că Neculce pronunța *u* final.“ Cunoșteam, în linii generale, părerea sa despre ce se publica în revistele românești, unde el era redactor responsabil, iar eu secretar de redacție. Mai mult, aflam părerea lui înainte de a se publica un anumit articol. Și totuși, într-o zi, m-a sunat și m-a chemat la el.

R.: „Draculea, ai văzut recenzia lui X despre cartea lui Y? Distrugătoare! Nu-i mai rămâne lui Y decât să se ducă la closet, să-și pună capul în vas și să tragă apa.“ (Pauză pentru a-și scoate batista ca să se șteargă la ochi.) „Mai grav este că am chemat-o pe Z și i-am spus: «Dragă, ai citit ce a spus X despre Y (omul tău)». La care ea mi-a răspuns: «Este un punct de vedere perso- nal.» Auzi, dragă, «punct de

vedere personal», când e clar că Y n-a înțeles nimic!“

Era agitat, fiindcă X, Y și Z îi erau persoane apropiate.

Agenda lui Graur

Deși dădea impresia că citește pe deasupra, foarte rar făcea aprecieri nefondate; uneori spunea, pe nemțește, *altmodisch* – „de modă veche“ –, când era vorba despre un articol ce folosea metode tradiționale și care nu aducea nimic nou. Erau interesante cazurile când primea un articol sau o recenzie din partea unui necunoscut. Mă suna noaptea (nu după ora 11) și mă întreba: „Cine e, dragă, X?“ N-a greșit niciodată când era vorba de noii autori. Avea darul de a găsi, de a „inventă“ nume noi în lingvistica românească. Evidentele excepții nu fac decât să întărească regula. După 1990, a făcut o listă de propuneri pentru membrii corespondenți și titulari ai Academiei Române, dar una dintre persoanele incluse pe listă a rămas un nume scris pe o carte... care n-a fost scrisă.

Într-o zi m-a chemat la el acasă, fără să-mi spună de ce („Trece pe la mine“, sec). În vocea lui am deslușit ceva grav.

Ultimele instrucțiuni ale maestrului Rosetti pentru tânărul Sala

Când am ajuns, m-a „înfip” în fotoliu și mi-a cerut să accept să fiu numit directorul institutului pe care-l crease. „Ești singurul care știe să conducă un institut”, a fost argumentul pe care mi l-a dat, când am schițat un gest de ezitare. Am căpătat curaj și, după ce i-am mulțumit, i-am spus că nu pot accepta, fiindcă la Institutul de Lingvistică eu conduc un sector de romanistică și proiecte la care țin. Replica lui, tipică, m-a făcut să zâmbesc: „Mutăm și sectorul tău la institutul meu.” Evident că, până la urmă, am rămas la Institutul de Lingvistică al cărui director era atunci I. Coteanu, institut în care lucram din 1953.

În general, ședințele îl plictiseau. Nu era omul care să stea

să asculte și să nu facă nimic altceva. Dacă era vorba despre ședințe conduse de el, totul se termina repede. În celelalte, plictiseala sau nerăbdarea de a acționa sau de a sta de vorbă erau evidente și luau forme dintre cele mai variate. La Academie, în aulă, își consulta agenda de câteva ori, de fiecare dată scoțându-și ochelarii și lupa, gesturi care erau însoțite și de scoaterea ceasului din buzunarul jilecii. Se juca și cu tocul de ochelari, în care își băga discret nasul. Se foia în fotoliu și expedia mesaje prin gesturi de întrebare pe care le desena în aer, după ce se întorcea în fotoliu, ca să fie văzut de la „galerie” de o anumită persoană (uneori, acea persoană eram chiar eu).

Cu alte ocazii, mai ales când vorbea G. Călinescu, mesajul era de admirație, adică mai multe mișcări ample ale mâinilor ce se ridicau spre cer. Nu lipsea nici batista, întotdeauna albă și parfumată cu colonie franțuzească. O scotea doar ca s-o miroasă. Trimiterea, mai rar la ședințele din aulă, și bilețele, de tipul: „La ședință bună – somn bun!”

Numărul și frecvența bilețelor erau mai mari în ședințele de la institut, în jurul unei mese, cum erau cele la care asista Grigore Moisil, care-l adusese și pe Solomon Marcus. Mai păstrează unele ca „Ai dat kicks general”. Cele mai numeroase și mai savuroase erau bilețelele din timpul ședințelor lunare de învățământ politic, pe care le conducea la institut Al. Graur. Nu lipsea niciodată de la învățământul politic, când era în București. Îmi pare rău că, din sutele de bilete pe care mi le-a trimis, au rezistat timpului doar câteva (nu știam că voi scrie despre el), dintre care reproduc aici câteva: *Iubirea ta e definitiv fezandată/ și nu mă voi uita la ea niciodată./ Deci, biet Sefardit, o poți consuma liniștit,/ tot ce mai pot face e să-ți dau un cuțit!*

Sau alta, provocată de o „iubire nefezandată”: *Înveșmântat în gheață/ Stai ca și fără viață./ Lângă izvor de foc.../ Ah, sunt fără noroc!*

La Academie nu era mai puțin absent la cei din jur, când îmi scria (totdeauna cu creionul de argint): „Draculea, îți mulțumesc pentru partea din față: Sublim! 1887, autentic. De unde i-ai scos?! Casimir Per(r)ier [om politic francez (1847-1907), ales președinte al

1968. La Brașov (autorul – x și Al. Rosetti – xx)

republicii la 27 iunie 1894 și demisionar la 15 ianuarie 1895 n.a.] sau – cutare, președinte al Curții de conturi etc.!!!“

Sunt scrise în același stil lapidar, dar savuros, și scrisorile, mai ales cele din concedii. De la mare îmi scria, în august 1960: „Dragă Draculea, rândurile tale din 26 cur. mi-au pricinuit o mare plăcere! Te caut: îmi lipsești! Aștept întoarcerea ta, ca să punem toate la cale. Nu uita că am un junghei: «Tratațul»! Ce, cum?! Cu drag al tău, Al. Rosetti.“

Tot de la mare, opt ani mai târziu, îmi trimitea un catren: *Chemare/ Ce cauți, prin obscure orașe transalpine,/ nedemne de flacăra din tine?!/ Cîi vei aici, la cifra zece./ Să vezi puterea cum se-ntrece!* (Mamaia, pe plajă, 20.7.68. R.)

Ritualul de după învățământul politic presupunea o plimbare pe Calea Victoriei, de la institut la cofetăria „Nestor“, lângă „Athénée Palace“, pe locul actualului Hotel București. Comentariile la „jucăria lui Gyor“ (adică învățământul politic) erau pe măsura pasiunii cu care acesta pregătea ședințele: referate obligatorii, din care Graur le alegea pe cele ce corespundeau (pe mine m-a pus o singură dată să citeșc; în schimb, Coteanu citea mereu). Aprecia faptul că datorită lui „Gyor“ nu avem vreun „nebu“ care să ne „întrebe“ chestii din Lenin și Stalin. Îl amuza cel mai mult concluzia lui Graur: „Nici o ședință nu seamănă cu alta.“

R. „Ei, dragă, dacă știa asta dinainte, de ce ne mai convoacă?! Ha, ha, ha!“

Îl obseda agenda groasă a lui Graur în care, zicea Rosetti: „Ne pune note la toți. Ha, ha, ha!“

Al. Rosetti (stânga) și lingvistul suedez Bertil Malmberg la Câmpulung, în 1965

Între două monumente

Până la „Nestor“ mă așeza totdeauna la dreapta lui, fiindcă auzea mai bine cu urechea dreaptă. Era atent la ce vedea pe stradă, mai mult decât la vorbele mele, chiar dacă i le spuneam la urechea indicată. Mă ținea de braț, nu pentru că altfel n-ar fi putut merge, dar simțea nevoia să-mi semnaleze, mai ales în anotimpurile prielnice, prezența unor frumuseți dâmbovițene. (Adică, în clasificarea făcută pe note, un 10 sau chiar un 9!) Nu-mi spunea nota, dar mă strângea de braț de mă învinețea, mai ales dacă trecea pe lângă noi o persoană mai „dezvoltată“ (plan-tuoasă), la care era mai sensibil

(uneori se oprea, se întorcea s-o admire și scotea câte un oftat, atribuindu-mi chiar lucruri ireale: „Tu le ai pe toate!“). Mai frecvent, pune a aceste succese pe seama lui „Alexandre“ (Alexandru Balaci). Când ajungeam acasă, soția mea îmi putea număra pe brațul marcat de vinețele lăsate de degetele viguroase ale Maestrului meu câte „fermecătoare“ trecuseră pe lângă noi. Nu ne potriveam la gusturi în acest domeniu (dădeam note diferite, uneori chiar foarte diferite). De altfel, îmi spunea semi-scandalizat, aproape întristat: „Nu ne potrivim la gusturi; ție îți plac slăbăturile!“ A fost și mai scandalizat când a aflat despre declarațiile celui alt maestru al meu, Iorgu Iordan, care, luându-l

Academicianul și celebra lui agendă

ca model pe „domnul Ibrăileanu” cu admirația platonice pentru Adela, spunea că pentru el femeia este ca „un bibelou de porțelan”, de care îi era frică să se atingă, că să nu se spargă. O dată mi-a și zis: „La dracu, femeia este făcută pentru altceva!” Când intram la „Nestor”, chelnerul știa că trebuie să aducă „café frappé”. Nu avea răbdare să o bea cu paiul. I se aducea o linguriță și, „hap, hap”, o termina înainte ca eu să fi luat primele sorbituri. Urmău comentariile asupra ultimelor evenimente savuroase, adesea însoțite de cunoscutele sale „ha, ha, ha”. Era fermecător.

Amintirile despre Maestrul meu ar fi incomplete dacă n-ar cuprinde și o prezentare a savantului și omului de litere Al. Rosetti, unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai culturii românești.

Să redai personalitatea complexă a distinsului meu Profesor nu este lucru ușor. Sub o formă concisă, de felul celei practice de el în toate scrierile sale, se

Lingvistul Ion Coteanu

poate spune că Al. Rosetti a dat culturii românești două istorii: *Istoria limbii române*, pe care a scris-o, și *Istoria literaturii române* a lui G. Călinescu, pe care a editat-o. Între aceste două monumente ale culturii românești se poate circumscrie întreaga activitate de peste șase decenii a omului de litere și savantului Al. Rosetti, devenit pentru mulți dintre noi o instituție.

Mă opresc aici cu relatările mele despre „călătoria” făcută

alături de maestrul meu în țară. Nu mă voi despărți de el niciodată, pentru că m-a ajutat să devin ce sunt astăzi: m-a făcut și lingvist, și manager al lingvisticii românești. Dacă mi s-ar permite, aș spune acum că și lui i s-ar potrivea un nume derivat de la *drac*, de la care s-a format porecla *Draculea*, pe care mi-a dat-o el mie. Aș alege porecla pe care Mioara Avram a propus-o pentru mine, și anume *drăcușor*, ca epitet metaforic alintător pentru un spirit neastâmpărat. Acest epitet cuprinde totul. Fac trecerea spre ceea ce va urma, vizita în Israel, cu amintirea despre vizita în bazarul din orașul vechi al Ierusalimului, când, datorită acestui spirit neastâmpărat, se oprea să guste din diversele brânzeturi și dulciuri, marea slăbiciune a lui. Nu existau atunci camere video pentru a surprinde mimica ce însoțea diversele degustări, de la extaz la... agonie. ■

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– La ce dată a fost semnat Tratatul germano-german privind reunificarea țării?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2004 este:

Anatole Magrin

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Daniel Cărmădă**, din **Roșiorii de Vede**, jud. **Teleorman**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2005.

GEORGETA FILITTI

Miezul verii stă sub semnul comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. Scena politică e destul de palidă, cu reluarea unor dispute despre exploatarea petrolului românesc și numai unele gesturi ale lui Take Ionescu stârnesc curiozitatea publicului. În schimb, fapte ale unor români din afara granițelor dau fiori populației bucureștene. Curiozități de la noi și din lumea întreagă înviorează puțin atmosfera copleșită de zăduf și praf a orașelor românești.

Comemorarea voievodului moldovean răscolește întreaga suflare românească. În fiecare oraș sau târg, la locurile amintitoare ale faptelor sale de glorie se ridică arcuri de triumf, se organizează cortegii istorice, retrageri cu torțe, spectacole alegorice. Dar locurile predilecte rămân mănăstirea Putna (aflată acum o sută de ani în hotare chesaro-craiești), unde sunt îngropate rămășițele eroului, și târgul Baia, unde s-a înfruntat domnul Moldovei cu regele ungar Matei Corvin.

La Putna, participarea binevoitoare a guvernatorului Bucovinei, pașapoartele eliberate cu promisiune de autoritățile austriece pentru românii de pretutindeni au fost și un

prilej de a pecetui „alianța inimilor”, cum observase Nicu Filipesco, de a vedea Budapesta armonia româno-austriacă ce domnea în provincia de odinioară a voievodului. Dar la Putna se mai întâmplă un fapt emoționant. Are loc întâlnirea unor școlari ai liceelor românești atât din hotarele regatului, cât și din afara lui. Inițiativa aparține profesorului de istorie Armașu de la liceul „Traian” din Turnu Severin. Acesta își pusese elevii să corespundă cu colegii din Ianina, Bitolia, Blaj, București, Iași, Cernăuți, să schimbe impresii, să se informeze, gândind că „ceea ce azi e mugur, mâine va fi floare”. Și scrisorile lui Vangheli Nicolae Hagi din satul Gopeș (lângă

1904

Câmp de sonde la Moreni

Școala primară în limba română din Bitolia

Monastir, în Epir) către un elev blăjean, publicate de George Ranetti în *Voința Națională*, aduc o undă patetică în strădania de cunoaștere reciprocă a românilor risipiți pe o arie atât de întinsă, care „învață a se iubi între ei”.

La București, cortegiul istoric închipuit de pictorul Costin Petrescu trece prin fața tribunelor montate în Piața Victoriei, reînviind pentru privitori splendorile domnești de odinioară. La Sinaia, Carol I asistă la un *Te Deum* pentru ilustrul înaintaș. Vladimir Ghica, viitorul episcop catolic, are un schimb de telegrame cu papa despre sărbătorirea „Luptătorului lui Christos”, omagiat odinioară astfel de contemporanul voievodului, papa Sixt IV. Și la Brăila, Constanța, Focșani, Cernăuți, Bârsești (Vrancea), Râmnicu Sărat apar foi ocazionale 2 iulie, iar la adunările populare țărani se strâng cu miile. Apoteoza voievodului e resimțită de toată românimea.

Foiletoane semnate de Zamfir Arbore (despre mănăstirea Curchi de lângă Chișinău, ridicată de Dumitrașco Curtiu, boierul lui Ștefan cel Mare, ori *Basarabia lui Ștefan cel Mare*), Mihail Sadoveanu (*Mănăstirea lui Ștefan cel Mare*), Florica Coemgiopol (*Maria din Mangop*), comunicări la Academia Română (*Biserica de la Borzești* de C.I. Istrati) întregesc starea de grație care îi cuprinsese acum o sută de ani pe români. Se potriveau parcă tuturor versurile lui Eminescu recitate atunci la mormântul Vrâncioaiei: *Ștefane, Măria Ta, / Tu la Putna nu mai stai / Te înalță din mormânt / Să te-aud din corn sunând...*

Dar opoziția, prin foaia *Epoca*, vede lucrurile mai mult în negru: trenurile spre Putna

(clasa I și cele de dormit) colcăie de ploșnițe „cât bobul de cafea”. Lipsa vagoanelor restaurant (la un drum de la București de 32 de ore) îi obligă pe călători să înghită ceva pe nerăsuflăte la bufetele gărilor. Dar trenul stă puțin și la Ploiești n-au timp să guste „excelentele producțiuni ale artei culinare” oferite de criticul C. Dobrogeanu-Gherea.

La București, Teatrul Național a rămas „cu porțile închise”; spectacolul *Ștefan cel Mare*, programat în sala *Dacia*, a fost suspendat de prefecură. La galeria *Independența* au fost expuse doar cinci desene în creion și „nici un ulei care să rămână”. De fapt „totul a fost redus la proporții meschine, la un fel de tămbălău de bălci, care se sfârșește în aceeași zi odată cu stingerea lumânărilor...”, asta ca să ia ochii oamenilor, fonduri de învârtit de antreprenori protejați”, conchide veninos o foaie conservatoare.

Disputa continuă, însă cam fără vlagă, și în ce privește realizările de altă dată ale conservatorilor și cele actuale ale liberalilor. Aceștia din urmă dăduseră petrolul nemților, care „au făcut din România o țară europeană”, zice *Voința Națională*. În schimb, *Moniteur du pétrole roumain*, inspirat de conservatori, promitea să ofere zăcămintele americanilor. Așa România ajungea, după S.U.A. și Rusia, a treia țară producătoare de petrol din lume. Ea fusese preferată Galiției pentru investiții americane: 12 sonde de mare adâncime, rezervoare, rafinării, vapoare-tancuri, cisterne. Americanii doreau numai să concesioneze terenurile petrolifere nu să le cumpere și ofereau redevențe substanțiale românilor. La fel respingeau ideea conductelor

Teatrul Național la începutul veacului trecut

Regina Maria

1904

de petrol, favorizând transportul pe calea ferată.

O voce cârcotașă observase că majoritatea terenurilor concesionate americanilor erau în proprietatea conservatorilor...

În fond, ce făcuseră și unii și alții? – întreabă retoric un ziarist. Liberalii legiferaseră prin deducție, „pornind de la principii abstracte”, fie că puteau ori nu să fie aplicate în țara noastră. Conservatorii scosese legi „din învățătura experienței”.

Un domeniu de consens liberalo-conservator era cel al muncii. Mâna de lucru în România era ieftină, dar prost distribuită. Proprietarii moldoveni făceau apel la zilieri din Polonia ori Rusia. La București se aduceau fructe de la Brașov ori din Franța. Specialiștii erau unanimi că trebuia înființat un serviciu de stat pentru distribuirea forței de muncă. Țăranilor, care 120 de zile (plus sărbătorile) nu aveau de lucru, trebuia să li se ofere înlesniri. „Ne ducem și în țara turcească să câștigăm o bucată de pâine pentru copiii noștri”, declaraseră unii din ei.

Un alt element de conciliere politică erau casele rurale, dorite de liberali, de socialiști și chiar de unii conservatori ca generalul Gheorghe Manu. „Februariștii”, aripa conservatorilor în obediență Nababului (Gheorghe Gr. Cantacuzino), socoteau însă că asemenea instituție va afecta marea proprietate, factor „indispensabil de progres agricol”, înlesnind cumpărarea de loturi mici, care se vor îmbușătăți ca în Antile: fiecare cu lotul lui mizerabil, ce supraviețuiește.

Conservatorii disidenți erau tot mai activi. Take Ionescu face teoria fondurilor electorale: „Ca să lupte în condițiuni bune” un partid are

nevoie de „bună și numeroasă presă”, întruniri publice, afișe cu programul său și numele candidaților, birje care să transporte alegătorii opriți de guvern a vota, conferințe ale candidaților. Toate costau bani și milionul care i se imputa de liberali se justifica în felul acesta destul de lesne.

Take Ionescu se socotea persecutat de liberalii aflați la putere. Primul ministru D.A. Sturza impusese Academiei să scoată litera *k* din alfabet, pasă-mite ca să nu se mai iscălească oponentul cu ea, scrisese un inventiv în Țara: *Ce căta k la Take, oare, / Și-a zis primul ministru'n gând/ Și k poate-o fi conspirând/ De la guvern să mă doboare...*

În timp ce unii și alții se străduie să dovedească faptul că „suntem un popor cultural”, în cafeneaua Macedonia din București se consuma o reglare de conturi sângeroasă a macedonenilor. Directorul foii *Balkanul*, Lăzărescu Lecauta, fost director al Școlii comerciale române din Ianina, socotit trădător de conaționalii săi fiindcă încercase o înțelegere cu grecii, e ucis de Ilie Papahagi și Nuși Tulliu când pășea pragul localului. Victima a apucat să ucidă pe unul dintre asasini, căci „așa se duelează schipetarii. Reparația la ei este glontează care hotărăște pe loc de partea cui este dreptatea.” Comentariile cu iz filosofic ale unei foi liberale – „e totdeauna primejdios a te adresa la natura sălbatică abia ațipită sub frânele moralei” – nu împiedicaseră comiterea, în același loc, a unui alt dublu asasinat, cel al profesorului Ștefan Mihăileanu și al lui Chiril Fitoșky.

Poate ca să fugă de asemenea scene barbare mulți români se refugiază în lumea informației

1904

Gara de Nord

Take Ionescu

caleidoscopice. Află astfel *Cum ne judecă chinezii*. Mandarinul Huan Hiang Fu, călător în Europa, scrie cartea *Dracii străini*, minunându-se de importanța acordată aici femeilor, de sărutul în public al acestora și al bărbaților, dar mai ales de modalitățile de sinucidere. Chinezul admite gestul, dar să fie făcut cu eleganță – prin consumul unei supradose de opium ori prin asfixie –, ceea ce păstrează corpul intact, nu prin aruncare de la etaj ori înaintea trenului.

La Arqua, lângă Padova, se comemorează 600 de ani de la nașterea lui Petrarca. Alături de oasele acestuia, vizitatorul are priveliștea rămășițelor pisicii lui cu inscripția: „Poetul din Toscana a avut două mari amoruri. Eu am fost primul, Laura al doilea.”

Și de la *Chibriturile moralizatoare* poți afla ceva. De pildă, pe o etichetă apare următoarea poliloghie: „Precum cazanul locomotivei ori al altei mașini cu aburi nu poate produce căldură fără cărbuni sau lemne, așa și în corpul omului și al vitelor nu se produce căldură și putere fără hrana potrivită. Nu ne putem hrăni numai cu mămăligă goală, ierburi, buruieni și rădăcini.” Un hâtru constată totuși că Regia Monopolurilor nu precizează ce hrană e recomandabilă ca să avem putere și căldură. S-ar putea, fiind vorba de o instituție de stat, continuă același comentator, ca regia să aibă mai mult succes cu etichetele în care condamnă portul corsetului fiindcă într-o zi ar putea transforma sfatul în text de lege! Dar chibriturile nu dau doar sfaturi platonice, ci „aprinde țigările și întrețin focul sacru al virtuților”. Dacă ar vrea să continue propaganda, ar trebui să scrie „Nu

mai fumați! Nicotina este o adevărată otrăvă!” „Feriți-vă de primejdia jocului de cărți!” Dar asta ar duce la scăderea veniturilor Regiei Monopolurilor. Și iată cum, între reclame și sfaturi, românii continuau să cumpere cutii de chibrituri de 100 de bețe în care găseau doar 80 și să fumeze „țigări de damă cu carton” cu praf de tutun, iar în cutiile de tutun să găsească „numai deasupra” fire frumoase, pentru că dedesubt descoperă „o colecțiune de tot felul de rădăcini”.

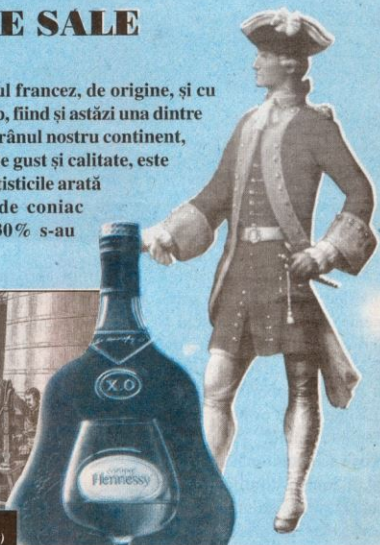
Un român optimist vizitează Sofia și rămâne încântat de linia ferată care o leagă de Dunăre. Are 22 de tuneluri, e solidă și se datorează antreprenorului patriot Hagianoff. Capitala Bulgariei e luminată electric, la fel tramvaiele folosesc electricitatea, canalizarea a fost realizată integral ca și pavarea cu piatră cubică. Străzile, croite rusește, sunt largi și drepte. Universitatea și Biblioteca Națională au fonduri de 50.000 și respectiv 25.000 de volume, 200 de abonamente pentru publicații străine (între care *Convorbiri literare* românești) și laboratoare bine dotate. Observatorul astronomic, două grădini botanice și una zoologică completează zestrea științific-edilărilor a capitalei țării vecine. Călătorul român îi adaugă și café-urile unde cântă românce („Iată că avem și noi misiunile noastre!”). Succesul acestor stabilimente e atât de mare, pe străzile Sofiei se vorbește atât de mult românește, încât evreice, unguroaice, grecoaice, nemțoaice, care altă dată au cântat la Craiova, Pitești, Brăila ori Constanța se dau acolo drept românce. Visător, cel care se ascunde sub inițialele ICB sugerează ca guvernul român să le acorde fetelor o subvenție... ■

FAMILIA HENNESSY ȘI CONIACURILE SALE

Fin, de cele mai multe ori asociat cu spațiul francez, de origine, și cu femeile frumoase, coniacul a rezistat, peste timp, fiind și astăzi una dintre cele mai prețuite băuturi alcoolice. Dar nu bătrânul nostru continent, considerat adesea reper statornic în materie de gust și calitate, este și cel mai mare consumator contemporan. Statisticile arată că din cele peste 135 milioane de sticle de coniac comercializate în anul 2001, mai bine de 30% s-au îndreptat spre Statele Unite ale Americii.

Richard Hennessy – părintele coniacului – și un atelier de îmbutelire a rafinatei băuturi aparținând Casei Martell (1892)

Spre deosebire de alte băuturi, considerate a avea o istorie mult mai îndepărtată și origini aproape înecate în negura vremurilor, coniacul pare o invenție de dată recentă. Prima mențiune oficială a vânzării „apei vieții” – denumirea inițială a licorii produse în regiunea franceză Cognac – este înscrisă în anul 1549. Consacrarea i-a venit în secolul XVII. Procesul de distilare a vinului, taina de bază de la care se nașteau complicațiile și aromatele savori, începea, odată cu primul sfert al acestui veac, să intre în tehnicile pieței. Însă rezultatul astfel obținut era mult diferit de actualele băuturi cu același nume.

La cererea mai ales a pieței olandeze, apăruse și acel „vinars” (*bandevin*, după termenul

olandez) care, în plus, oferea și un grad sporit de purificare a apei de bază, esențial în lupta din ce în ce mai acerbă împotriva maladiilor de genul scorbutului. Printre primii și cei mai fideli cumpărători ai noii licori s-au numărat companiile maritime, bucuroase și că, prin achiziționarea produsului, se salva și mult spațiu de depozitare. Calculul era simplu și net în favoarea coniacului: în comparație cu vinul sau berea, ușor degradabile și voluminoase, coniacul acoperea nevoia de consum într-o cantitate mult redusă...

Vechime și culoare în sticle

O nouă afacere se punea pe picioare. Astfel, de pe la mij-

locul secolului XVII, cantitatea de recipiente conținând coniac vândută începea să crească simțitor. Primele case de negoț apar și ele, în regiunea franceză Charente, renumită de acum nu numai prin vinurile sale albe. Este vorba despre Casa Augier, existentă și astăzi pe piața băuturilor mondiale, fondată în anul 1643 la Aigre, o mică localitate în apropiere de Angoulême.

Încetul cu încetul se naște concurența. Vechimea a reprezentat unul dintre obiectivele cele mai vizate de casele producătoare. După cum arată studiile istoricilor francezi, între anii 1730 și 1780 se remarcă și primele cantități de coniac păstrate în vederea îmbunătățirii prin învechire. Apoi, mai multe aspecte sunt urmărite cu

Butoaie ce așteaptă să fie încărcate în fața unei distilerii, sfârșitul secolului XIX

cea mai mare grijă: posibilul amestec al mai multor sortimente, cu arome, producții și perioade diferite, sau gradul de alcoolizare al fiecărei licori în parte, fie sporindu-l, prin adăugarea alcoolului etilic („spiritul vinului” – în limbajul epocii sau, mult mai cunoscutul, în limbaj științific, proces obținut prin distilarea cu glucoză), fie diminuându-l, cu ajutorul apei distilate.

Un al doilea obiectiv a vizat și culoarea băuturii din ce în ce mai căutate nu numai pe piețele franceze. Chiar dacă, în contact cu lemnul butoiului de depozitare, coniacul se colora aproape natural, prinzând o tentă ușor maronie, trebuia inventat un procedeu, de altfel mult mai complicat, care să ofere, în final, o culoare mai puternică, definitorie, ușor asociabilă cu aromele noii invenții. Mai ales că piața engleză cerea o băutură mult mai intens colorată, ca, de altfel, și consumatorii parizieni, începând cu sfârșitul secolului XVIII. Casele producătoare și comercializatoare au recurs la utilizarea siropului de zahăr caramelizat, dizolvat în coniac. Marile case protestante au

deținut aproape exclusivitatea în domeniu. A fost și cazul Casei Augier din Aigre, dar și al celei de Ranson din Jarnac sau al celor venite fie din Irlanda – casa Delamain (în Franța în 1759), fie din Statele Unite – din Jersey, în 1718 –, casa Martell. Alături de aceștia au început apoi să-și facă cunoscut numele și o serie de comercianți de religie catolică – cazul celebrelor case Rémy Martin (din 1724) și, mai ales, al celei irlandeze – Hennessy (James Hennessy, emigrantul englez coborât pentru prima dată în 1765 pe pământ francez).

Odată cu mijlocul veacului XVIII, și alte piețe de desfacere se fac din ce în ce mai cunoscute. Pe lângă cumpărătorii olandezi, clientela pariziană și cea britanică sunt în continuă creștere. Și, în ciuda oricăror probleme politice sau economice, ascensiunea nu a mai putut fi stăvilită.

Epoca Restaurației a adus însă adevăratul boom al coniacului pe piața mondială. Mai ales că, plecând din anii 1840, ieșeau la vânzare și primele cantități îmbuteliate în recipiente de sticlă. Cu toate

acestea, au mai trecut aproape trei decenii până când noua practică de transport și vânzare să se încetățenească pe piața coniacului. Și în acest caz, tot marile case – Hennessy și apoi Martell – au jucat rolul de pionieri.

De pe cerul înstelat pe eticheta sticlelor

Un pas important a fost marcat de impunerea unui sistem de notare a calității noii băuturi. Meritul a revenit aceleiași Case Hennessy. După cum povestesc doi dintre istoricii care și-au dedicat cercetările trecutului coniacului și al acestei vestite case producătoare franceze de origine irlandeză – Paul Butel și Alain de Huetz de Lempis, citați de revista franceză *L'Histoire* –, în anul 1865, Maurice Hennessy, contemplând cerul înstelat de la ferestrele biroului său, a avut ideea să adopte sistemul stelilor pentru a marca, pentru cumpărător, calitatea băuturii îmbuteliate. Astfel, o stea reprezenta o licoare de doi ani vechime, două – patru ani, respectiv trei – șase ani. Iar pentru coniacul ce se învechise în butoaie într-un proces mai îndelungat de șase ani, el a luat fie sigle mai vechi, fie a inventat altele noi. Au apărut astfel cunoscutele, dar puțin descifrabile, astăzi, indicative, precum: VOP = *very old pale*; VSOP = *very superior old pale*; XO = *extra old* și VVSOP = *very very superior old pale*.

La sfârșitul secolului XIX, epidemia de filoxeră a fost cea care a dat peste cap toate planurile. Parazitul a făcut adevărate ravagii prin plantațiile de vii din regiunea Charente. În 1879, se atinge apogeul dezastrului, ca, patru ani mai târziu, în 1883, suprafața cultivată să rămână cu puțin peste 45.000 ha, față de 1877, când ea se apropia simțitor de 300.000 ha.

Doar marile case au reușit să treacă cu bine hopul. Casa Hennessy, fără a înceta să vândă, și-a mărit chiar stocul de coniac. Astfel, dacă dispunea de doar 67.750 hectolitri de băutură în 1890, la începutul secolului XX, respectiv în 1910, firma deținea o cantitate de peste 185.000 hectolitri, îndeajuns pentru a reprezenta o bună rezervă pentru următorii cinci ani de exporturi.

Perioada următoare nu a adus numai timpuri bune pentru producătorii și vânzătorii de coniac. Prima conflagrație mondială, apoi prohibiția din Statele Unite (1919-1933) și criza economică a anilor '30 au lăsat amprente puternice, vizibile mai ales în scăderea drastică a exporturilor.

În mod paradoxal, situația s-a ameliorat în preajma celui de-al doilea război mondial. Căci, între 1938-1939, cum-părătorii străini și-au făcut din ce în ce mai auzită chemarea pe piața cererii și ofertei de coniac. Astăzi, comerțul acesta rămâne destul de vulnerabil, fiind de cele mai multe ori influențat de perioadele îndelungate de stocare, necesare obținerii unei băuturi de înaltă

calitate. Este nevoie de mai mult de 40 de ani pentru a se obține o licoare de o calitate într-adevăr superioară.

Și, poate tocmai datorită acestor aspecte, și la ora actuală, patru mari case asigură, singure, mai bine de 80% din totalul de vânzări de coniac pe glob. Bineînțeles, toate de origine franceză: în ordine – Hennessy, Rémy Martin, Martell și Curvoisier. Pe lângă ele, își mai fac, destul de palid însă, simțită prezența alți peste 450 de producători și comercianți independenți.

După cele patru secole, de acum, de producție și comercializare, fina băutură a remodelat nu numai cultura viței de vie, ci și societatea, intro-

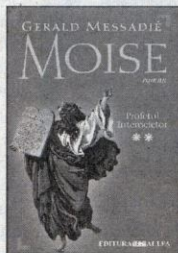
ducând, în ierarhiile locale, puternice nume și tradiții. Exemplul familiei Hennessy pare a deveni unul emblematic. Mulți dintre descendenții acestui irlandez au făcut carieră politică, fiind deputați ai regiunii Charente; unul dintre ei, Jean (1874-1944), a fost ministru al Agriculturii, între 1928-1930. Ca să nu mai pomenim și un alt caz, al cărui, de această dată, descendent este mult mai cunoscut, dar în alt domeniu – respectiv familia Monnet, cu destulă putere nu numai în lumea planurilor de strategie europeană, ci și în lumea la fel de rafinată a coniacurilor (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1992, 1/1993). ■

Editurile ALL vă recomandă

Ramses, vol. II:
Un templu pentru veșnicie
Christian Jacq
Preț: 199.000 lei

Moise, vol. II:
Profetul întemeietor
Gerald Messadié
Preț: 189.000 lei

10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite
Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317,
București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00;
fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

Informații despre
cutumele și men-
talitatea epocilor tre-
cute pot fi scoase la
iveală de studiul
instituției matri-
moniale. În cazul
românesc al pe-
rioadei moderne, atât
literatura, cât și legis-
lația epocii respingeau cu vehe-
mentă realizarea unei căsătorii
fără acordul viitorilor soți. În con-
dițiile în care însă se impunea și con-
simțământul familiilor, alegerea partenerului de
viață devenea mai mult un drept al familiei, decât al
tinerilor.

„LA BINE ȘI LA RĂU“...

ELENA OLARIU

În romanul *Elena* (1862), Dimitrie Bolintineanu prezenta o situație tipică, în care un mare boier „bătrân, răucrescut, fără spirit, fără învățătură, încărcat de defecte fizice și morale“, are dreptul să-și caute o soție „de 16 ani, frumoasă, bine crescută, cu spirit, cu inimă și cu avere mare“. La străruința părinților, orice adolescentă era forțată să primească o astfel de propunere: „Educațiunea sa superioară, unită cu simțimintele cele mai nobile de abnegări fuse cauza pierderii junei Elena. Ea primi, căci astfel voiau părinții săi, primi precum ar fi primit să meargă într-o mânăstire sau să moară ca să facă plăcere părinților“. Societatea, în majoritatea ei, o accepta, considerând-o alianța matrimonială perfectă: „Nunta fuse splendidă. Lumea vorbi mult despre acest menagiu. Cei mai mulți fericiră pe Elena pentru un astfel de consorte și

mai toate mamele își urau pentru fiicele lor partide ca postelnicul George. Toată societatea din București, în timp de zece zile, nu vorbi decât de darurile ce se trimiseră miresei“.

La rândul său, un alt contemporan, Radu Rosetti, își aducea aminte de căsătoria bunicii sale, Anica, descendentă a unei importante familii boierești a Moldovei: „Anica era fiica lui Iordache Catargiu și a Elisabetei Rosetti. La vârsta de treisprezece ani fusese căsătorită cu Ion Buhuș, ultimul vâstar al familiei Buhuș, pe care o putem urmări prin documente până la domnia lui Alexandru cel Bun. Ea era o copilă care se mai juca cu păpușa și după căsătorie; de o frumusețe strălucitoare, veselă, plină de viață. El era un boier foarte cinstit, foarte bogat, dar ajuns la vârsta coaptă, hursuz, cu desăvârșire lipsit de cultură și înzestrat cu o inteligență cu mult sub mijlocie: el o adora, ea nu-l putea suferi, s-au despărțit după puține luni de căsătorie. Bineînțeles că nu ea alesese pe Buhuș; tatăl său îi hotărâse pur și simplu că are să se căsătorească cu el și te întrebi pentru ce a silit-o la această căsătorie, căci doară numai săracă nu

era, maică-sa, de la care moștenise, fiind una dintre cele mai bogate partide din Moldova”.

Căsătoriile fetelor aflate la vârste foarte fragede nu trebuie să mire astăzi, ele reprezentând un fapt obișnuit în epocă. Un bun exemplu îl constituie și Zoe Golescu, mama fraților revoluționari, care încheiase o astfel de alianță matrimonială (ce nu a durat prea mult!) în jurul vârstei de 12-13 ani, la 13 ani fiind deja însărcinată cu primul copil.

„Gripa” dragostei și a căsătoriei

Eludarea intervenției familiei rămânea, în general, aproape imposibilă. Aflat în căutarea unei soții, Vasile Alecsandri a apelat, de bunăvoie, la rude și prieteni pentru a-i recomanda fata potrivită. Este semnificativ faptul că, până și un bărbat de succes, extrem de atrăgător, folosea o astfel de metodă pentru a-și găsi partenera de viață. Recunoscut mai mult pentru caracterul său de boem, prietenul Ion Bălăceanu încerca să-i spulbere orice iluzii matrimoniale, fiind ferm convins că „strălucitorul și ușurelul fluture pe care toată lumea îl admiră” nu trebuie să se transforme într-un „melc”: „Fiecare cu mersul lui: lasă fratelui tău și mie grija de a face copii și a-i crește – îi scria el la 18 ianuarie 1853 –; suntem făcuți pentru asta: te simți renăscând moralicește și fizicește sub dulcea lor influență”. Bălăceanu spera că aceste iluzii matrimoniale „îi vor trece ca o gripă”.

Radu Rosetti ne oferă un exemplu de înțelepciune feminină a epocii, prezentând-o chiar pe mama sa. Trebuind să aleagă între doi pretendenți cu mari șanse de reușită, unul tânăr, frumos, „cu duh”, „relativ cult”, cu „maniere”, dar „ușuratic”, iar celălalt, un bărbat matur, cu 19 ani mai în vârstă decât ea, îl alege pe cel din urmă, cu toate că părintele, mai puțin conformist în gândire, l-ar fi preferat pe primul. „Înțelepciunea” fetei reprezenta și urmarea educației de tip germanic primite la Institutul van Demergel de la Viena.

La rândul său, în scrisoarea din 14 iulie 1849 adresată lui A.G. Golescu-Negru, Ion Ghica descrie și tipul unuia dintre cele mai frecvente comploturi puse la cale în epocă pentru a găsi pretendenții potriviți pentru fiice. Astfel, Ghica își amintește cum s-a întâlnit cu o anume domnișoară Mavros, nu numai în două saloane ale Bucureștiului, „la Filipesco, la doamna Slătineanu”, dar și la Șosea. Aflat apoi, într-o seară la Operă, în loja unui prieten, a fost invitat, împreună cu toți cei prezenți, la o petrecere în casa generalului. Ghica a refuzat pe motiv că nu a fost prezentat niciodată „domnului Mavros”, generalul replicând că nu mai era nevoie de prezentări, deoarece el fusese un cunoscut al tatălui său. Stratagema de apropiere, căci fiica, după ce îl plăcuse pe tânăr, apela la tatăl-intermediar, pentru atragerea celui dorit în cercul de prieteni. Tatonările unei posibile căsătorii s-au inițiat prin intermediul unei „doamne Campi”. Dar Alexandrina Mavros își alesese singură viitorul soț. Ca fiică a unuia dintre cei mai bogați oameni din epocă, își putea permite această libertate. În plus, educația primită, cu toate regulile stricte, reușise să-i dezvolte o personalitate puternică.

Au existat și excepții de la regulile impuse încheierii actului matrimonial. Una dintre ele s-a consumat cu prilejul nunții, din 1848, a lui C.A. Rosetti cu fosta institutoare Maria Grant, eveniment care a reușit să scandalizeze de-a dreptul lumea. Cea care evocă episodul, Sabina Cantacuzino, folosește termenul de „mezali-

antă”, intrat mai târziu în vocabularul limbii române, cu semnificația unei alianțe matrimoniale deloc potrivite între persoane cu statut social diferit.

Oprobiul opiniei publice și evitarea excluderii însurățeilor din viața mondenă au fost îndepărtate cu ajutorul doamnelor

Odobescu și Obedeau. Sub acest patronaj, perechea, extrem de elegantă și-a făcut apariția în salonul doamnei Obedeau. Maria Grant, al cărei frate, Effingham, s-a stabilit și el în

Muntenia, căsătorindu-se cu una dintre nepoatele fraților Golești, Zoe Racoviță, prezenta, totuși, avantajul unei educații adecvate pentru o viitoare soție de boier; pe deasupra, având și „farmecul” oferit de originea britanică. Îmbrăcată impecabil, cu „rochie de mătase cu crinolină, pălărie cu bride și șal de dantelă”, alături de un C.A. Rosetti în „frac, pălărie înaltă, mănuși și cravată albă”, cei doi au făcut „vizita de nuntă” în „salonul unde se afla toată protipendada Bucureștiului”. Tânăra căsătorită a fost așezată pe locul de onoare, gest ce simboliza acceptarea în noul mediu social.

În schimb, nunta lui I.C. Brătianu, revoluționarul de la 1848 și viitorul om politic, s-a desfășurat într-un cadru strict familial. Viitoarea soție, Pia, a fost aleasă cu ajutorul surorii sale, călugărită sub numele de maica Maximila, fiind fiica unui prieten de familie, orfană și crescută de bunici. În 1858, când s-a hotărât stabilirea alianței matrimoniale de către familie, aceasta avea doar 16 ani. Înainte de a i se cere acordul, fetei i-au fost arătate și riscurile pe care avea să le întâmpine alături de un soț implicat politic. Iar totul s-a desfășurat conform schemelor de comportament impuse ale vremii.

La rândul ei, Maria Heliade Rădulescu, într-o scrisoare din 19/31 ianuarie 1855, îi scria soțului despre unul dintre pretendenții la mâna fiicelor sale. Era fiu de paharnic, cu patru moși și cu un venit de 6.000 galbeni, sănătos și frumos. În plus, junele, în vârstă de 35 de ani, nu dorea să aibă rang boieresc și nici să trăiască din slujbe. Într-un cuvânt: partida ideală, rămânând doar acordul tatălui pentru perfectarea căsătoriei.

Împotriva „slăbiciunilor” masculine - căsătoria

În această societate foarte interesată de căsătorie, celibatul prelungit devenea un indiciu suspect în mentalitatea epocii, bărbatul în cauză atrăgându-și stigmatul umilitor al unei

masculinități irosite. Dacă, de obicei, statutul fetelor bătrâne stârnea compasiune, amestecată cel mai adesea cu dispreț, celibatul masculin era suspectat că ascunde vicii nepermise de morală și religie.

Chiar și boema revoluționară a fost continuu presată de familia să renunțe la statutul de celibat. Un exemplu în acest sens îl poate reprezenta scrisoarea Anei Racoviță adresată fraților săi, Golești, din 24 octombrie 1850, în care îi îndemna să se

gândească la înșurătoare, mai ales că dovediseră, în relațiile cu nepoții, reale calități paterne. Familiile revoluționarilor aveau chiar și ideea alegerii unor soții de cetățenie străină, mai ales că, în respectiva perioadă, cei mai mulți trăiau în exil: „Voi veți face femeile voastre și copiii voștri fericiți, veți fi buni bărbați și buni tați, ne veți aduce franțuzoaice care vor da bun exemplu, deoarece vor educa copiii lor ele înșile și vor face buni patrioți; prin urmare, și cu înșurătoria tot patria voastră veți servi...”

Dar celibatul a rămas alegerea și altor revoluționari de la 1848. Nicolae Bălcescu, care a murit de tuberculoză, la o vârstă propice înșurătoriei, în emigrație, avea un copil dintr-o legătură care nu s-a putut finaliza printr-o căsătorie, cu sora generalului Florescu. Fiul, Bonifaciu, a devenit apoi un personaj celebru al peisajului social bucureștean (*Magazin istoric*, nr. 8/1978).

În fond, viața în cadrul cuplurilor căsătorite trebuia să păstreze aceleași aparențe care, în condițiile tendințelor modernizării, deveniseră din ce în ce mai greu de respectat și acceptat. Mihai Ralea considera că secolul XIX a impresionat prin revoluțiile sale și a uimit prin perfecționarea schemelor formalismului social: „Era reguli severe de stilistică, de oratorie, de bună-cuviință, de cochetărie, existau chiar forme precise de spontaneitate și de sinceritate. Omul era încătușat într-o carceră de fier care-i împărțea sufletul în bucățele determinate, îl silea să se miște regulat și simplu, ca o mașină.” ■

Sankt-Petersburg, în noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849. Din hotărârea țarului Nicolae I, poliția politică (al treilea departament al cancelariei imperiale), sub conducerea prințului Orlov, arestează 34 de tineri, în majoritatea lor intelectuali din capitala Rusiei.

Acuzația adusă prinșilor: „conspirație criminală împotriva statului“. În fruntea învinuiților se află un literat din Sankt-Petersburg, Mihail Vasilievici Petrașevski. Unul dintre „conspiratorii“ principali era Feodor Mihailovici Dostoievski, fost inginer militar, scriitor.

DOSTOIEVSKI LA OCNĂ

Fortăreața Petru și Pavel, la început cu rol militar, ulterior, o înspăimântătoare închisoare politică

FLORIN HERA

Arestatiji din „cazul Petrașevski“ („petrașevști“) au fost internați în fortăreața Petropavlovskaja (Petru și Pavel), de pe fluviul Neva. Este o construcție masivă, înălțată de țarul Petru cel Mare în 1703. La început, rolul cetății lui Petru-împărat a fost pur militar, în timpul „război nordic“ cu Suedia. Apoi, în 1718, zidurile cenușii și bastioanele de la Petropavlovskaja au dobândit rolul de închisoare politică. Aici a fost încarcerat și a pierit în im-

prejurări tragice fiul lui Petru cel Mare, țareviciul Alexei. „Temnița lui Alexei“ a căpătat o reputație sinistă; țareviciul murise în timpul unei „anchete“, acuzat de complot.

„Departamentul trei“ recuperează

Dostoievski, în detenția din aprilie și până la sfârșitul lui

decembrie 1849, a fost închis în cazemata triunghiulară a „criminalilor foarte periculoși“. În „temnița țareviciului Alexei“ a început pentru el o serie de cumplit încercări. Este momentul despre care ne mărturisește, cu maturitate, în celebrul *Jurnal de scriitor*: „Cazul petrașevștilor este o afacere atât de veche, ține de un trecut atât de îndepărtat, încât probabil nu va exista nici un inconvenient dacă voi pomeni de ea... Printre noi, petrașevști,

nu au existat nici «monștri», nici «escroci» (lucru valabil și pentru cei care au stat pe eșafod, și pentru cei de care nu s-a atins nimeni). Nu cred că cineva mi-ar contrazice afirmația. Că printre noi au fost oameni culți, cum am remarcat deja, nici acest lucru nu va fi probabil contestat de nimeni. Însă, fără îndoială, puțini dintre noi ar fi fost capabili să lupte cu un anumit ciclu de idei și noțiuni adânc înrădăcinate pe atunci în societatea tânără. Eram contaminați de ideile socialismului teoretic al vremii.

Un biograf al lui Dostoievski, academicianul francez Henri Troyat, subliniază faptul încontestabil că „petrașevștii” nu au reușit niciodată să se pună de acord asupra modalităților de aplicare a unui sistem socialist în Rusia. Petrașevski era adeptul lui Charles Fourier, gânditorul social francez care trăise până în anul 1837, exercitând o influență remarcabilă asupra tineretului intelectual francfon din Rusia. Petrașevski a încercat chiar să organizeze un „falanster” (o „comună” umanitară de tip Fourier). „Falansterul” lui Petrașevski, care urma

să existe pe un teren al inițiatorului, a fost incendiat de țărani iobagi.

Începând din anul 1847, Dostoievski a participat la „reuniunile de vineri”, găzduite de Petrașevski. Era atras de dezbaterele animate, între două cesti de ceai, de noutățile literare și, mai ales, de simpatia lui Petrașevski față de carte.

Nicolae I și ministrul Instrucțiunii, Serghei Uvarov, au ordonat, prin mai multe „ukazuri”: suprimarea accesului la „citirea primejdioasă de către persoane neautorizate a cărților...”; controlul asupra celor care răspândesc ediții în limbi străine ale „textelor incitatoare la indisciplină”; retragerea, în 1835, a autonomiei universitare; limitarea la cifra de 1.800 a numărului studenților pe ansamblul Imperiului; un „comitet secret” să răspundă pentru cenzură... Este apreciată, mai presus de orice, obediența slugarnică...

Dostoievski nu era un revoluționar. Dar susținea sincer eliberarea țăranilor șerbi și interzicerea pedepselor corporale în Rusia cnutului și a bătailor barbare cu nuiile. El nu și-a propus niciodată să plă-

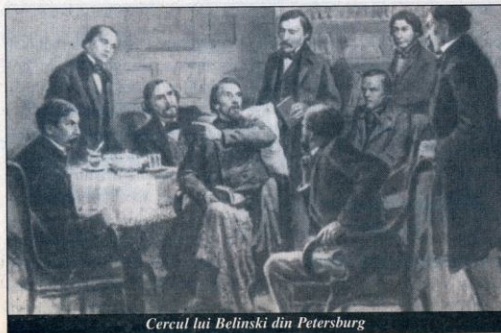
nuiască sau să acționeze pentru eliminarea țarului. A fost însă extrem de impresionat atunci când, abia în 1847, a aflat despre rolul jucat de camarila imperială în moartea tragică a poetului național Pușkin. Poetul încetase din viață la 29 ianuarie 1837, în urma rănii primite în duelul cu imigrantul baron d'Anthès, un cunoscut al cercurilor curții lui Nicolae I. Duelul era ilegal – și, fără îndoială, un singur cuvânt venit „de sus” (în statul autocrat și al poliției politice) l-ar fi putut împiedica.

Tinerii care doreau o viață mai bună pentru Rusia, printre ei și „petrașevștii” de toate nuanțele, nu acceptau intervenția militară a lui Nicolae I, în 1848 și 1849, împotriva revoluțiilor din țările Europei.

La 7 iunie 1848, epuizat de muncă și de boală, a murit vijeliosul critic literar rus Vissarion Belinski. Era un adversar temut al tiraniei și iobăgiei. La dispariția lui Belinski au fost exprimate „regrete” de către Dubelt, unul dintre șefii poliției politice: „Am scăpat cel mai grozav prilej să-l trimit ca să putrezească în fortăreață”. Totuși, „departamentul trei” al poliției lui Nicolae I a reușit să „recupereze” timpul pierdut. L-a trimis pe Dostoievski, în aprilie 1849, în bastionul-temniță al țareviciului Alexei.

Opțiunea „Furiosului Vissarion”

Cine este Dostoievski în momentul arestării, cine este scriitorul tânăr trimis în fortăreață? În anul 1849, el nu semnase încă nici *Crimă și*

Cercul lui Belinski din Petersburg

pedeapsă, nici *Idiotul*, nici *Frații Karamazov*. Nu trecuse încă „prin infern”: încă nu acumulasе cutremurătoarele *Amintiri din casa morților*...

În viața tânărului scriitor, un episod timpuriu al creației sale îl pune în contact cu criticul Belinski, căruia i se spunea „Furișul Vissarion”, pentru stilul său combativ, poate chiar nemilos! „Belinski a fost prin excelență o persoană nereflexivă, o persoană nețărârit de exaltată întotdeauna... Prima mea nuvelă, *Oameni sărmani*, l-a entuziasmat (apoi, după aproape un an, ne-am despărțit...)”, scrie Dostoievski, în *Jurnal de scriitor*.

Omul care l-a făcut cunoscut lui Belinski pe Dostoievski era un june poet talentat, Nikolai Alekseievici Nekrasov. „Aveam amândoi pe-atunci douăzeci și ceva de ani”, își amintește Dostoievski. „Eu locuiam la Petersburg, trecuse un an de când mă lăsasem de inginerie... Era luna mai a anului 1845. Nu mai scrisesem nimic până atunci, dar la începutul iernii m-am apucat să scriu *Oameni sărmani*, prima mea nuvelă. Terminând nuvela, nu știam ce să fac cu ea, cui s-o dau... Pe Belinski îl citeam de câțiva ani cu pasiune, dar mi se părea amenințător și înfrorător. Și mă gândeam că o să-și bată joc de *Oamenii sărmani*!”

Nekrasov i-a prezentat totuși manuscrisul lui Belinski... „A apărut un nou Gogol!” – a afirmat fără teamă Nekrasov... „La dumneata Gogolii cresc precum ciupercile”, a replicat sever Belinski, dar a luat manuscrisul. Seara, când a trecut Nekrasov din nou pe la el, Belinski l-a întâmpinat pur și

simplic emoționat: „Adu-l ‘pe autor, adu-l cât mai repede!’... *Oameni sărmani* a apărut în 1846, în culegerea *Peterburgski sbornik* a lui Nekrasov. Prima operă a lui Dostoievski se va bucura de succes, dar și de ironii.

„Onoare și prețuire tânărului poet a cărui muză nu-i ocolește pe cei care populează mansardele și subsolurile și care nu uită să spună celor din palate aurite: «Priviți, și aceștia sunt oameni! Sunt frații voștri!».” Este un fragment din comentariul lui Vissarion Belinski la *Oameni sărmani*.

Nu toată lumea împărtășește părerile lui Belinski. „Se laudă că au descoperit acum o nouă stea”, notează disprețuitor scriitorul Aksakov. „Îi zice Dostoievski – și ne este oferit de parcă l-ar întrece pe Gogol!”...

Nici Belinski nu credea că a apărut un geniu menit să umbrească gloria lui Gogol, care dăruise, cu atâta forță satirică, comedia *Revizorul* și fresca socială *Suflete moarte*. De altfel, „filiatiunea” Gogol-Dostoievski fusese sugerată, în 1845, de Nekrasov și Belinski, ca o continuare a spiritului nuvelei *Mantaua* a lui Gogol.

Celebra formulă: *Mantaua din care ne tragem toți* aparține lui Dostoievski.

Lecția lui Nicolae I

Din nefericire, în anul 1847 s-a produs un conflict de idei între Belinski și Gogol. Istoricul Nicholas Riasanovski reamintește câteva aspecte ale acestei ciocniri între doi străluciți reprezentanți ai culturii ruse. „Încercând să reînvie societatea rusă – menționează profesorul Riasanovski –, Gogol a publicat în 1847 incredibil de naiva și reacționara lucrare *Pasaje alese din corespondența cu prietenii*. Lucrarea sugera, între altele, că este cazul ca țărani iobagi să rămână analfabeți. Intelectualii ruși au fost șocați, observă istoricul Riasanovski. Răspunsul cel mai puternic a venit din partea criticului Belinski, în cel mai autentic stil al „Furișului Vissarion”.

Scriitorul român Lucian Raicu, autorul studiului *Gogol sau fantasticul banalității*, ne oferă o analiză plină de umanitate: „Celebra scrisoare a lui Belinski, de o violență nemăsurată, arzătoare, cade pe un

teren insensibil... La 10 august 1847, vine replica unui om profund oboșit (Gogol către Belinski...), care nu mai așteaptă nimic de la viață...“, remarcă Lucian Raicu. Gogol scrie: „Și dumneata și eu am căzut în extremă. Eu, cel puțin, recunosc acest lucru; dumneata îl recunoști?“

Cum s-a reflectat asupra soartei lui Dostoievski conflictul Belinski-Gogol? La 15 aprilie 1849, Dostoievski a dat citire în public, mai precis în casa lui Petrașevski (la o „întâlnire de vineri“), faimoasei *Scrisori a lui Belinski către Gogol*.

Agentul de poliție Antonelli, care frecventa în mod obișnuit „întâlnirile de vineri“, unde niciodată intervențiile sau discuțiile nu erau ținute în secret, a raportat: „Scriitorul Dostoievski a prezentat pe larg documen-

„Poate că a fost voia Atotputernicului să ajung la ocnă ca să înțeleg, așa cum se cuvine, adevăruri esențiale, fără de care viața noastră rămâne neîmplinită.“

F.M. Dostoievski

tul criminal al lui Belinski“. Antonelli a descris și atmosfera „conspirației“: mai mulți tineri au aplaudat și „au rostit injurii“ atunci când Dostoievski a citit, cu glas tare, cuvinte din scrisoarea lui Belinski.

Arestat și adus în fața unei comisii de anchetă, la închisoarea politică Petropavlovskiaia, fără drept la nici un apărător, Dostoievski a fost astfel învinuit:

„Nu a condamnat scrisoarea publicistului Belinski, scrisoare criminală împotriva credinței și a Statului.“ Lui Dostoievski i s-a atras atenția că își agravează mult situația dacă nu face declarații împotriva celorlalți „petrașevști“. A refuzat! A fost „invitat“ să-și descrie „relațiile cu Belinski“. Dostoievski a amintit că se despărțiseră. Marele critic murise în 1848. De ce a dat Dostoievski citire „condamnablei scrisori“?... „Din respect pentru valoarea literară a polemicii, în care eu n-am intervenit“, a răspuns Dostoievski. Dar cui vorbea? „Scenariul“ era gata pregătit. Nicolae I era dornic să „dea o lecție usturătoare“ celor care citeau și scriau fără porunca și învoirea stăpânului absolut... ■

(Va urma)

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	MHz	kHz		MHz	kHz
București	104,1	603	Oradea	96,1	
Arad	106,8		Pitești	104,1	
Bacău	103,1		Ploiești	104,1	603
Brașov	105		Rm. Vâlcea	102,5	
Călărași	66,92	1593	Satu Mare	96,1	
Constanța		1314	Sibiu	66,44	1404
Craiova	101,1		Suceava	101,6	
Deva	105		Tg. Jiu	89,5	
Focșani	102,8		Tulcea	103,	1530
Iași	103,1		Zalău	105	

CUPTOR

1

1900. Franz Ferdinand, nepotul de frate al împăratului Austro-Ungariei Franz Joseph, se cunună cu marea lui dragoste, Sophie von Chotek, pe care a întâlnit-o cu șapte ani în urmă. Este un mariaj morganatic, pe care suveranul a fost nevoit să-l accepte. Franz Ferdinand a refuzat să renunțe la Sophie, conștient că urmașii lui nu pot emite pretenția de a succede la tronul țării. La nuntă nu sunt prezenți nici împăratul, nici oficialii ai Curții imperiale. Cadoul de nuntă al suveranului: îi conferă miresei titlul de ducesă de Hohenberg. Cei doi vor sfârși asasiñați la Sarajevo, la 28 iunie 1914.

22

1900. Noaptea, pe strada „Liniștii“ (!) din București este asasinat profesorul de greacă și latină Ștefan Mihăileanu. S-a născut în Ohrida, în 1859. Era, așadar, român macedonean. La „Sfântul Sava“, unde predă cele două materii, își făcuse și studiile liceale, pentru că de la 10 ani venise cu părinții la București. Scosese ziarul *Peninsula Balcanică* în 1894-1895, apoi, din nou, în 1899. Ataca violent revendicările bulgare în Macedonia și, mai ales, comitetul macedo-bulgar de la Sofia. Judecătorul de instrucție, însărcinat cu anchetarea afacerii, I.Th. Florescu, viitor ministru liberal de Justiție, a constatat că asasinatul fusese temeinic pregătit. Mihăileanu primise numeroase scrisori de amenințare. Ministrul de Externe, Al. Marghiloman, trimite o violentă notă de protest guvernului bulgar împotriva atentatului săvârșit pe teritoriul românesc de comitetul macedo-bulgar.

24

1941. Japonezii preiau Indochina franceză în baza unui acord impus guvernului de la Vichy. Două zile mai târziu, președintele american Roosevelt „îngheață“ toate activele nipone din băncile americane, inițiativă preluată rapid de guvernul britanic și de cel olandez. Astfel, comerțul cu Japonia este stopat, în special cel cu petrol. Or, Japonia importa 88% din necesarul de petrol pe timp de pace. La 6 august, Japonia implora Statele Unite să ridice embargoul. Fără succes. Cu două săptămâni înainte de atacul de la Pearl Harbour (7 decembrie), guvernul nipon al generalului Hideki Tojo considera că, în caz că tratativele cu Washingtonul vor fi încununate de succes, atacul trebuia amânat.

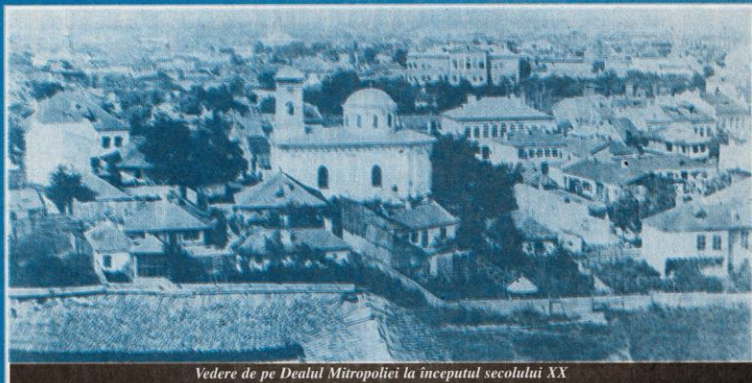
27

1890. Pictorul olandez Vincent Van Gogh, pradă unei stări de agitație, iese din casă cu un revolver în mână. O ia prin lanurile de grâu, pe care numai cu două zile în urmă le pictase, și brusc își descarcă arma în piept. Glonțul nu îi atinge inima. Van Gogh se întoarce acasă, cu vesta încheiată până sus, pentru a nu i se vedea cămașa pătată de sânge. Seara însă, necoborând la cină, patronul cafenelei în care locuia îi remarcă absența. Doctorul chemat în grabă declară că glonțul nu poate fi extras. Jandarmii care îl interoghează pe pictor – va muri în aceeași noapte, la 1.30 – nu pot scoate de la el decât: „Nu privește pe nimeni.“

28

1214. În nordul Franței, la Bouvines, un sat între Lille și Tournai, francezii repurtează o mare victorie asupra unei armate de 30.000 de oameni, condusă de împăratul Otto IV al Germaniei și regele Ioan al Angliei. Fiecare tabără își masează soldații pedestri în centru și își plasează cavaleria pe flancuri, cu rezerve în spate. În urma izbândeii, Filip II (August) este confirmat conducător al întregului teritoriu ce cuprindea nordul Franței și Flandra, englezii renunțând la orice pretenții.

VECHEA VATRĂ BUCUREȘTEANĂ A ȘI ÎNĂLTAREA CATEDRALEI

Vedere de pe Dealul Mitropoliei la începutul secolului XX

Pr. FLORIN ȘERBĂNESCU, consilier patriarhal

Putini dintre bucureșteni știu că, în urmă cu 150 ani, vatra mitropolitană, apoi, din 1925, patriarhală a Capitalei era mult mai întinsă decât este astăzi. Un hrisov din 8 iunie 1668 (7176), dat de domnul Radu Leon, în București, ne permite să-i trasăm cu precizie hotarele.

În 1656, Constantin Șerban (1654-1658) a purces la înălțarea unei mănăstiri cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, pe Dealul Viilor sau Dealul Podgorenilor, unde ființa un mic schit de lemn numit „al lui Oprea Iuzbașa”. Biserica, terminată „de roșu”, adică înălțată, dar nepictată, a sfințit-o în Duminica Tuturor Sfinților, în anul 1658. Patriarhul Macarie III Zaim al Antiohiei (1647-1672), aflat atunci în Țara Românească, împreună cu ierarhii locului, în frunte cu mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1653; 1655-1668), au oficiat slujba.

La rugămintea domnului, mitropolitul Ștefan a rămas vrednic purtător de grijă al desăvârșirii noii ctitorii bucureștene. Aici și-a și stabilit reședința, din 1661.

Până atunci, venind la București de la Târgoviște, unde se găsea reședința Mitropoliei Țării Românești, mitropolitii folosiseră ca loc de găzduire fie așezământul de la Sfântu-Gheorghe Vechi, fie mănăstirea Stelea, din apropierea acestuia, fie mănăstirea Radu-Vodă.

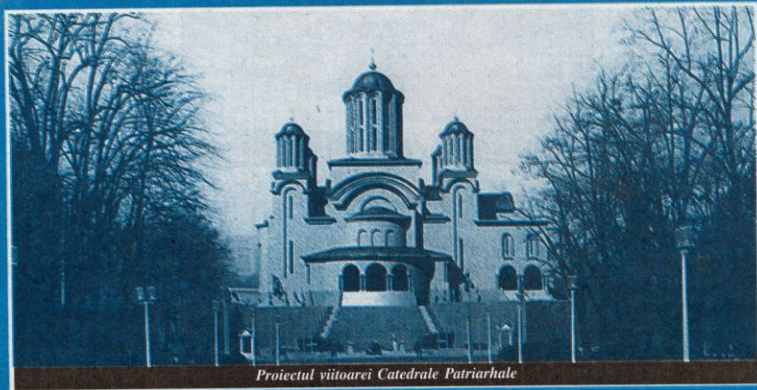
Mitropolitul Ștefan a stăruit pe lângă Radu Leon (1664-1669) pentru pictarea bisericii nou zidite și pentru alte lucrări

săvârșitoare și de înzestrare a Sfântului Așezământ.

În primăvara anului 1668, după toate aceste nevoințe ctitoricești, vlădica Ștefan a trecut la cele veșnice. I-a urmat în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, la 21 mai, mitropolitul Teodosie (1668-1672; 1679-1708), fost egumen al mănăstirii Argeșului.

Abia înscăunat, mitropolitul a fost pus în fața unei pricini de hotăr al vetrei mănăstirii Sfinților Împărați Constantin și Elena. Episcopul Anania, de la mănăstirea Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai, afirma că noua ctitorie încălca o proprietate a

MITROPOLIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI PATRIARHALE ÎN PARCUL CAROL

Proiectul viitoarei Catedrale Patriarhale

mănăstirii lui Pană Vistier, din București, închinată Sinaului.

După obiceiul vremii, domnul Radu Leon a rânduit o ceretare amănunțită a vecinătății de hotar a celor două așezăminte. Iată ce spune hrisovul din 8 iunie 1668: „Într-aceea, Domnia Mea am căutat și am judecat denpreună cu toți cinstiții dregători Domniei Meale și am trimis Domnia Mea den Divan pre toți cinstiții boiarii cei mari ai Divanului Domniei Meale de au mers de au adevărat [adeverit] cum au aflat pe direptate cu sufletul lor, locul Sfintei Mitropolii, care iaste Sfânta Mitropolie și cu cât iaste împregiurul Sfintei Mitropolii, cu care loc n-au fost avut Mănăstirea lui Pană, ce se zice Sfânta Catrina, nici o treabă. Așa au adevărat toți boiarii Domniei Meale.”

✦ Pentru ca lucrurile să fie limpezi pe viitor, Radu Leon a reconfirmat hotarele de până

atunci ale vetrei mănăstirii Sfinților Împărați Constantin și Elena. Totodată, la cererea mitropolitului Teodosie, stabilea ca reședință definitivă a Mitropoliei Țării Românești în București Așezământul Sfinților Împărați înălțat de Constantin Șerban și isprăvit de el. În calitate de ctitor săvârșitor, Radu Leon adăuga vetrei mănăstirii de până atunci dania întregului deal domnesc cu vii, de la vest și sud de mai vechea proprietate mitropolitană. Hrisovul este păstrat, în original (*Documente istorice*, LVIII/66) și în copie (în *Condica* nr. 2 a Mitropoliei), la Arhivele Naționale.

Iată cum arătau hotarele, așa cum au fost consemnate în acest document. Spre răsărit, pământurile se întindeau până la Drumul Giurgiului (Podul Beilicului, azi Calea Șerban Vodă) și până la poalele Dealului Mitropoliei. Spre apus, mergeau până

la Dealul Spirei-Bragadiru-Viilor. Spre nord atingeau vadul de atunci al Dâmboviței, ce curgea pe la vest de locul de astăzi al bisericii Sfântul Spiridon Vechi. În sfârșit, spre sud ajungea până pe Dealul Filaret-Șerban Vodă.

Documentul este extrem de precis, fixând repere clare în teren, pe care le-am putut identifica, în locațiile de astăzi. Spune hrisovul: „Însă să se știe și hotarele Sfintei Mitropolii: den peatră de jos, care s-au pus în colțul gardului mănăstirii lui Pană pre cale în sus pre lângă nuci.” Li-vada de nuci se întindea cam din capătul străzii Sfânta Ecaterina de azi, dincolo de strada Bibescu Vodă, până spre vadul Dâmboviței, pe locul blocului de la sudul Pieței Unirii. Continua pe la capul podului Turcului (podul Șerban Vodă) și „de acoloa pe uliță drept Mitropolia”;

hotarul trecea deci în lungul străzii Bibescu Vodă, chiar pe la baza estică a Dealului Mitropoliei, lăsând spre est curțile și casele lui Preda Vornicul, aflate în zona verde de astăzi din vestul Pieței Unirii, până spre rondul cu fântână arteziană.

Continua pe lângă crucea Doamnei Mirceoaia (la intersecția străzilor Artei, Sfinții Apostoli, Apolodor și Antim), „pre cale în sus, până în peatra drept calei, și de acoloa prea cale până sub deal, în gura văii, și de acoloa pre lângă puțul Calicilor“. Potrivit reperelor de astăzi, hotarul urca aproximativ pe traseul străzii Antim, ajungând spre vest, pe la capetele din jos ale fostelor străzi Lăzureanu, Minotaurului, Ecoului, Meteorilor, Arionoaei, unde era și „Puțul Calicilor“, nu departe de Podul Calicilor (Calea Rahovei).

Apoi, trecând prin zona rondului de pe Bulevardul Regina Maria (fost George Coșbuc) și pe la vest de lacul de odinioară din Țigănia Mitropoliei, hotarul vetrei urma conturul de la baza dealului Filaret și a dealului Șerban Vodă, pe lângă heleșteul lui Șerban Vodă (lacul de astăzi din Parcul Carol), apoi în lungul străzii Lănăriei, ieșind în Drumul Giurgiului (azi Calea Șerban Vodă), pe sub strada Candiano Popescu. Continua pe drumul Giurgiului, „până în peatra drept cărămidei și până în peatra drept crucei răposatului Domniei Meale Io Leon Voevod“. Adică trecea de intersecția Căii Șerban Vodă cu Bulevardul Mărășești, având ca punct de reper crucea din piatră aflată și astăzi în curtea Bisericii

Mănăstirea Radu Vodă și străvechea Biserică a lui Bucur

Slobozia. Crucea fusese ridicată de tatăl lui Radu, de Leon Vodă Tomșa (1629-1632), pentru a marca locul biruinței obținută în bătălia din 23 august 1631 contra boierilor pribegi veniți din Ardeal, sub conducerea lui Matei, aga din Brâncoveni, viitorul domn Matei Basarab. De la crucea din piatră, hotarul vetrei se îndrepta oblic față de Drumul Giurgiului, urmând parțial strada Ienăchiță Văcărescu (Ulița Mitropoliei), apoi strada Sfânta Ecatarina, adică tăind actuala stradă Principatele Unite, revenind, pe la vest de actuala Biserica Sfântul Spiridon Nou, la Mănăstirea lui Pană Vistier.

Așa cum am spus deja, după ce fixa vechiul hotar, domnul adăuga și „tot dealul cu viile care au fost deal Domnesc, de s-au luat vinărieiu Domnesc, însă să se știe, den hotarul Mitropoliei den sus den gura văii până în hotarul de jos, în Drumul Giurgiului, la stălpul de peatră“. Adică întreaga zonă înaltă Dealul Spirei-Dealul Bragadiru-Dealul Filaret-Dealul Șerban Vodă, ce se desfășura de la nord de Podul Calicilor și până la Drumul Giurgiului, în zona de astăzi a Liceului „Gh. Șincai“. Toată zona era acoperită de vii,

rămase azi doar în numele Șoselei Viilor. Urmau cuvenitele afurisenii pentru cei care ar fi îndrăznit să încalce vreodată cele consemnate în hrisov sau nu l-ar fi reînnoit. Să mai precizăm că Mitropolia primea, prin acea danie, drepturile pe care le avusesse domnia asupra zonei, inclusiv dreptul de a lua vinăriei de la

cei ce aveau uzufructul viilor.

Așadar, prin hrisovul din 8 iunie 1668, se confirma hotarul vechi al vetrei Mitropoliei și i se adăuga de către domnul ctitor săvârșitor al mănăstirii dania dealului domnesc, spre a-i fi lui și neamului său cel adormit de veșnică pomenire, precum, spre exemplu, într-un hrisov emis la 4 ianuarie 1672 de Antonie Vodă din Popești (1669-1672).

Spre jumătatea secolului XVIII, Mitropolia s-a aflat într-o pricină de hotar privind dealul cu viile în marginea de nord-vest, dinspre Dealul Spirei, unde se învecina cu proprietatea Mănăstirii Mihai Vodă. La 1741 și 1742 s-au întocmit hotărnicii din porunca lui Constantin Mavrocordat și Mihai Racoviță, care au confirmat mitropolitului Neofit Cretanul vechea proprietate a Mitropoliei asupra întregului deal cu vii, până la Drumul Giurgiului.

În preajma heleșteului lui Șerban Vodă, vrednicul de pomenire mitropolit Filaret II (1792-1793) a înălțat un chioșc cu fântână. Șesul de dinaintea acestuia a luat numele de Câmpia Filaret, iar dealul de deasupra, de fapt parte a Dealului Șerban Vodă, particularizată în hrisovul din 8 iunie 1668 drept „Capul

Troianului", a fost numit și el, dimpreună cu platoul dinspre sud-vest, Dealul Filaret.

Mitropolitul Dositei Filitti (1793-1810) a supraînălțat și înfrumusețat chioșcul, pe care, în 1825, pe vremea mitropolitului Grigore Dascălul (1823-1834), Mitropolia îl închiria pe trei ani unui anume Sterie Constantin, pentru a-și face o „fabrică de testemele”. Obligația lui era să îl întrețină în bună stare. I se notifica special faptul că asupra he-

leșteului nu avea nici un drept, acesta rămânând în deplina proprietate și folosire a Mitropoliei pe perioada celor trei ani.

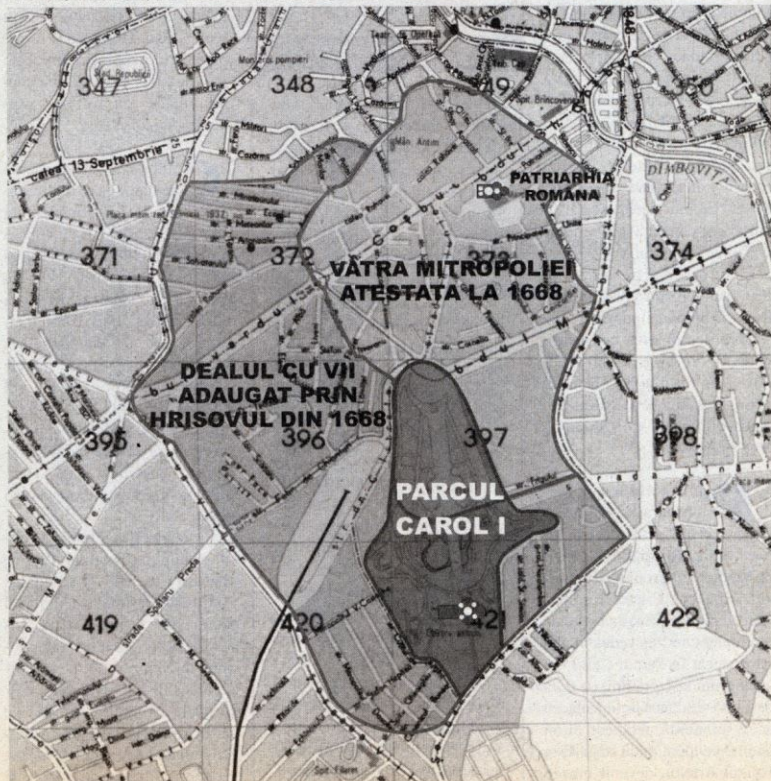
În 1847, în vremea păstoririi mitropolitului Neofit (1840-1849), se înregistra la Mitropolie o nouă cerere de arendare, pentru 20 ani, a chioșcului Filaret, pe numele negustorului Frantz Fall.

La 1844, Mitropolia a întreprins ample lucrări „pentru curățarea heleșteului Sfintei Mitro-

polii de la Filaret și îndreptarea malurilor în linie”, cum ne spune un document. A adus mulți lucrători, de pe la diferite moșii și metocuri din țară.

În decembrie 1863, în urma secularizării averilor mănăstirești întreprinsă de Alexandru Ioan Cuza, măsură care viza proprietățile mănăstirilor închinat, au fost depozitate și mănăstirile neînchinat, inclusiv Mitropolia. În vatra ei s-a instalat, abuziv, primăria, fără a avea

VATRA MITROPOLIEI TARII ROMANESTI DE LA 1668 PANA LA 1863

nici un act înregistrat nici în Arhivele Statului, nici în arhiva Mitropoliei. Treptat, Mitropolia a fost restrânsă doar la suprafața pe care o ocupă astăzi pe culmea dealului de reședință. Pe locul chioșcului cu fântână primarul G.Gr. Cantacuzino a înălțat, la 1870, fântâna ce poate fi văzută și astăzi.

În 1905-1906, zona vecheii proprietăți a Mitropoliei din jurul heleșteului lui Șerban Vodă a fost amenajată peisagistic și aici s-a organizat expoziția care marca cei 40 ani de domnie ai regelui Carol I. Parcul a preluat apoi numele regelui. O serie de construcții ridicate atunci – precum Palatul Artelor sau Turnul lui Vlad Țepeș – s-au păstrat și după închiderea expoziției. După războiul de reînțregire, în 1923, în fața Palatului Artelor, devenit muzeu militar, a fost așezat Mormântul Eroului Necunoscut. Parcul Carol căpăta astfel valoare de simbol național.

Tot în deceniul trei al secolului trecut, reluând o idee născută după războiul de independență, s-a repus problema construirii unei catedrale a Bisericii Ortodoxe în inima orașului. Deja, în 1884, guvernul Ion C. Brătianu alocase în acest scop suma de 5 milioane lei.

Patriarhul Miron s-a gândit dintru început la amplasarea ei în Parcul Carol, în vechea vatră a Mitropoliei, alături de Mormântul Eroului Necunoscut. Arhitectul Cristofi Cerechez spunea atunci: „Eu, un astfel de monument nu l-aș vedea în altă parte decât în Parcul Carol, cu acele frumoase grădini, cu acea deschisă și adâncă esplanadă, cu acea splendidă perspectivă, și anume pe locul unde se găsește Palatul Artelor, devenit muzeu

Începutul hrisovului domnitorului
Antonie Vodă, 4 ianuarie 1672

militar, care nu sintetizează și nu simbolizează nimic. Ar fi un act de pietate față de Eroul Necunoscut, care în nici un caz nu aparține unui muzeu, fie el chiar militar. Eroul Necunoscut este simbolul mistic al înseși națiunii și el nu poate sta decât într-un loc de pietate” (*Universul*, 2 martie 1929).

S-au făcut apoi diverse alte propuneri de amplasare, patriarhul Miron fiind nevoit să se oprească în final asupra unui loc restrâns de la poalele Dealului Patriarhiei, în piața numită atunci Bibescu Vodă. La 11 mai 1929 a și sfințit acolo o troiță.

Și iarăși s-au ivit tot felul de tergiversări și piedici, care au amânat, până astăzi, ridicarea noii Catedrale a Mântuirii Neamului, cum o numea chiar patriarhul în pisania scrisă în vechea catedrală mitropolitană, cu prilejul restaurării acesteia, în anii 1932-1935.

Au urmat ani grei, cu un nou război, apoi cu instaurarea regimului comunist, când Biserica s-a văzut amenințată în însăși existența sa. Și Parcul Carol a

avut de suferit. Mormântul Eroului Necunoscut a fost trimis la Mărășești, fostul Palat al Artelor, afectat de bombardamentul din 1944, a fost demolat. În locul său, la 30 decembrie 1963, a fost inaugurat mausoleul ce trebuia să adăpostească resturile pământești ale liderilor comuniști.

După decembrie 1989, s-au auzit numeroase voci care au cerut demolarea aceluia simbol al dictaturii comuniste și cu greu s-a putut împiedica atunci realizarea acestui lucru.

La 26 octombrie 1991, Mormântul Eroului Necunoscut a fost readus de la Mărășești și reamplasat la locul ce i se cuvine. Este însă dominat de imaginea unui simbol ce reamintește vremurile dictaturii atee.

Cititorii vor înțelege acum mai bine de ce retrocedarea în anul 2003, în administrare către Biserică (prin H.G. 468/18 aprilie 2003), fie și numai a unei părți (5,27 ha) din cele 35 ha ale Parcului Carol (adică din vechea vatră a Mitropoliei) pentru înălțarea Catedralei Patriarhale a Mântuirii Neamului se înscrie într-o logică istorică. Guvernul a alocat, prin H.G. nr. 125/5 februarie 2004, și fondurile necesare pentru demontarea și remontarea întocmai, pe un alt amplasament, a fostului mausoleu dezafectat.

Ridicarea Catedralei cu hramul Înălțarea Domnului (Ziua Eroilor) și Sfântul Apostol Andrei, încreștinătorul dintâi al strămoșilor noștri, este un pios act de zidire, ca unic semn cuvenit de Sfânt Jertfelnic și Candelă nestinsă a rugăciunii străjuind la căpătâiul aceluia ce întruchipează simbolul jertfelor poporului român pentru o viață în Hristos, în libertate și unitate. ■

Continuăm prezentarea unor documente aflate la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, din S.U.A., care, așa cum arătam și în numărul anterior, ne lămuresc ceva mai limpede ce și cât au știut românii, mai ales cei din emigrație, despre soarta viitoare a țării, în anul 1945. Le mulțumim din nou doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și a Arhivelor, și colaboratoarei noastre LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a prezenta asemenea mărturii cititorilor revistei.

Reamintim că este vorba despre scurte schimburi de informații, din iunie 1945, între Alexandru Cretzeanu, fostul reprezentant diplomatic al României la Ankara, Brutus Coste, fost membru al Legațiilor României din Paris, Londra, Washington și Lisabona, și Viorel Tilea, fostul reprezentant diplomatic al României la Londra.

PENTRU O ISTORIE A EMIGRAȚIEI

De la A.

Pt. știința dv.:

1) Savel Rădulescu a fost înlocuit prin Ghelmegeanu. Reamintesc că acesta, în calitate de ministru de Interne, a expulzat la 1 iulie 1940, în 24 ore, cu brutalitate, inginerii englezi din România.

2) Noul reprezentant al Franței la București, Jean Paul Boncour, deși posedând autorizațiunea scrisă a înaltului Comandament rusesc, a fost înștiințat la trecerea sa prin Turcia de către Ambasada sovietică de aici că nu poate să intre în România. I s-a adus totodată la cunoștință că s-a interzis debarcarea bagajelor sale expediate anterior cu un vapor la Constanța, care se înapoiază la Istanbul.

3) De la constituirea administrațiunii Groza nu a fost încuviințat a ieși din țară decât un singur român. O doamnă ruda ministrului de la legațiunea... [lipsă în text]. Fără a fi în curent cu desfășurarea situațiunii politice, știe totuși că jafurile și asasinările comise de ruși în țară continuă.

632-24.IV.
sos. 25.IV.45

Pt. A.

Prieten american sosit de la Washington îmi spune că Davila [Carol Citta] continuă a susține cauza d-lui Maniu și este decis a rămâne în Statele Unite. Mă autorizați a-i trimite memoriul?

Boncseu îmi scrie că important personaj american sosit de la București, care se va înapoia curând acolo (probabil generalul care reprezintă Statele Unite în Comisia de Control [Schuyler]), a zugrăvit în culori sumbre stările din România.

Pesimismul cercurilor românești din Statele Unite mai reiese din două fapte: îmi trimit sfatul insistent de a nu mă înapoia în țară, chiar dacă aş primi ordin; mă asigură că la nevoie voi putea pleca în Statele Unite.

661-13.VI.45

Pt. A.

Tilea mă roagă a vă transmite următoarele: „Este de cea mai mare importanță ca Regele și dacă posibil guvernul, precum și șefii opoziției să ceară reprezentanților aliați evacuarea țării de către trupele de ocupație și restabilirea libertății în raporturile cu străinătatea.”

680/19.VI/45

Pt. A.

Cu privire la telegrama Reuter din Rio de Janeiro anunțând că ex-regele [Carol II] se va îmbarca la 30 iunie pe vas spaniol cu destinația Europa:

1) Directorul politic mi-a spus ieri că ex-regele a obținut viza de ședere în Franța și în consecință nu vede cum i s-ar putea refuza viza de tranzit portugheză. Până acum însă, această viză nu a fost acordată.

2) Ministrul consilier englez mi-a confirmat astăzi că ex-regele a primit viza de ședere în Franța. Date fiind terminarea războiului și hotărârea guvernului francez de a permite stabilirea sa în Franța, s-a ivit o situație nouă, în care obiecțiunile ridicate de englezi astă-toamnă nu mai rămân în picioare. A exprimat speranța că ex-regele va păstra o rezervă înțeleaptă și nu va face nimic pentru a slăbi poziția regelui [Mihai], care, după toate informațiile, face față situației cât se poate de bine.

693/22.VI/45 ■

CAMPANIA DIN EST

Mașină germană împotmolită în noroi

Continuăm halucinantă poveste despre dezastrul armatei române la Stalingrad și Cotelul Donului (Magazin istoric, nr. 6/2004). Relatările lui Teofil Misievici – care ne-au fost puse la dispoziție de fiica sa, doamna CARMEN CHELARU – par să încălce canoanele literaturii memorialistice consacrate până acum subiectului. Autorul

Camarazi rămași în pământul Rusiei

ÎNAPOI, PESTE NISTRU

TEOFIL MISIEVICI

„Colindul” nostru de sfârșit de an ’42 avea să dureze cam 40 de zile și nopți. Era în prima decadă a lui decembrie. Am mers și am tot mers până într-un oraș mare, cred că se numea Stalino. Era plin de nemți. Se lăsase un ger cum nu mai apucasem. În rătăcirile noastre prin oraș, am întâlnit și de-ai noștri, care mâncau din mers și aveau merinde asupra lor. Ne-au îndrumat la un centru de distribuție nemțesc. Ne-am înșirat cu toții la rând. La coadă erau mai mulți de-ai noștri, că nemții treceau peste rând direct la ghișeu unde două nemțoaice în uniformă împărțeau hrana. Când ne-am apropiat, am priceput ce se întâmpla: dacă cel ajuns la ghișeu era neamț, primea mai multe alimente decât un român. El primea pâini întregi, salam, margarină, conserve și țigări mai multe; dacă era român, i se ofereau pâini tăiate în jumătăți, marmeladă sau miere artificială și numai un pachet sau două de țigări.

Ne-am uitat și noi la ce făceau alții, ne-am lăsat în grijă bagajele, ne-am schimbat căciulile

și ne-am așezat din nou la coadă. Nemțoaicele nu aveau timp să ne descopere și dacă îl prindeau pe câte unul, îl muștrulau mâniașe și îi mai întindeau câte ceva, lăsându-l în pace.

Vin rușii!

A doua zi am descoperit în oraș un spital. Prima noapte, cu un camarad, dărdăisem de frig într-un subsol de la periferie. Spitalul funcționa într-un bloc lung, cu două sau trei caturi. La un capăt erau înscrisuri nemțești, în celălalt pentru români. Din vestibul, care era gol, ne-a cules o infirmieră și, după ce am mai așteptat undeva pe culoar, ne-a introdus într-un cabinet. Doctorul ne-a ascultat cu stetoscopul și, după ce ne-a întrebat ce ne doare și nu ne-a găsit nimic, ne-a respins. Cu vorbe blânde.

A doua zi ne-am dus iar la spital, încăpățânați să ne încercăm norocul. Am găsit tot liniște și pace. Alt medic, așa cum sperasem noi, mai îngăduitor și mai omenos, ne-a internat pe amândoi. Baia pe

IMAGINI NERETUȘATE

povestește. Nu pare preocupat de ideea de a găsi vinovați și nici scuze. El aduce în prim-plan aspecte mai puțin sau deloc întâlnite în alte mărturii: deruta și debandada paralizante din rândul trupei, iresponsabila comportare a multora dintre ofițeri, relația cu aliații germani, așa cum s-a manifestat la nivelul soldatului de rând, dar pe care și-au pus amprenta puternică diferențele de instruire și de educație ale celor două armate. Sunt pagini impresionante, vizibil dominate, și în ceasul redactării lor, de obsesia supraviețuirii.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției; nu am mai marcat întreruperile din text, pentru cursivitatea lecturii.

Soldatii sovietici se pregătesc de atac...

care am făcut-o în cada cu apă caldă, pregătită de rusoaica legată la cap și cu mâncile suflecate, ne-a muiat oasele și a scos din noi tot frigul adunat în zilele și nopțile dinainte. Rusoaica ne-a ghilosit ca o mamă pe noii născuți și ne-a înfășat cu cearșafuri încălzite pe calorifer. Ne-a dat schimburi curate și infirmierul ne-a condus în salon, până la patul fiecăruia, așternut, cu pernă la cap, și cu două păături groase.

Când m-am deșteptat, nu știu câte ceasuri dormisem, pe noptieră am găsit purcoi de pâine, bomboane, pachetele de ciocolată și țigări, toate din rațiile care îmi reveniseră în timp ce fusesem plecat cu visele mele.

Totul era cum trebuie, până într-o zi când s-a iscat tevatura. Toți s-au sculat din paturi, au năvălit buluc pe culoare, s-au înghesuit pe casa scărilor în dezordine. Nu știu de unde pornise zvonul care spărsese liniștea în țândări. Era adevărat, în ultimele două nopți ajunseseră ca prin vată zgomote și huruit de trageri. În noaptea dinainte, parcă mai apropiate. Unii cobeau: „vine frontul!”, „se apropie rușii!”. S-a dezlănțuit panica generală. Răniții din saloanele de jos au blocat scările, cei de sus s-au îmbulzit, urletele au umplut spațiile. Când, în sfârșit, am ajuns afară, în curtea spitalului, mulțimea răscolea grămezile de efecte aruncate pe caldarâm. Toți vorbeau alandala, răniții strigau de durere. În zadar cei câțiva sanitari se sileau să potolească

vacarmul. Numai în cămeșoaiile din saloane, în saboții de lemn, cu câte o zdreanță în mână, se încurcau unii cu alții. În vremea asta, sanitarii cărau cu târgile ori cu brațele efecte de la magazii și le aruncau oamenilor.

După ce am reușit să mă asigur cu un pantalon, un veston și încălțări, m-am strecurat în vestibulul plin până la refuz cu trupuri schilodite și bandajate și m-am cățarat în golul unei ferestre cu parapet lat.

Într-un târziu s-au răspândit știri despre camioanele care sosiseră. Undeva, lângă poarta larg deschisă, am găsit două camioane aproape încărcate. Am reușit cu chiu cu vai să mă ridic pe platforma unuia și curând ne-am trezit descărcați în fața gării. Am așteptat două ceasuri bune până am ieșit la peron, unde trăsese trenul: câteva vagoane de persoane, restul de marfă, cu ușile larg deschise. Am reușit să intru într-unul de călători, care s-a umplut cât ai bate din palme.

În beciul poliției

Nu știu cât a durat până am ajuns în Transnistria. De cum am trecut Bugul, prin stațiile mari mari au început a fi debarcați unii dintre noi. Și prin vagonul nostru a trecut o comisie formată din doi ofițeri, unul pesemne medic, și câțiva sanitari. Au întrebat dacă dintre răniți se oferă voluntari să

rămână pentru a fi internați și îngrijiți în spitalul de acolo. Au fost puțini, mai ales dintre cei grav răniți. Mai târziu, la alte opriri, au fost coborâți și alții, din ordin. În gărlile mari, de cum am intrat în Transnistria, erau organizate puncte de ajutoare ale Crucii Roșii. Două-trei doamne, ajutate de sanitari, pregăteau mâncare caldă și împărțeau pâine și țigări. Mie mi-a încolțit în minte un plan și la prima stație am lăsat trenul să plece. M-am prezentat doamnelor de acolo, cu minciuna că pierdusem trenul fără să vreau. Au fost înțeleghătoare și binevoitoare. Mai era unul în aceeași situație cu mine. Ne-au luat într-o încăpăre unde ardea focul sub niște cazane, ne-au hrănit și ne-au cocoloșit.

[După mai multe peripeții, a reușit să capete o permisie și a revenit în țară, la Iași.]

Într-o dimineață, m-a sculat devreme un băiat de la țară, pe al cărui frate mai mare îl meditaseam cu vreo doi ani în urmă. M-a rugat să merg cu el în oraș să-și cumpere stofă pentru un rând de haine. M-am îmbrăcat civil și am plecat. Am colindat prin câteva magazine, înghetașeam de frig, și băiatul a propus să intrăm într-o cafenea, să ne încălzim cu un ceai fierbinte. Ne-am așezat la o masă și, cu ceaiurile dinainte, am început a-i istorisi băiatului despre front și prin ce trecusem. Când am ieșit, ne-a ajuns din urmă un măruntel, cu pălărie, ne-a oprit și ne-a pofțit să-l urmăm peste stradă, în clădirea unde știam că e chestura de poliție. Măruntelul ne-a lăsat să așteptăm în hol și a intrat undeva. La câteva minute, a revenit și ne-a condus într-un birou. Pe ușă scria „chestor“. La un birou mare, sub poza Conducătorului statului, ședea pesemne chiar chestorul. Persoană importantă. Scria ceva pe o hârtie. Două, trei minute nici nu s-a uitat la noi. Eram neliniștit, emoționat, căci niciodată nu avusesem de-a face cu poliția. „Ăștia-s?“ – a întrebat pe măruntel, fără să-și ridice ochii de pe hârtie. „Da, domnule

chestor“, și parcă ar mai fi vrut să adauge ceva. Dar omul de la birou i-a luat-o înainte: „Ei, băieți, ia spuneți voi, ce puneți la cale acolo, în cafenea?“ Noi, surprinși de asemenea întrebare, am întârziat cu răspunsul. Și tot el: „Ce secrete dezbăteați acolo, în azulul tuturor?“ Noi, de color: „Nimic“. Și nici una, nici două, către măruntel: „Du-i jos!“... Scurt și repezit. Mangafaua de măruntel ne-a și apucat de mâneci și ne-a întors spre ușă. „Lasă, lasă“, a mai spus pe culoar, când noi l-am privit uimiți în față.

Jos era la subsol. Ne-a dat în primire unui gardian în uniformă și i-a spus să ne închidă despărțiți, că „nu trebuie să stea de vorbă amândoi“...

Cam peste un ceas am auzit zgomotul zăvo-
rului tras și măruntelul mi-a aruncat din ușă „Hai“. Iar în birou la domnul chestor, am stat în picioare, ascultând palavrele trepădușului. La un moment dat, a pus un dosar deschis pe biroul superiorului și, cu gest slugarnic, i-a arătat cu degetul ceva scris acolo. Chestorul a citit și, cu un aer plictisit, i-a aruncat măruntelului o privire urâtă, lungă. Apoi a închis dosarul și i-a spus: „Dă-le drumul... la amândoi“. Omulețul m-a luat iar de mânecă și, fără să spună ceva, m-a îndreptat spre ușă. În vestibul a mai bodogănit: „Altă dată să fiți atenți ce vorbiți“...

Vin cu gălețile

Era început de martie '43 când mi s-a terminat concediul și am plecat la partea sedentară a regimentului. La despărțirea de mama, rețin bine

că iar m-a pus să-i promit din pragul ușii că „am să mă întorc, sigur că am să mă întorc“... Mi se pusese un nod în gât, dar nu puteam plânge...

Am găsit cazarma regimentului pustie. Grajdurile, dormitoarele trupei, platoul din fața bateriilor, toate erau goale. Toată luna apr-

...cei germani sunt în așteptare

lie am rămas acolo. Mai stăteam de vorbă cu un furier de la mobilizare. De la el am aflat că de pe front reveniseră doar vreo două sute de oameni – ofițeri, subofițeri și trupă – din totalul de peste două mii, cât număra efectivul regimentului.

La începutul lui mai '43, m-au trimis la Odessa. Divizionul dintr-un alt regiment devenise divizion al fostului nostru regiment. Staționa la Odessa de la ocuparea orașului.

În scurt timp, mi-am dat seama că toți, până la ultimul grăjdar din divizion, duceau acolo un trai lipsit de griji. De la căpitanul comandant și până la ultimul soldat, toți erau prieteni cu localnice, care-i spălau și-i îngrijeau. Dimineața veneau la program ca funcționarii. Bateriile de tunuri erau răsfirate de-a lungul litoralului, oamenii tăiau frunză la câini. Ofițerii, de la căpitan în sus, aveau câte două ordonanțe; în timp ce una era plecată în țară, cealaltă își pregătea bagajul. Duminicile, ordonanțele cutreierau bazarul aglomerat, unde aveau instrucțiuni să cumpere bijuterii vechi de aur și monede pe care burghezia decăzută a orașului le vindea să-și procure alimente. Soldații, cei mai sărăntoci, se întorceau de acasă din permise cu ranițele bușite cu sare și o vindeau la bazar cu câteva mărci de ocupație kilogramul.

În noiembrie, divizionul a primit ordin să se deplaseze spre răsărit. În Crimeea se dădeau pesemne lupte grele, ai noștri urma să se retragă de-acolo și unitatea noastră era printre cele care trebuia să le acopere retragerea. Pe o vreme ploioasă și rece, mișelnică, ne-am desprins cu greu și am purces la marș fără convingere.

În fața orașului Ocea-kov era o insuliță – „I Mai” (Pervomaisk), cum îi spuneau localnicii. Un petec de uscat cât palma, la mică distanță de mal. Nu știu a cui fusese ideea năstrușnică să se amplaseze pe

insulă un tun cu câțiva oameni, comandați de un ofițer. Telefon nu se putea instala. Rostul lor, se zicea, era să se prevină mai devreme un eventual atac de pe mare. Era o gogomănie nemaipomenită. Ce trebuia să se întâmple, până la urmă s-a întâmplat. Într-o dimineață, cei de pe insulă n-au mai dat semne de viață. Toți dispăruseră. Tunul și muniția dispăruseră și ele.

Iarna aceea a trecut cum a trecut. A venit dezghețul și am intrat în activitate mai susținută. Pe cei în retragere nu i-am văzut, pentru că șoseaua era undeva mai departe, în stânga noastră. După o vreme, am început și noi retragerea. Începuse să ningă bine, deși intrasem în luna lui aprilie '44, când am tras într-un sat să înnoptăm. Chiar în noaptea aceea băieții au descoperit un sovhoz cu vinuri puse la învechit. Nu știu cum s-a întâmplat. Au năvălit ca o hoardă în hrubele subterane, unde vasele cu vinuri se așezau la locul lor, și așa s-a pornit dezmățul. În scurtă vreme tot locul s-a umplut cu oameni beți. În vremea asta se dezlănțuise și un viscol adevărat, iar oamenii își făceau de cap. Ulițele, ogrăzile și casele se umpluseră cu oameni amețiți, gălăgioși și zurbagii. Așa a mai trecut încă o noapte. A doua zi au apărut nemții, alarmați cine știe cum, și au distrus întreg depozitul. Au împușcat și au spart vasele mari, care s-au golit în hrubele cu ramificații, și au alungat bețivii. Chefal a continuat însă. Pătrundeau în beciurile unde vinul ajunsese până la genunchi și, de pe trepte, umpleau gălețile din stratul limpezit de deasupra. Aerul mirosea a alcool, că nici viscolul nu reușea să împrăștie

izul. Cu chiu cu vai, divizionul a reușit să fie desprins din acele locuri și a pornit la drum.

Nu știu cât ne-a trebuit ca să ajungem până în marginea orașului Ovidiopol, pe malul rusesc al Nistrului. Dincolo, peste li-man, era Ceta-tea Albă... ■

(Va urma)

La spital, soldații degerați primesc îngrijiri medicale

ORDINE, MEDALII, GLORIE

SIMION CÂLȚIA

Încă din Antichitate, statele, fie ele monarhii sau republici, și-au recompensat cetățenii care „binemeritau“ de la Patrie. Pe lângă răsplata materială (pământuri, ranguri, bani, sclavi etc.), unele state antice au acordat și una onorifică: diverse titluri sau dreptul de a purta anumite însemne (grecii ofereau coroane, romanii arme onorifice sau falere), care să-i distingă între ceilalți. Istoria decorațiilor moderne, deși asemănătoare ca scop și utilizare cu acestea de mai sus, începe în cu totul altă parte.

In lumea medievală, în lipsa uniformei care avea să apară mult mai târziu, războinicii se distingeau în luptă prin diverse semne sau embleme pictate pe scut sau cusute pe haine. Ajunși în Palestina, în cruciade, mai toți au adoptat crucea ca semn distinctiv. Odată cu apariția ordinelor călugărești militare, ce luptau pe pământul sfânt, acestea, pentru a se deosebi unele de altele, au folosit ca însemn cruci de diverse forme și culori, pe care le purtau pe haine, armuri sau, în formă de bijuterii, la gât. Unora crucea le-a dat numele, precum Crucea de Malta cavalerilor omonimi.

Cruciadele au dus departe o mare parte a nobilimii turbulente și războinice, oferind mai multă liniște atât simplilor țărani, cât și suveranilor. În secolul XIV regii căutau un alt mijloc de a-și atașa feudalii care-și transmiteau ereditar titlurile și erau dornici de cât mai multă autonomie. Eduard III al Marii Britanii este cel care fondează primul ordin laic de cavalerie, Ordinul Jartierei (1348), ce avea menirea de a-i aduna pe seniori în jurul suveranului și de a renaște virtuțile cavaleresti ale Mesei Rotunde.

Exemplul lui a fost curând imitat. Alte asemenea ordine și-au făcut apariția: Ordinul Bunei Vestiri (Savoia, 1363), Ordinul Băii (Anglia, 1399), Ordinul Lânii de Aur (Burgundia, 1430) etc. Inspirare din modele creștine sau antice, ele și-au propus să strângă în jurul capului ordinului (întotdeauna un suveran) o elită a seniorilor, să ofere marilor aristocrați o recompensă de prestigiu, dorită, dar care nu se putea obține decât prin fidelitate față de monarh. Astfel s-a creat o societate închisă, o elită a elitei, pătrunderea în acest cerc fiind privită ca o formă particulară de înnoiere.

Pe măsură însă ce seniorii feudali își părăsesc turnurile și cetățile pentru a se strânge la Curte, iar războinicii devin curteni, ordinele de decorații se transformă și ele. Caracterul de confrerie, de *ordin*, ritualurile religioase și cele inițiatice își pierd importanța, în favoarea ceremoniilor publice. În secolele XVII-XVIII ordinele devin tot mai mult însemne de prestigiu, destinate a ridica în ochii celorlalți pe cei ce le poartă. Ca o consecință, în această perioadă unele dintre vechile ordine militare călugărești au fost transformate și ele în ordine de decorații, cum este cazul mai ales cu cele spaniole (Alcantara, Calatrava, Sf. Jago) sau portugheze (Sf. Bento d'Aviz).

Secolele XIX și XX aduc o mare schimbare în ordinele de decorații. Ascensiunea burgheziei, care înlocuiește aristocrația ca elită în societate, generalizarea statului creat de această burghezie, bazat pe democrație, parlamentarism, egalitatea în fața legii, substituirea monarhiei absolute cu cea constituțională, toate acestea impun nevoia de noi ordine de decorații, care să poată fi acordate tuturor cetățenilor meritorii, nu numai nobililor, și care să fidelizeze supușii nu atât față de rege, cât față de stat și de noile idealuri care stau la baza acestuia (Legiunea de Onoare în Franța, Steaua României la noi etc.). Secolul XX a văzut și apariția ordinelor specializate pe domenii: aviație, cultură, medicină, sport, agricultură etc.

Practic, cu excepția Elveției, toate țările lumii își creează ordine de decorații și medalii pentru a-și recompensa cetățenii și chiar pe străinii care le servesc. Evident, România nu putea face excepție. Din numărul viitor, vom începe prezentarea istoriei decorațiilor românești, alternativ cu rubrica *Povestea unor acte mici*. ■

Istoria uitată a orei de educație fizică

În luna aprilie a anului 1897, șase maștri de gimnastică de la liceele bucureștene au fost poțiti acasă la ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret (1851-1912). Scopul întâlnirii îl aflăm de la unul dintre invitați, viitorul inspector școlar pentru gimnastică Dimitrie Ionescu, pe atunci însărcinat cu predarea acestei discipline la liceele „Gheorghe Lazăr“ și „Sf. Gheorghe“, precum și la

Școala Normală. Maștrii și ministrul au discutat despre organizarea unei întreceri școlare de oină, care a avut loc în Grădina Cișmigiu cu prilejul zilei de 10 Mai 1898. De ce oină? Răspunsul ni-l dă chiar Spiru Haret: „Oină poate aduce o viață nouă în școala română, fiind un admirabil mijloc de educație fizică, adevăratul tip de joc sportiv românesc [...] Sperăm și dorim ca oină să devină sportul nostru național [...] Copiii trebuie să se joace, căci pentru asta sunt copii și scopul gimnasticii acesta este, ca să curețe școlile de plaga «bătrânilor» de 15 ani.“

Gimnastica se număra între materiile opționale predate în liceele din România încă din anul 1864, ea devenind obligatorie în 1879. Cum s-a ajuns la aceasta?

VOIOȘI, SĂNĂTOȘI ȘI PUTERNICI ÎN SLUJBA PATRIEI

BOGDAN POPA

Pentru a găsi răspuns, trebuie să ne întorcem în luna octombrie a anului 1806, când armata Prusiei era învinsă la Jena, iar capitala Berlin ocupată de trupele lui Napoleon Bonaparte. Înfrângerea a provocat uimirea Europei. Prusia fusese comparată, ca și antica Sparta, cu o imensă tabără militară. Între cei care se împăcau greu cu ocupația franceză se număra și Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852). Absolvent de teologie și istorie, profesor la diferite gimnazii berlineze, a fondat în 1811 primul „Turnplatz“. Era un loc unde tineri veniți din

întreaga Germanie făceau exerciții de gimnastică după sistemul creat chiar de Jahn. Ostașii formați la școala lui Jahn s-au remarcat în anii următori în luptele contra armatelor napoleoniene, atât prin pregătirea fizică, cât și prin dăruirea în luptă.

După război, Jahn a găsit înțelegere la miniștrii prusaci și astfel gimnastica a devenit obligatorie în școli. Viața nu l-a răsfățat pe cel numit și astăzi cu venerație „părintele gimnasticii“. Vederile lui prea radicale au fost motivul unei lungi perioade de temniță și domiciliu forțat. Elibe-

rat și decorat în 1840, a fost unul dintre revoluționarii de la 1848.

Ore de sport în... cimitir

Deși Jahn a căzut în dizgrație, sistemul său a fost introdus în tot mai multe școli, ajungând și în cele românești prin străduințele lui Gheorghe Moceanu (1831-1909), transilvănean venit prin 1862 la București. El a preluat sistemul german, bazat pe exercițiile la aparate, sub comanda unui profesor, și i-a adăugat, ca element distinctiv, dansurile

populare românești, despre care spunea: „danțul nostru este plăcut, variat, voios, atrăgător, tradițional și eroic”. Pe Moceanu, Nicolae Iorga îl caracteriza drept „un bătrân de 70 ani”, „un adevărat erou al gimnasticii... Părul mare, negru, bine îngrijit; ochiul focos și viu, fața rumenă, puțină înceteneală doară în mers,

care nu era însă obosit. Figuri se simțea în stare a-ți face oricând”.

Reacțiile la introducerea gimnasticii în școli au fost diferite. Au existat voci care au cerut scoaterea orelor de educație fizică, altele care doreau completarea acestora prin excursii școlare.

Problemele nu au întârziat să apară. În școlile de fete și în cele din mediul rural educația fizică nu a fost inclusă în orar pentru o lungă perioadă. Deși materie obligatorie, lipseau profesorii, sălile sau aparatele necesare. De echipament special nici nu putea fi vorba. Fie că făceau exerciții în clasă, printre bănci, fie că alergau pe afară, elevii se murdăreau și transpirau, fără posibilitatea de a se spăla. La începutul secolului XX, multe școli erau construite pe terenuri ale bisericilor, terenul de sport fiind suplinit de... cimi-

Prima participare cu succes a unei echipe de elevi români la o competiție sportivă internațională, Torino, 1911

tirele de pe lângă acestea. Mobilierul școlar era adesea inadecvat taliei elevilor, iar aerul respirat în clase viciat.

Alături de muzică sau desen, orele de gimnastică se cuplau cu cele de pregătire premilitară. Modelul era tot francez și din nou inspirat de un eveniment politic și militar major: înfrângerea Franței în războiul din 1870-1871. S-a spus atunci că victoria germanilor s-a datorat învățătorilor de la țară, care și-au pregătit și apoi condus elevii cu ardoare patriotică.

Soluția a fost înființarea „batalioanelor școlare”, în ideea de a pregăti tineretul încă de pe băncile școlii pentru jertfa supremă. Se considera că armata și școala au același rol, de a crește buni cetățeni. Elevii erau organizați pe principii militare, ascultau de co-

menzile unor ofițeri și subofițeri de carieră, exersau cu arme de lemn – cei din clasele mari făceau chiar trageri în poligon. Batalioanele școlare defilau cu ocazia sărbătorilor naționale și ofereau publicului demonstrații de mișcări de front sau exerciții de gimnastică. Dar, până la urmă, batalioanele școlare au fost desființate.

Adepii educației fizice nu vedeau cu ochi buni perpetuarea sistemului unei singure ore săptămânală și, mai ales, îmbinarea, pătugboasă din punctul lor de vedere, cu instrucția premilitară. Singurul lucru pe care îl puteau cu adevărat învăța elevii erau comenzile militare, așadar obișnuința de a se supune ordinelor. Foarte multe, în ceea ce privește educarea tineretului, nu puteau face nici societățile care promovau cultura fizică, precum Societatea Centrală Română de Gimnastică, Scrimă și Dare la Semn, faimoasa Tirul, înființată la București în anul 1867. Intențiile acestora au fost lăudabile, dar din nou punerea în practică deficitară. Sala de gimnastică a Societății Tirul nu era încălzită iarna și îi lipseau „utilități” indispensabile, precum toaletă și spălător.

Cluj, 3 iunie 1934: jocul cu mingea, sport de societate

În perioada interbelică, „sportismul“ a stârnit pasiunile sau dezaprobarea oamenilor de cultură. Mihail Sebastian, Ionel Teodorescu, Camil Petrescu sau George Călinescu mergeau cu plăcere pe stadioane, în timp ce Tudor Vianu, Mihail Sadoveanu sau Nichifor Crainic, deși recunoșteau beneficiile exercițiului fizic, considerau sportul un bun importat din Apus, periculos pentru tânăra generație din România.

Sportivii au devenit eroi ai societății, iar tinerii au început să viseze și la coroana de lauri a campionilor. Succesul lor era admirat și invidiat, iar pasiunile naționale sau locale se mutau pe terenurile de sport. Spirit „sportiv“ însemna eleganță, onoare și vigoare, indiferent dacă era vorba despre literatură, armată sau competiție.

Sport, în viziunea educativă, nu era tot una cu educația fizică. Sportul era desconsiderat, socotit un spectacol exhibiționist. Educația fizică, în schimb, era privită de mulți drept forma supremă de educație. Ea îmbina pregătirea corporală cu cea morală. În timpul orei de edu-

Oră de educație fizică într-o școală din Bavaria (sec.XIX); elevii sunt în uniformă completă, dar desculți

cație fizică, băieții și fetele deprindeau nu numai abilitatea de a asculta comenzi și de a se supune unui lider, ci și sentimentul de solidaritate, înțajutorare și spiritul de luptă pentru un ideal comun. Sănătatea trupului și a spiritului, fertilitatea și viitorul „rasei“ depindeau de modul în care tinerii erau învățați să aibă grijă de ei înșiși, de semenii lor și de viitor. Teoreticienii proclamau suprema transpunere în practică a dictonului lui Juvenal, *Mens sana in corpore sano*.

Între gimnastică și caligrafie

În 1923, a fost fondată actuala Academie Națională de Educație Fizică și Sport, școală superioară însărcinată cu pregătirea profesorilor civili și mili-

tari. În același timp, voci cereau excluderea educației fizice din școli. Pe lângă atitudini potrivnice, profesorii și elevii se confruntau cu veșnicile probleme ale vechimii și insuficienței sălilor și terenurilor.

Anchetele școlare, precum cea întreprinsă în anul 1923-1924, au arătat că majoritatea elevilor iu-

beau orele de educație fizică. Argumentul lor: libertatea de a se juca, câștigând sănătate, vigoare și făcând mușchi. Nemulțumiții pretextau oboseala sau chiar refuzul profesorului de a-i lăsa în voia lor. Unii școlari nu s-au sfiit să se declare mai interesați de ora de educație fizică, de excursiile școlare sau de bradul de Crăciun, decât de gramatică sau caligrafie.

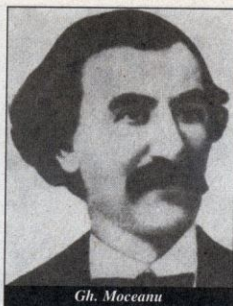
Conținutul orelor de educație fizică ținea și atunci, ca și acum, de profesori. Unul dintre aceștia, Augustin Lățiș, a predat la Liceul „Aurel Vlaicu“ din Orăștie și la Școala Normală din Galați. Experiența sa didactică a fost valorificată într-o carte tipărită pe spezele sale, în 1943, la Cernăuți. Lățiș a lucrat mai multe ore pe săptămână cu elevii, inclusiv în timpul liber.

Un dans cu valențe sportive: „Hora“

D. Ionescu

Gh. Mocanu

Iuliu Hațieganu

Accentul a fost pus pe dansurile naționale și pe atletism (sărituri, aruncări și alergări). Exercițiile gimnastice de tip german (Jahn), bazate pe aparate, au fost înlocuite cu cele suedeze, inițiate de către Per Henrik Ling (1776-1839), care propunea adaptarea mișcării la trebuințele și limitele organismului.

După încheierea anului școlar, elevilor li s-a cerut să răspundă la chestionare privind folosul sau inutilitatea educației fizice. Majoritatea covârșitoare s-a declarat încântată de rezultatele obținute. Între modificările pe care le doreau privind metoda de predare, școlarii au cerut mai multe sporturi, deși opinia profesorului era că pasiunea cu care se jucau meciurile între clase sau școli degenera adesea în violență fizică și verbală.

Un experiment similar fusese făcut într-o școală din nordul industrializat al Angliei, în 1935. Două clase de valori aproximativ egale au fost testate după o jumătate de an, timp în care prima a avut un orar normal, cu două ore săptămânale de educație fizică, în timp ce a doua clasă avea zilnic o oră,

obținută prin renunțarea, prin rotație, la câte o lecție de franceză, engleză, latină și matematică. Rezultatul a fost o prestație intelectuală îmbunătățită a clasei care se bucura de mai mult exercițiu corporal.

Nu au fost uitate nici fetele. Iuliu Hațieganu (1885-1959), medic și profesor universitar la Cluj, accentua asupra imperativului educației fizice feminine în asigurarea unei „posterități viguroase” a nației. Se atrăgea atenția viitoarelor mame asupra importanței pregătirii trupului pentru o sarcină și o naștere ușoară. Lucrurile de capătăi ale educației fizice feminine erau considerate mișcarea bine controlată, îmbrăcămintea igienică, alimentația variată și curățenia corpului. „Frumusețea femeii va fi ridicată la valoarea reală numai prin sănătate și ma-

ternitate”, afirma Hațieganu în 1932.

Nu putem încheia fără a ne referi și la *Straja Țării*, organizația de tineret creată de regele Carol II în 1937. Decretul regal de înființare proclama în articolul 1 că „educația morală, socială, națională și fizică este obligatorie pentru tot tineretul de ambe sexe, pentru băieți de la 7-18 ani, iar pentru fete de la 7-21 ani”. Dincolo de cultul personalității regelui și de manifestațiile pe stadioane prilejuite de aniversarea zilei de 8 iunie 1930, prea asemănătoare celor din anii '70 și '80, străjerii de atunci își amintesc cu nostalgie de tinerețea lor, de excursiile și de activitățile desfășurate sub egida Străjeriei.

Dacă privim în ansamblu istoria orei de educație fizică, aceasta se dovedește a nu fi un

balast în cadrul programelor școlare, o oră la care elevii se pot îmbrânci și urla în voie. Rostul ei este acela de a contribui cât mai mult la dezvoltarea morală și corporală a fiecărui individ și, mai mult decât atât, de a ajuta decisiv la formarea și educarea bunilor cetățeni. ■

Demonstrație pe stadion a organizației „Straja Țării”

Lucreția Barbul
(Magazin istoric, nr. 1-6/
2004) s-a aflat alături de Oc-
tavian Goga până în ultimele
clipe ale vieții acestuia și a în-
registrat cu sensibilitate finalul
dramatic al carierei lui politice. Iată,
într-o selecție în care nu am marcat
întreruperile de text, ce ne povestește
depre formarea și căderea
guvernului Goga (decembrie
1937-februarie 1938). Interven-
țiile noastre le-am in-
clus între paranteze
drepte, iar titlurile
ne aparțin.

*Regele Carol II, Octavian Goga
și ceilalți membri ai guvernului
primind defilarea trupelor
(24 ianuarie
1938)*

PE CURBA NOROCULUI, LA VALE

LUCREȚIA BARBUL

Am avut în epoca aceea [1922-1930] mulți musafiri de la București aduși de soții Goga: generalul Ion Antonescu, Stelian Popescu, d-na Pillat, născută Brătianu, d-na Assan din Calea Dorobanților, d-na Procopiu, Cella Delavrancea, soții Ion Gigurtu, d-na și prof. Ioan Petrovici (a stat la noi o săptămână, având la Cluj un ciclu de conferințe), Sabin Drăgoi [compozitorul], greu bolnav, de care m-am ocupat luni de zile, și mulți alții. Câtă energie și sănătate am cheltuit eu pe toate cărările!

În politică?

Liberalii guvernau, național-tărăniștii erau mari maestri în rolul de opozanți, iar al treilea partid, Partidul Poporului, s-a scindat în două. Între Averescu, pe care regele între timp [1930] l-a făcut mareșal, și Octavian Goga s-au iscat neînțelegeri. Mareșalul era cuprins de oarecare gelozie (la întruniri, când lumea cerea să vorbească Goga, el nu acorda cuvântul, spunând că nu permite să existe în partid primadone) și ruptura a devenit inevitabilă [în aprilie 1932]. Noi

am regretat-o. Majoritatea partizanilor l-a urmat pe Goga, mai ales ardelenii, afară de Constantin Bucșan, propriul său cumnat, ceea ce forma partea picană a chestiunii. Dintre ardelenii de marcă, Petru Groza din Deva și Dănilă Vossu din Făgăraș s-au despărțit și ei de Goga, primul rămânând însă prieten, dar își luase independența politică.

Mai târziu [iulie 1935], la o întrunire ținută la Iași, Goga s-a unit cu partidul lui A.C. Cuza, luând numele de Partidul Național-Creștin, binecuvântarea și

sfințirea steagurilor făcându-se în catedrala Trei Ierarhi din Iași.

Pe lângă extrema dreaptă, reprezentată în România de legionari, se impunea un partid de dreapta moderat. Acesta era curentul vremii. S-a început propaganda pe întreg cuprinsul țării. Noul partid trebuia să devină cunoscut. Ilie Barbul [cumnațul autoarei] organizase un congres la Satu Mare, cu participarea mai multor fruntași din Vechiul Regat, între care și Gheorghe Cuza, fiul lui Alexandru Cuza, [Nichifor] Robu și alții. Vă puteți închipui panica între evreii acestui oraș (erau 20.000 de evrei din totalul de 52.000 de locuitori), auzind că sosește Cuza. Fiind duminică, nici unul nu s-a arătat pe străzile cu obloanele trase, doar inscripțiile prăvăliilor trădau existența lor.

După congres, Ilie și-a poftit oaspeții la via lui de la Seini, unde, mergând, treceau Someșul pe un pod plutitor. Manipulații podului erau evrei și Cuza s-a înfuriat văzându-i. Cu mari eforturi a reușit Ilie să împiedice pe George Cuza să nu arunce un copilandru în valurile umflate de ploii ale Someșului, fiindcă era perciunat, fapt care ar fi dăunat mult bunei reputații a lui Ilie Barbul, de care se bucura în județ.

Au urmat congrese peste tot. La Cluj, la care cu toții am luat parte, la Sibiu, la care era de față și generalul Antonescu și la care d-na Lupaș a făcut furorii, defilând în fruntea frumoaselor אלישע, altul la București.

Aceste congrese au cerut și victime. De la unul - ținut în Basarabia - Eugen Goga [fratele poetului] s-a întors greu bolnav. O amigdalită infecțioasă l-a chinuit o săptămână și doctorii din București n-au putut să-l salveze. S-a prăpădit tânăr, lă-

sând în urma lui cele două fete orfane și multă jale. A fost înmormântat la Rășinari, lângă tatăl său, părintele Iosif Goga.

Am fost la înmormântare. Pe soții Goga i-am găsit la hotel în Sibiu; l-am văzut plângând

George Cuza vrea să arunce în apă pe băiatul evreu care-i trece cu bacul Someșul, pentru că poartă perciunii tradiționali

pe Goga, cum plânge un copil. Era distrus. Lizica, văduva lui Eugen, în durerea ei, a avut cruzimea să-i facă reproșuri, spunând că a murit pentru el și în locul lui, fiindcă nu soțul ei, ci Octavian Goga era așteptat în Basarabia, unde Eugen s-a dus să-l înlocuiască. Suflul hipersensibil, Goga a fost rănit peste măsură de indecitatele cumnatei sale.

La prohodul din biserică era prezent tot partidul, adunat din toate colțurile țării. A avut și Eugen Goga prieteni, însă mani-

festăția din modesta casă bătrânească de la Rășinari, unde se prezentau condoleanțele, era pentru durerea lui Octavian. Lu-mea în ținută sobră se îmbulze-a să-i strângă mâna și asociindu-se la durerea lui credea că i-o va micșora.

Nu-mi amintesc exact data, dar cred că tot în acest an, Universitatea din Cluj a decernat lui Octavian Goga titlul de Doctor honoris causa, invitându-l pro-

fesor de estetică la Facultatea de litere.

Au fost momente mișcătoare, mai ales că și mama lui Goga a ținut să fie prezentă la festivități. Cuvântarea de răspuns a noului „doc-

tor” și „profesor universitar” a fost demnă de acest estetician desăvârșit.

Trebuie să spun însă observația spirituală a lui Goga, făcută în intimitate cu această ocazie: „Ce ciudați sunt ardeleni, ei toți sunt doctori, singur eu eram între ei fără acest titlu; nu s-au astâmpărat până ce nu mi l-au dat și mie.”

În 1935, pe curba norocului nostru, toate pornesc la vale. Eugen avea mereu neplăceri în slujbă. Rectorul Florian Ștefănescu-Goangă ducea o campanie dușmănoasă contra lui, voind să-l îndeparteze de la Bibliotecă, deși mai avea 10 ani până la vârsta de pensionare a personalului științific universitar. Rectorul căuta greșeli și incorectitudini, Curtea de Conturi din București a revizuit gestiunea Bibliotecii retroactiv pe 10 ani și negăsind nici un motiv, rectorul, uzând de situația sa de subsecretar de stat la Educația Națională, deci prin abuz de putere, Biblioteca a fost declarată institut administrativ, al cărui personal putea fi pensionat la vârsta de 60 de ani. Degradarea Bibliotecii nu l-a atins numai pe Eugen, ci a lovit întreg per-

Templul evreiesc din Cluj

sonalul științific al instituției, profesori care și-au pierdut grațiile și au fost scurtați în drepturile lor.

La început ne întrebam de ce această prigoană? Doar eram vecini, iar eu eram prietenă cu d-na Goangă și sunt prietenă și astăzi. Pe urmă am aflat că Goangă era numai unealtă, autorul a fost Alexandru Lapedatu, care în calitate de șef al liberalilor din Cluj l-a ales rector pe Goangă cu condiția ca pe ginerelul său Ion Mușlea să-l facă directorul Bibliotecii.

La 1 septembrie 1935, Eugen a devenit pensionar.

N-a fost ușor să plecăm din Cluj. Ne dezrădăcinăm dintre ai noștri, păraseam rude și prieteni.

Am cutureierat Bucureștii căutând să cumpărăm casă, dar n-am găsit. Ne-am decis să clădim și, după planurile arhitectului Petre H. Ionescu, planuri foarte mult discutate și impuse de mine, inginerul Aurel Ioanovici a început construirea casei noastre din str. Dimitrie Orbescu 11, pe terenul cu care a fost împroprietărit cândva generalul Eremia Grigorescu (cumpărat de noi din a treia mână), având ca vecini la dreapta casa generalului Nicoleanu, fost vreme îndelungată prefectul Poliției, și la stânga casa generalului Henri Cihosky, fost ministru de Război.

În toamna anului 1936 ne-am luat un apartament mic în B-dul Dacia 15, stând cu intermitențe când aici, când la Predeal. Am uitat repede supărările de la Cluj. La Predeal l-am găsit în vila lui și eram aproape vecini cu bunul nostru nenea Gogu Vălleanu.

Generalul Antonescu cu soția, soții Eugen Savu, precum și soții Ionel Gigurtu își construiau tot atunci vile lor frumoase, iar Stelian Popescu și soția — ca vechi predeleni — adesea mi-au dat sfaturi bune. A prins gust și

**Un director de bibliotecă universitară
putea să-și ridice casă în București,
să cumpere un apartament
și să-și facă vilă la Predeal**

Mimi [Veturia Goga] să-și facă casă la Predeal și, împărțind terenul cu ea, și-a clădit vilă alături de noi. Vila noastră era mică, aveam însă tot ce-i necesar într-o gospodărie.

Am inaugurat vila poftind la masă pe soții Goga, soții Antonescu și soții Gigurtu. Cine se gândea atunci că acești trei bărbați veseli, care în intimitate erau atât de apropiați și de simpatici, devenind fiecare în curând șefi de guverne, vor avea atâtea lupte de dat, atâtea decepții de îndurat și fiecare dintre ei va sfârși viața atât de tragic?

Ne-am instalat în casa noastră din București în toamna anului 1937. În vară fuseseră

alegeri. Partidul liberal, după o guvernare de patru ani, fiind chemat din nou la putere, a căzut în alegerile conduse de el însuși. În urma nereușitei în alegeri a liberalilor, suveranul era nevoit, conform Constituției, să schimbe guvernul și a început consultările.

Într-o dimineață, pe la orele 6, îmi telefonează Goga: „Dacă vrei, mă poți felicita ca prim-ministru; grăbește imediat încoace, explică-i soțului d-tale, nu cumva să creadă c-ai înnebunit de pleci cu noaptea în cap.”

Am alergat cu mașina care mă aștepta și am văzut un prim-ministru mulțumit, dar îngrijorat și obosit. Cine știe câte nopți n-o fi dormit. Am plecat cu Mimi spre Ploiești, mergeam spre Predeal. Acolo, eu am stat de vorbă cu d-na Antonescu, până ce Mimi i-a comunicat generalului misiva soțului său. Ne-am întors imediat la București, acum trei, Antonescu stând în mașină la mijloc. În drum, nu s-a discutat politică. Știu că Goga l-a propus în cabinetul său, regele l-a acceptat însă ca ministru al Comunicațiilor, ceea ce generalul a refuzat. Regele a consimțit totuși să-i încredințeze Departamentul Războiului. Ionel Gigurtu a venit la Industrie și Comerț, Eugen Savu la Finanțe, Ioan Petrovici la Instrucție etc.

Deși partidul nu era prea mare, avea un număr considerabil de intelectuali și la portofoliu era îmbulzeală. La număr ele au rămas și mai puține, fiindcă s-a impus o oarecare coaliție cu trei foști național-tărâniști,

Piața centrală a orașului Cluj

Armand Călinescu la Interne, Istrate Micescu [fost liberal, înscris în Partidul Național-Creștin la 1 decembrie 1937] la Externe și N. Rădulescu [numele corect: Vasile Rădulescu-Mehedinți] la Justiție, probabil ca garanție că guvernarea nu va devia spre extrema dreaptă. Cuiul lui Pepelea era în guvern, care cedând cele trei portofolii principale se prevedea o guvernare grea.

În mod cu totul neobișnuit, primul act al guvernului – după depunerea jurământului – a fost Te-Deum-ul din biserica Sevastopol și n-am să uit cum străluceau decorațiile pe piepturile ministrilor, care palpitau cântând, și nici ținuta de mare gală a cavalierului Ionel Antonescu.

A început munca, lumea s-a răspândit pe la organizații, nu era sat să nu fie cercetat, lupta era pe viață și pe moarte, opoziția mare o formau legionarii. Alegerile erau fixate la 2-6 martie 1938. Goga era cap de listă și la Târgu Mureș, avându-l contracandidat pe șvabul maghiarizat Willer Josef. La începutul lui februarie am fost pofțită la masă la d-na Goga, la un dejun memorabil. Invitații erau Istrate Micescu, ministru de Externe, care după cum scriau ziarele trebuia să meargă la Ankara și mereu își amâna plecarea, Rădulescu, ministrul Justiției, cu soția, Eugen Savu, ministrul de Finanțe, cu soția, d-na Adela Armand Călinescu, Tilică Ioanid, subsecretar de stat la Interne, și eu.

Atmosfera la masă era bună, s-a vorbit de toate, politică mai puțin. După ce am plecat

invitații, Goga ne-a spus, mie și soției sale: „Am căzut de la guvern, acum plec la rege cu care am de discutat, n-am vrut să o spun la masă, ca să nu stric buna dispoziție.“

Ca să nu strice comesenilor buna dispoziție, primul ministru Octavian Goga nu scoate o vorbă despre căderea guvernului. Unii dintre ei puseseră, chiar, umărul la răsturnarea cabinetului

Cât calm și stăpânire de sine! Invitații știau și ei, doar unii erau chiar autorii sau cel puțin nu erau străini de această cădere.

După-masă a-nceput lumea să năvălească și să întrebe dacă-i adevărat. A venit d-na Savu, făcând pe surprinsă, ceea ce a nemulțumit-o pe Mimi. D-na Antonescu și-a exprimat și ea mâhnirea. Cel mai mișcător gest însă a fost al lui Ionel Marinescu, directorul Societății de petrol „Concordia“, modest și loial cum era și căruia nu i se dăduse nici

o demnitate; a venit cu un buchet uriaș de garoafe roz și, plângând, l-a îmbrățișat pe Goga.

Goga a dispus ca toți miniștrii și partizanii săi să se adune la ora 18 în biserica Sevastopol la slujbă și întreaga asistență a cântat *Cu noi este Dumnezeu*. Cântam înghițindu-ne lacrimile.

Lumea se întreba de ce și pentru ce căderea cu câteva zile înainte de alegeri? De ce nu s-au așteptat alegerile?

Numele d-nei Lupescu-Wolf trecea din gură în gură, se vorbea de postul negru pe țară ordonat de comunitățile evreiești, de mașinațiile lojelor masonice, de hiperzelul unor cuziști, de exa-

gerările legionarilor în campania electorală. Nimeni nu știa nimic pozitiv. În orice caz, puterile oculte s-au pus în mișcare.

Armand Călinescu și Istrate Micescu au continuat să rămână și în noul guvern și acum începe epoca „mâinii forte“ față de legionari, care își au partea lor de vină că se ajunsese aici.

Goga, obosit și plictisit, a plecat să se odihnească în Elveția. L-a însoțit la gară aproapea tot partidul, arătându-și simpatia în mod demonstrativ. A venit și generalul Antonescu, ministrul de Război, să-i ureze drum bun (după câteva zile Antonescu a fost demis, drept pretext dându-se venirea lui la gară la plecarea lui Goga). Flori și vorbe bune s-au risipit mai multe ca ori-când. Să fi fost oare o presimțire? ■

(Va urma)

Istrate Micescu (stânga), ministru de Externe, dar și unul dintre cei care lucraseră în umbră la căderea guvernului Goga

**Selecția textului
Gheorghe NEACȘU,
Marian ȘTEFAN**

CÂND FILMUL O IA ÎNAINTEA REALITĂȚII

Astăzi, în plină glorie a celei mai recente serii din Războiul stelelor și în epoca unor incredibile efecte speciale, pentru unii dintre noi pelicula purtând semnătura inegalabilului regizor american Stanley Kubrick 2001: A Space Odyssey (în varianta românească Odiseea spațială 2001), realizată la începutul anilor '60, poate apărea ca un plonjon într-o altă lume. Oricum, într-una care își pune mult mai multe întrebări. Un univers în care conta în primul rând frumusețea imaginii credibile și foarte minuțios redată privirii, nu doar contemplative, a spectatorului.

Povestea e simplă, lipsită de artificii ale unei acțiuni prea complicate sau violente. În anul 2001, o navetă spațială primea misiunea de a se îndrepta spre planeta Jupiter pentru a investiga sursa unei transmisii radio surprinse de pe Terra. Echipajul lui *Discovery*, din care până spre sfârșit va mai rămâne în viață doar cuplul alcătuit din astronautul Bowman și super-computerul HAL, atinge îndepărtata țintă.

Rămas ultimul capabil, în opinia sa, să ia deciziile juste, taciturnul Bowman îl decuplează pe HAL și pornește de unul singur într-o călătorie interstelară, pierzându-se în abisul ce i se deschidea în fața ochilor.

Nimic din rețeta de succes a filmului tipic american. Poate numai cifrele extraordinarului buget de realizare – 10,5 milioane de dolari, uriașe pentru

anii '60. Însă amprenta regizorală, coroborată cu un scenarișt și corealizator pe măsură i-au conferit filmului aura neuitării, după cum subliniază și retrospectiva găzduită de paginile revistei *History Today*.

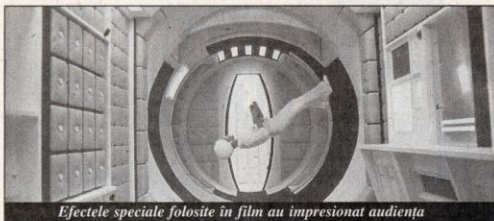
Sibastrul din Ceylon

Începutul anilor '60 reprezentase pentru cetățeanul american depășirea unor noi frontiere. Un președinte american ce se luptase cu multiple crize, împingând bătălia până în cele mai îndepărtate și chiar incredibile, până atunci, unghere: combaterea sărăciei, a segregăției rasiale, ca și susținerea științei și tehnicii. Cuvintele lui Kennedy aveau să marcheze o întreagă generație: „Nu vă întrebați ce poate țara voastră

să facă pentru voi; întrebați-vă mai degrabă ce puteți voi să faceți pentru țara voastră”.

Ele aveau să-și găsească ecoul și în cinematografie. În primăvara anului 1964, St. Kubrick își vedea terminat un alt foarte drag și apropiat proiect, pelicula ironic intitulată *Dr. Strangelove*, un gen de tragicomedie neagră despre pericolul nuclear, atât de iminent de la criza rachetelor cubaneze (*Magazin istoric*, nr. 2/1995). Imaginea și interogațiile războiului nuclear și noii ere începuseră să-l obsedeze din ce în ce mai evident pe regizorul american. Domeniul științifico-fantastic se dovedea mult mai îmbietor și permisiv.

Mai întâi, trebuia să afle tot ceea ce se crease în domeniu. Cu determinarea-i caracteristică, Kubrick a început să ci-

Efectele speciale folosite în film au impresionat audiența

tească lucrările apărute, indiferent de calibrul științific sau literar. Sesizând posibila confuzie care s-ar fi putut instala, un apropiat l-a sfătuit să-și îndrepte atenția doar spre vârful domeniului. Numele lui Arthur C. Clarke a tăsnit atunci aproape de la sine.

Cine nu auzise de pionierul care revoluționase literatura de specialitate cu articolele despre posibilitatea comunicării cu ajutorul sateliților, încă din 1945, sau de autorul *Omului în spațiu*, una dintre ultimele, din acea perioadă, creații literare? Născut în 1917, Clarke servea pe frontul celei de-a doua conflagrații mondiale ca tehnician radar, iar mai apoi, ca membru al Societății Interplanetare Britanice, în bătațiile duse de grupurile de vizionari, ingineri și oameni de știință entuziaști care puneau temelia societății viitorului, bazată pe contactul cu alte planete.

Kubrick nu s-a dovedit, la început, prea entuziasmat de propunere. Nu-și amintea despre acest Clarke decât că se retrăsese undeva în India, pentru a-și regăsi rădăcinile și inspirația. Din Ceylon, sihastrul s-a hotărât însă să-i facă o vizită regizorului pentru a afla ce vis îl animă. Și astfel, se puneau prima piatră la ceea ce avea să devină *Odissea spațială 2001*.

Din laborator pe platou

Nu trebuia preocupat nici un efort pentru ceea ce se dorea, încă de la primii pași, o realizare epocală. De-a lungul restului de an 1964, cei doi au dezbătut multiplele probleme pe care le ridica perspectiva științifică ce trebuia redată cât mai credibil. Și nu numai dezbaterile le-au ocupat timpul, ci și vizitele la standurile Expoziției Internaționale ce-și deschisese porțile în această perioadă și adăpostea cele mai noi descoperiri din știință și tehnică. Un film publicitar al Administrației Naționale pentru Aeronautică și Spațiu (N.A.S.A.), intitulat *To the Moon and Behind* (Spre lună și mai departe), le-a atras cel mai mult atenția.

La începutul anului 1965 renumitul studio de film MGM anunța sponsorizarea unui film – *Journey Beyond the Stars* (O călătorie dincolo de stele) – cu un buget de 6 milioane de dolari, peliculă ce-și plasa acțiunea în 2001 și avea ca subiect „explorarea sistemului solar și descoperirea inteligenței extraterestre”.

Inițial, pelicula a fost gândită ca un film documentar, între-

Regizorul Stanley Kubrick în timpul filmărilor

rupt, din când în când, de fragmente dramatice, pe structura semi-documentarului din 1962, realizat de același studio și intitulat *How the West was Won* (Cum a fost cucerit Vestul). Astfel și prima denumire care le-a venit în minte realizatorilor a fost, firește, *How the Solar System was Won* (Cum a fost cucerit sistemul solar).

Nu mai rămânea decât să fie găsită și echipa care putea pune în practică ideile celor doi vizionari. Impresionat de efectele speciale ale filmului canadian din 1959 intitulat *Universe* (Univers), Stanley Kubrick a încercat să-i coopteze pe unii dintre specialiști. În plus, dovădindu-și încă o dată minuțiozitatea lucrului bine documentat, regizorul a trimis o echipă de colaboratori să intervieveze o serie de oameni de știință renumiți în domeniile cu care cocheta sau chiar jongla filmul pe care dorea să-l realizeze. Specialiști ai problemei evoluționiste și ai societăților primitive, precum Louis și Richard Leakey, oameni de știință renumiți, precum Freeman Dyson și Frede-

rick Whipple, și-au prezentat opiniile în legătură cu posibilitatea existenței vieții extraterestre și a contactului dintre civilizații. Un profesor coordonator al unui program N.A.S.A., Frederick Ordway, a devenit consultantul științific coordonator al viitoarei pelicule *Odiseea spațială 2001*. Au fost recrutați chiar și unii dintre membrii unui proiect N.A.S.A. anulat de către oficialități, cel ce prevedea lansarea unei rachete nucleare botezate Orion. Mari companii, precum Pan Am și IBM, le-au pus lui Kubrick și Clarke la dispoziție cele mai noi mașinării pe care le aveau în dotare, pe bancul de probe ori în laboratoare. Piesa de rezistență a întregului angrenaj tehnic a fost aparatul centrifugal Vickers-Armstrong. Costa 750.000 dolari și simula cât mai bine condițiile în care astronautii pășesc în afara spațiului terestru. De-a dreptul impresionat de cele realizate de echipa filmului, George Lukas, viitorul părinte al *Războiului stelelor*, declara: „2001 este campionul tuturor producțiilor de gen”.

James Borman, Bill Anders și James Lovell, astronautii misiunii Apollo 8, au fost primii care au văzut răsăritul Pământului de dincolo de Lună

Eforturile nu s-au oprit aici. A fost chestionată și Biserica cu privire la problematica deschisă de viitoarea peliculă cinematografică. Astfel, un astronom ieuit și un rabin new-yorkez au militat pentru completa compatibilitate între credință și existența unei civilizații extraterestre cu care omenirea poate intra, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, în contact.

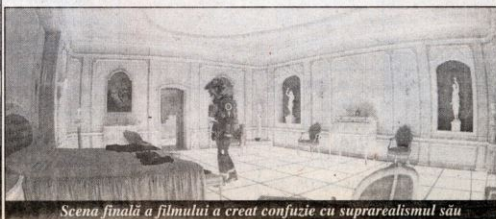
La început, nedumerire...

Reprezentarea în premieră a peliculei, în martie 1968, după patru ani de muncă îndârjită, a produs de-a dreptul panică în rândul investitorilor de la studiourile MGM. Cele trei ore de vizionare ale unei producții din care lipsea aproape în totalitate orice gen de acțiune sau dialog cu care publicul fusese până atunci obișnuit, îi speriaseră. Unii au insistat chiar pe lângă Kubrick să fie introduse și opiniile specialiștilor, pentru a se oferi și sprijinul lumii științifice. Măcar să capete caracterul unui documentar tradițional.

Dar regizorul a rămas ferm pe poziții. Și după reprezentarea-test din 1 aprilie 1968, filmul și-a pas-

trat coloratura inițială. Debutul se făcea în plină epocă de piatră, când un hominid aruncă spre stele un os ce se transformă, în acordurile muzicii lui Strauss din *Așa grăit-a Zarathustra*, sfidând timpurile și spațiul, în navetă cosmică. Iar la sfârșit, personajul uman, care se dovedise însă de prea multe ori lipsit de sentimente și perspectivă, întreprinde circuitele computerului, prezentat într-o manieră mult umanizată și cu capacitate de a gândi.

Astfel că pentru mulți, pelicula a părut, încă de la început, intraductibilă. Un mesaj ciudat, prea multă liniște, însă imagini extrem de frumoase. Perigrinări prin spațiu, reîntoarceri în timp, sfidări și regăsirea păcii. Unii critici de film l-au distrus dintr-o singură mișcare de condei. Catalogări precum „opere de spațială”, „primul ne-film S.F.”, „amator și lipsit de imaginație” au apărut imediat în paginile ziarelor. Alții i-au descoperit însă valoarea. Cronică din *New Yorker* l-a numit „o unică piesă poetică a S.F.-ului”. *Los Angeles Times* – „cel mai bine informat vis al omenirii de până acum”, iar săptămânalul francez *L'Express* nota că, datorită lui, se atinsese „anul întâi al cinematografului viitorului”. ■

Scena finală a filmului a creat confuzie cu suprealismul său

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Cristian Păunescu, Marian Ștefan** – **LEGENDELE BĂTRÂNEI DOAMNE. OAMENI ȘI ÎNTÂPLĂRI DIN TRECUTUL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI**
Editura Oscar Print, București, 2004, 207 pp.

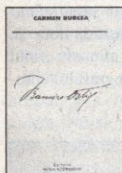
● **Daniel Hrenciuc** – **ROMÂNIA ȘI POLONIA - 1918-1931. RELATII POLITICE, DIPLOMATICE ȘI MILITARE** (ediția a II-a revăzută și adăugită)
Editura Septentrion, Rădăuți, 2003, 252 pp.

● **Dr. Wilhelm Filderman** – **UN AVOCAT AL ETNIEI SALE. UN AVOCAT AL CAUZEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI. ARTICOLE, DISCURSURI, MEMORII, 1921-1948, VOL. I**
Fundația Dr. W. Filderman, f.a., 656 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ. REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEA-LULUI (Serie Nouă, Anul XIII (85), Nr. 4, Oct.-De-cembrie 2003)**
Tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu, 2003, 128 pp.

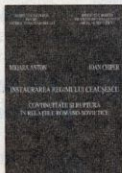
● **Carmen Burcea** – **RAMIRO ORTIZ**
Editura Noua Alternativă, București, 2004, 140 pp.

● **ANUAR DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ. T. XXXIX-XLI, 1999-2001**
Editura Academiei Române, București, 254 pp.

● **Cristian Troncotă** – **ISTORIA SECURITĂȚII REGIMULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA, VOL. I, 1948-1964**
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, 307 pp.

● **Mioara Anton, Ioan Chiper** – **INSTAURAREA REGIMULUI CEAUȘESCU. CONTINUITATE ȘI RUPTURĂ ÎN RELATIILE ROMÂNNO-SO-VIETICE**
Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, București, 2003, 275 pp.

● **DICTIONARUL PERSONALITĂȚILOR DOLJENE. RESTITUTIO** (coordonatori: prof. Mariana Leferman, prof. Gabriela Braun, drd. Adrian Năstase)
Editura Aius, Craiova, 1999, 256 pp.

● **Tudor Rățoi** – **CAMERA DE COMERȚ, INDUSTRIE ȘI AGRICULTURĂ MEHEDINȚI. MONOGRAFIE**
Editura PRIER, Drobeta Turnu Severin, 2000, 174 pp.

● **Corneliu Tamaș, Ion Const. Vasile** – **MOMENTE DOCUMENTARE VÂLCENE. CATALOG DE DOCUMENTE. 1418-1830** (cuvânt înainte acad. Ștefan Ștefănescu)
Editura Almarom, Râmnicu Vâlcea, 2000, 379 pp.

● **MISSION MILITAIRE FRANÇAISE AUPRÈS DE LA RÉPUBLIQUE TCHÉCOSLOVAQUE 1919-1939. ÉDITION DOCUMENTAIRE. SÉRIE I: 1919-1925. VOLUME 1: CONTRATS, ACCORDS, STATUTS**
Praga, 1999, 120 pp.

CAROL I - LINII DIRECTOARE ȘI FIGURI DE PRIM PLAN

Rod al unei riguroase și, în același timp, pasionate activități de cercetare desfășurată vreme de mai mulți ani în numeroase biblioteci și arhive atât din țara noastră, cât și din Germania, recent a văzut lumina tiparului, în editura R. Oldenbourg din München, o impresionantă lucrare despre primii cincisprezece ani ai domniei lui Carol I, mai exact perioada 1866-1881. Adică de la venirea sa în țară și până la proclamarea regatului.

Autoarea, doamna Edda Binder-Iijima, doctor al Facultății de Filosofie a Universității Wilhelm din Münster, este o excelentă cunoscătoare a realităților românești, mai vechi și mai noi, ne vorbește fluent limba și are, de altfel, mulți cunoscuți printre istoricii români.

Lucrarea, intitulată *Die Institutionalisierung der rumänischen Monarchie unter Carol I* (Instituționalizarea monarhiei românești sub Carol I), oferă, în cele peste 600 de pagini, format mare, o remarcabilă frescă a epocii, deloc senine, a cristalizării societății moderne în țara noastră. Structurat în șase părți mari, subîmpărțite fiecare în capitole, și întemeiat pe o impresionantă bibliografie, de peste o mie de titluri, volumul d-nei Edda Binder-Iijima va trebui luat de acum înainte în atență considerare de toți istoricii care se vor apleca asupra perioadei amintite.

Spre a media cititorilor noștri o idee, fie și extrem de sumară, asupra lucrării autoarei germane, reproducem, cu îngăduința domniei-sale, un mic fragment din capitolul *Excurs*. Linii directoare și figuri de prim plan.

Dumitru HÎNCU

Pentru a înțelege politica prințului în perioada de început a domniei sale, trebuie să ne oprim ceva mai amănunțit asupra unora dintre convingerile lui și a persoanelor care l-au înfrăurit. Evoluția de până la alegere nu l-a prea pregătit pentru această demnitate, ci s-a înscris, în linii esențiale, în obișnuita carieră făcută în armată de vlăs-

tarele înaltei aristocrații germane.

Intrat la 17 ani în armată, Carol s-a arătat interesat mai ales de artilerie, a prestat serviciu în fortăreața Jülich, a frecventat Școala unită de artilerie și inginerie din Berlin (primăvara anului 1857) și a urmat cursuri de științe militare și ale naturii. Cunoștințe practice în legătură cu purtarea

războiului, respectiv în materie de pregătire a mobilizării armatei, a putut dobândi în timpul războiului franco-piemontez-austriac din 1859 și al conflictului austro-prusian din 1864, ca ofițer de ordonanță al Kronprinzului. Atunci a început și strânsa-i amicizie cu Friedrich Wilhelm, de care-l lega repulsia comună față de conservatorismul re-

trograd de la Curtea prusiană.

Înainte de a pleca în Principatele Unite, a fost înaintat la gradul de căpitan de cavalerie *à la suite*, în Regimentul 2 de gardă. O numire demult și zadarnic așteptată, venită abia la 4 aprilie 1866. În ce privește cultura generală, precumpănitoare erau, evident, cunoștințele de ordin militar, ceea ce explică și marele interes pe care l-a arătat pentru armată, privită și sub aspectul funcției ei de apărare a domniei, așa cum fusese obișnuit în Prusia.

Cu toate acestea, nu se poate afirma că educația sa a avut la bază, exclusiv și obtuz, principiile militare. Karl Anton, tatăl prințului, era partizanul unui echilibru salutar între menținerea conveniențelor și o formare individualizată a caracterului, fără înfumurări gratuite și prejudecăți bazate pe origine, care trebuia, totuși, mereu avută în vedere. Hohenzollern cu tentă liberală, Karl Anton a fost numit în 1858 prim-ministru prusian în timpul „noii ere”. Locatarii castelului de la Sigmaringen aveau o poziție oarecum aparte la Curtea berlineză, unde se loveau de opoziția unor cercuri conservatoare.

În același timp, mulțumită legăturilor de familie cu casa imperială franceză, viitorul domnitor a putut cunoaște o atmosferă și un mod de viață diferit de cel de la curțile regale germane. Căci Carol a făcut mai multe vizite la Curtea imperială a lui Napoleon III,

ultima oară în 1863, când a fost chiar vorba de încheierea unei căsătorii cu prințesa Anne Murat, plan eșuat însă. De asemenea, călătoriile în Portugalia și Algeria au vădit din parte-i un mare interes pentru ținuturi și oameni străini. Aceste disponibilități sufletești și existența cotidiană marcată de monotonia serviciului militar și a obligațiilor în societate au fost tot atâtea premise ale acceptării fără rezerve a tronului românesc și de a considera aceasta ca o „împlinire a destinului”. Ele l-au ajutat să se strămute numai decât în noua-i țară, în ciuda înapoierii ei, să dea dovadă de un mare zel în a învăța pe toate planurile și a se dăruia cu elan misiunii de a făuri ceva nou.

Atunci când a fost vorba despre independența și egalitatea în drepturi a țării, în calitatea-i de prinț de Hohenzollern, tânărul domnitor s-a considerat de la bun început ca un egal al celorlalte capete încoronate, ceea ce compensa în ochii lui carenta de suveranitate a țării și era în concordanță cu dorința de independență a românilor, stimulând-o chiar în mare măsură.

Carol s-a folosit, astfel, ca de ceva de la sine înțeles, de greutatea și prestigiul familiei sale spre a dobândi avantaje politice. Această atitudine l-a stimulat să întreprindă tot ce-i sta în puteri spre a ridica țara la un nivel care să corespundă cu prestigiul familiei și cu numele de Hohenzollern. Spre a înfăptui toate acestea, s-a lăsat condus de exemplul Prusiei

victorioase, pe care și sub raport moral o considera superioară Franței. Iar izbânzile prusiene asupra Austriei au întărit și mai mult acest sentiment consolidându-i în același timp poziția în România, unde triumful Prusiei a fost, de asemenea, primit cu satisfacție. Cum rezultă dintr-o scrisoare adresată Kronprinzului, Carol își imagina că sprijinul pe care-l aștepta din partea Prusiei în reformarea administrației și a construirii infrastructurii va avea, în genere, drept consecință o sporire a angajării Prusiei în această zonă. „Nu-ți ascund că eu sper că acest nou avânt al țării noastre o să aibă urmări și pentru mine și misiunea mea. Prusia are de îndeplinit o mare misiune în Răsărit. Rusia, Franța, Anglia nu mai trebuie să decidă singure, ca până acum, asupra destinului acestui continent.”

In pofida relațiilor cu Franța și cu împăratul Napoleon III, care tocmai în România erau mai mult accentuate, modelul după care se ghida prințul era, astfel, Prusia. O mare parte a elitelor țării – în special liberalii radicali – se simțea, însă, strâns legată de Franța prin experiențe personale, educație, afinități naționale și recunoștință pentru sprijinul acordat mișcării naționale românești. Pe fundalul crescânderor contradicții prusiano-franceze, procesul desprinderii de Franța ascundea un mare potențial de conflict, acționând ca un factor de polarizare a legăturilor dintre țările în cauză și interiorul societății românești. ■

Povestea paralelei

Ca urmare a creșterii circulației monetare și a dezvoltării sistemului economic, în primii ani ai secolului XX s-a produs o sporire a cererilor de monedă mărunță pe piața românească. În aceste condiții, la 16 aprilie 1900, a fost adoptată o lege care permitea baterea de monede divizionare dintr-un aliaj de cupru și nichel. Prin aplicarea sa, în cursul anilor 1900-1906, au fost puse în circulație mai multe asemenea emisiuni. Printre ele și aceea din perioada 1905-1906 constând din monede perforate de 5, 10 și 20 bani, confectionate la Hamburg și Bruxelles dintr-un aliaj de 75% cupru și 25% nichel.

CÂT FACE UN BAN GĂURIT?

BRÎNDUȘA COSTACHE

Într-o epocă în care un kg de pâine costa 25 bani, un kg de carne varia între 65 și 80 bani și un ziar costa 5 bani, ne putem gândi că aceste monede își găseau cu mult folos întrebuințare.

Prețurile au avut însă o tendință continuă de creștere și după declanșarea primului război mondial, aceste monede s-au devalorizat, ieșind practic din circulație în perioada interbelică, deși ele nu au fost retrase oficial de pe piață.

Statul a început să pună în circulație bani de hârtie de 10, 25 și 50, în locul pieselor de nichel. În baza legii nr. 556 din iunie 1917, Ministerul Finanțelor a fost autorizat să introducă în circuit asemenea hârtii în sumă de zece milioane lei.

Prin legea monetară din 1929, guvernul a făcut o nouă emisiune de bani divizionari din metal, de data aceasta de 1, 2, 5, 10 și 20 lei, dintr-un aliaj de aluminiu cu nichel. Odată cu punerea lor

în circulație, urma să se retragă biletele cu valori mici de 5 și 20 lei și, parțial, cele de 100 lei.

În anii celui de-al doilea război mondial, monedele găurite și-au recăpătat valoarea, nu datorită revalorizării monedei naționale, ci din cauza aliajului din care erau confectionate, nichelul și cuprul fiind necesare industriei de război. Măsura era motivată de „interesul apărării naționale” pentru asigurarea unui stoc de nichel, acest metal fiind utilizat pentru fabricarea otelurilor speciale în armament.

În aceste condiții, în 1941, Ministerul Finanțelor a hotărât retragerea oficială a acestei emisiuni. Pentru a stimula colectarea monedelor ieșite din circulație s-a convenit că pentru fiecare tip de monedă să se ofere un preț cu mult mai mare decât valoarea nominală. Dar, pentru că nu se cădea ca statul să-și retragă propria sa monedă la o valoare mai mare decât cea nominală, a în-

credințat această sarcină Băncii Naționale a României, aceasta preluând și cheltuielile de rigoare.

S-a ajuns astfel ca moneda de 20 bani să fie cumpărată de B.N.R. cu 1,08 lei, cea de 10 bani cu 63 bani, moneda de 5 bani cu 45 bani, iar kilogramul de monede de acest fel cu 180 lei. Potrivit calculelor, întreaga emisiune reprezenta 415.000 kilograme, cu o valoare de 74.700.000 lei, aproximativ de șapte ori mai mult decât valoarea nominală a emisiunii din 1905-1906, respectiv 10.500.000 lei.

Desigur, prețul oferit de B.N.R. nu egala inflația. Dar, într-o perioadă în care un kg de pâine ajunsese la 40 lei, unul de carne 140 lei, iar unul de zahăr varia între 300 și 450 lei, putem aprecia că, în ciuda butadei despre valoarea banului găurit, în condițiile celui de-al doilea război mondial, aceasta și-a recăpătat o parte din valoarea pierdută. ■

Prezențe pitorești în Bucureștii interbelici, copiii-vânzători de ziare, fructe, dulciuri sau alte lucruri de mic comerț duceau o viață foarte grea. Mulți dintre aceștia veneau din lumea satelor.

Plecați la vârste fragede din sânul familiilor, încercau să se acomodeze ritmurilor marelui oraș. Nu erau destul de copți pentru a-și purta singuri de grijă și nici nu beneficiau de asistență din partea patronilor. Nimeni nu se interesa de soarta lor.

O încercare singulară de a cerceta condițiile în care trăiau micii vânzători proveniți de la țară a fost efectuată, la mijlocul anului 1941, de Oficiul de Studii al Institutului Central de Statistică din București. Războiul a întrerupt continuarea acestor anchete sociologice și luarea unor eventuale măsuri.

Rezultatele celui dintâi studiu au fost publicate abia în august 1945 de Nicolae M. Dunăre, referent al amintitului Oficiu, în broșura Condițiile de viață

ale fiilor de țărani vânzători ambulanți în Capitală.

Să reținem și noi câteva din constatările anchetei din urmă cu peste 60 de ani.

ASTA E VIAȚA NOASTRĂ, DOMNULE!

IOAN LĂCUSTĂ

Conform unei investigații a Poliției Capitalei, în vara lui 1941 au fost înregistrați 944 tineri comercianți, cu vârste până la 20 ani. Se estima că numărul lor era de două-trei mii.

Dintre aceștia, cei mai mulți (368) erau vânzători de ziare. Mai vindeau: reviste vechi (5), halviță-rahă (26), covrigi (55), bomboane-semițe (19), alunecastane (10), iaurt, oțet, dovleac, plăcintă (100), fructe (60), zarzavaturi (232), păsări (44), mături (7), gaz (18).

Majoritatea (681) proveneau din Oltenia; din Muntenia erau 238, din Moldova 14, din Transilvania 10 și din Crișana 1.

Vârstele lor erau cuprinse între 8-9 ani (trei dintre ei) și 20 ani (111). Cei mai numeroși (175) aveau 16 ani. Se înțeleau cu comerțul ambulant de 3-4 ani (156), de 2-3 ani (155) de 4-5 ani (118) etc. Nouă dintre ei erau vânzători de 9-10 ani, iar alți șase de 10-12 ani.

Autorul amintit a discutat cu 301 dintre aceștia, după un chestionar tip. Una dintre întrebări se referea la motivele care i-au determinat pe acești copii și adolescenți să plece la București pentru a-și câștiga traiul. Cei mai mulți au răspuns că au făcut-o din cauza familiei lor numeroase, a pământului puțin din

gospodării sau urmându-și părinții în exodul spre oraș. Mai sunt amintite printre motivații: „încălări pentru negoț și meserii cu mirajul orașului”; decesul unuia sau ambilor părinți; conflicte familiale; fuga de școală; angajarea de către rude sau cunoscuți.

Lată și câteva dintre măturirile lor. Un vânzător de halviță, în vârstă de 15 ani, cu 7 clase primare, din Topolog-Argeș: „Am plecat eu singur, acum 3 ani, când aveam 12 ani. Am văzut că nu mai e trai, că pământ nu aveam. Am plecat cu un băiat mai mare. Am dorit să învăț cizmăria sau croitoria, dar nu am putut din cauza lipsurilor de

acasă. De gândit [la o situație] pentru mai târziu nu pot, pentru că de-abia trăiesc de azi pe mâine și nu pot pune un ban de economii, pentru că trimit totul acasă. Numai dacă va face Dumnezeu o minune și cu mine, să-mi ușureze traiul."

Un vânzător de ziare (16 ani, 5 clase primare, din Albești-Olt) a dorit să se facă croitor, dar tatăl l-a dat la negustorie. Un alt vânzător de halvită (17 ani, 7 clase primare, din Topolog-Arges) spune: "Eu am vrut să mă fac agricultor pe pământul meu propriu, dar cum nu aveam pământ cât puteam munci noi, am luat drumul orașului. Acum vreau să-mi strâng bani, să-mi cumpăr pământ și să mă apuc de agricultură, singur stăpân pe capul meu."

Visul unui alt mic vânzător (16 ani, analfabet, din Stroiești-Arges) s-a vădit irealizabil: "Eu am vrut să învăț carte, să mă fac învățator, dar din lipsă de bani tata nu m-a dat la școală. Acum aș fi intrat cel puțin la un atelier, să mă fac mecanic, dar nu mă primește fără școală. Acum aș vrea să mă fac negustor de galanterie."

Ancheta urmărea și sănătatea micilor vânzători. Dintre cei 301 investigați, 195 nu s-au îmbolnăvit de la venirea în București. Alții sufereau de plămâni (50), friguri (10), cap și inimă (31), stomac (13) etc. Majoritatea (173) reușeau să doarmă câte opt ore pe zi.

Intrebați despre igiena corporală, 147 au declarat că fac baie o dată sau de două ori pe lună. Cei mai mulți, fiind vară, se scăldau în Dâmbovița de câte ori aveau ocazia. Băutori și fumători erau 13, alți 21 doar beau și 39 fumau.

Copiii au fost urmăritți timp de o săptămână (2.107 zile-caz pentru toți cei 301) și în ce privește hrana zilnică. S-a constatat că „901 cazuri sunt în care nu s-a mâncat nimic, 280 [de] pâine goală, 66 numai covrigi, 69 pâine cu boabe de struguri, 238 ceai cu pâine, 210 un pahar de lapte". Altfel spus, cel puțin trei zile pe săptămână copiii aceia nu au mâncat nimic dimineața. Cu prânzul stăteau mai bine: „numai 9 cazuri în care nu s-a mâncat nimic și 43 pâine goală”. Seara, „avem 93 cazuri în care nu s-a mâncat nimic și 73 pâine goală”.

Statistica nu exprimă însă și calitatea și cantitatea hranei. Suma ce le rămânea copiilor pentru mâncare, între 180 și 400 lei săptămânal, era mică, în raport cu cât câștigau, tot într-o săptămână: 548 lei un vânzător de rahat, 840 lei cel de fructe, 740 lei la covrigi, 950 lei pentru zarzavaturi. Munceau între 88 ore (vânzătorii de rahat) și 113 (cei de fructe), ritm săptămânal exterminant pentru un copil sau adolescent (între 12 și 14 ore zilnic).

Care le era câștigul într-un an? Iată bilanțul unui mic vânzător de halvită, cu un venit net de 21.000 lei: masa – 8.400 lei; îmbrăcăminte – 1.400; încălțăminte – 900; chiria – 2.500; rufele – 250; diverse – 500; pierderi (marfă depreciată, furată) – 3.000. El economisea circa 6.000 lei anual, pe care-i trimitea părinților. Un vânzător de ziare câștiga 33.000 lei, din care cheltuia 24.960 lei.

Educația lor era precară. Nu citeau decât rareori vreo carte, frecventau sporadic cinematografele sau spectacole și distracții populare. Unul (17 ani, 3 clase industriale, din Săliște-

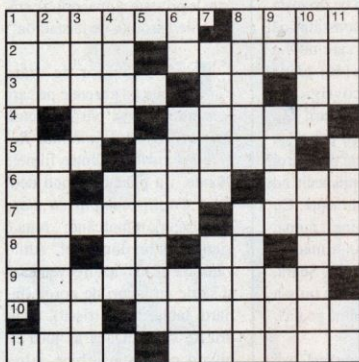
Sibiu) mărturisește că „îi plac mult matchurile de foot-ball, pe care le privește numai printre crăpăturile gardului de la stadion”.

Un vânzător de ziare citește gazetele pe care le vinde, dar și cărți precum *Tarzan*, *Avionul fantomă*, *Regele boxeurilor*. Dintre filmele văzute, i-a plăcut în mod deosebit *Copiii în luptă cu viața* (american), remarcând: „Asta e viața noastră, domnule!” Altul, vânzător de halvită, frecventează și sălile cu jocuri de noroc (biliard, table, țintar, risică), mândru de sine: „Dacă aș juca eu biliard, pe cât știu de bine, ar trebui să nu-mi mai ajungă pentru mâncare. Știu acest joc pentru că am fost și la cafenea, în viața mea. Acolo am învățat să joc și cărți, da' acum m-am lăsat.”

Încheiem aceste consemnări despre soarta micilor vânzători din Bucureștii anilor '40 cu mărturisirea unui adolescent din Cuca-Arges, în vârstă de 16 ani și cu 6 clase primare. Agoni-seala, spune el, o trimite toată mamei, „că ea m-a făcut”. Și iată ce gândește, în perindările sale pe străzile Capitalei: „Când trec pe lângă vreun restaurant și văd boieri grași mâncând fripturi și alte mâncăruri scumpe – mărturisește el – mă gândesc dacă am să pot intra și eu vreodată în aceste restaurante și să comand mâncare multă și bună, să mă satur și eu o dată bine. Dar, Dumnezeu nu i-a făcut pe toți să poată mânca la fel.

Într-o zi – încheie el – cum stam lângă taraba mea cu halvită, a trecut un câine cu o bucată de carne. Aș fi alergat câteva sute de metri după el. Știam că până la Crăciun nu voi mai gusta nici o bucată de carne friptă.” ■

ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)

ORIZONTAL: 1) Localitate din Moldova, în sudul căreia, la 10 ianuarie 1475, oastea condusă de Ștefan cel Mare a biruit pe otomani – Negustorii din acest vechi oraș polonez au primit, în 1460, condiții avantajoase din partea lui Ștefan cel Mare. 2) A-și uni forțele – Han mongol al cărui fiu a atacat Moldova, în august 1470, dar a fost învins de armata lui Ștefan cel Mare, în bătălia de la Lipnic. 3) Sentimental – 1457 este cel în care Ștefan a luat tronul Moldovei – Doine! 4) În veci! – Prima mănăstire ridicată de Ștefan cel Mare, între anii 1466-1469, a cărei biserică adăpostește rămășițele familiei lui Ștefan și ale urmașilor săi, până la Petru Rareș. 5) Document – Numele a două dintre soțiile lui Ștefan cel Mare, prima din familia împăraților bizantini (... de Mangop) și a doua, fiica lui Radu cel Frumos (... Voichița). 6) Alee goală! – Populație situată la zona de contact a Transilvaniei cu Moldova, cu care Ștefan a avut relații de bună vecinătate și pe care a sprijinit-o în conflictul pe care aceasta l-a avut cu regele Ungariei – Inima lui Mihail! 7) Alt nume sub care este cunoscut Basarab cel Bătrân, domnul Țării Românești, care a obținut domnia cu sprijinul lui Ștefan cel Mare, dar pe care l-a trădat, trecând de partea otomanilor – Oră. 8) Tocit pe mijloc! – Aflate în ocol! – Prinse în arie! 9) Întâia capitală a Imperiului Otoman. 10) În sașă! – Comandant militar turc, beglerbegul Rumeliei, înfrânt de Ștefan cel Mare în bătălia de la Vaslui. 11) Domn al Țării Românești poreclit „Tepeș”, pe care Ștefan l-a ajutat, în 1456, să ia tronul țării – Imbold.

VERTICAL: 1) Sat în comuna Războieni unde, la 26 iulie 1476, a avut loc o bătălie, în care armata condusă de Ștefan cel Mare a fost înfrântă de oastea sultanului (2 cuv.). 2) Beg sub conducerea căruia o puternică armată otomană a pătruns, în mai 1481, în Moldova, dar a

fost înfrântă de oastea condusă de Ștefan – Aceea – Deal (inv.). 3) Râu din Moldova, pe al cărui mal stânga Ștefan a construit, în 1484, Cetatea Nouă (Smedorova) – Istoric român care i-a dedicat lui Ștefan cel Mare o amplă monografie unde îl descrie ca fiind „cinstit și harnic, răbdător fără să uite și viteaz fără cruzime, strașnic în mânie și senin în iertare, răscăpat și cu măsură în grai, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale” (Nicolae; 1871-1940). 4) Mirean – Localitate situată astăzi în SE județului Bacău, unde Radu cel Frumos, domn al Țării Românești, a fost înfrânt de Ștefan la 7 martie 1471. 5) Rege al Ungariei care a organizat în 1467 o expediție în Moldova, dar a fost înfrânt de Ștefan în Bătălia de la Baia din 14-15 decembrie 1467 (Corvin; 1458-1490). 6) Ion Grigore – Titlu purtat de Soliman, beglerbegul Rumeliei – „Cap” în toponimia rusă. 7) Prăpăstii – Ungher. 8) Cisticerci (zool.) – Bogdan cel Orb și Petru Rareș sunt numai doi dintre acești numeroși urmași pe care i-a avut Ștefan cel Mare. 9) În circ! – Nicolae în familie – Siglă pentru „Organizația Meteorologică Mondială” a O.N.U. 10) Fiica lui Ștefan cel Mare și a Mariei Rareș din trilogia lui Barbu Ștefănescu Delavrancea – Târg moldovean în care, la 12 iulie 1499, s-a semnat un tratat între Albert, regele Poloniei, și Ștefan cel Mare, prin care s-a restabilit pacea între aceste țări. 11) Produs al podgoriei Cotnari, mult apreciat de Ștefan cel Mare – Oraș din Moldova în care, în 1883, s-a dezvelit un monument ecvestru închinat lui Ștefan cel Mare – Nicolae Lemnaru.

Dicționar: DAL, NOS, OMM

CRONOGRAM

ÎN ACEST AN, ȘTEFAN CEL MARE AVEA SĂ-L BATĂ PE PETRU ARON LA ORBIC.

Adunând literele care au valoare de cifre romane din textul de mai sus veți afla anul când Ștefan l-a alungat pe Petru Aron din domnie și a luat tronul Moldovei.

Gheorghe BRĂȘOVEANU

Soluția integralei MINIȘTRI DE EXTERNE ROMÂNI:

A – C – T – A – ANTONESCU – DENUMIRE – BRATIANU – ES – E – U – D – TITULESCU – O – AZUR – EC – NA – AS – ORA – MANESCU – MI – T – ARTE – GAFENCU – C – ZO – AR – PO – MAIORESCU

Soluția jocului din nr. 6/2004, p. 32:
TRIB DORIC (TRI-B/D-ORI-C)

CONTENTS (Romanian History) A.D. Xenopol, Mitropolit Daniel, V. Căndeș, B. Murgescu, C. Rezașchevi, M. Botescu, T. Wexler, M. Rotaru Stephen the Great – 500 years since his death ● I. Lăcustă Young peddlers in the between wars period in Bucharest ● C. Topescu Romania at the Olympic Games ● M. Penes 90 years of Romanian Olympic spirit (IV) ● M. Sala Journey through life with Al. Rosetti (III) ● G. Filitti Romania, 100 years ago ● E. Olariu The matrimonial institution in the mid 19th century ● Romanian documents at Hoover Institution (XXXIII) ● F. Șerbănescu The original perimeter of the Wallachian Metropolis precincts in Bucharest ● T. Misievici Recollections from the Eastern Front, WWII (II) ● B. Popa Pages from the sports classes' history ● L. Barbul Memories about Great Romania (VII) ● D. Hincu King Carol the first in a book by Edda Binder-Iijima ● B. Costache The story of a nickle

SOMMAIRE (Histoire roumaine) A.D. Xenopol, Mitropolit Daniel, V. Căndeș, B. Murgescu, C. Rezașchevi, M. Botescu, T. Wexler, M. Rotaru Etienne le Grand – mort depuis un demi-millenaire ● I. Lăcustă Enfants-vendeurs dans le Bucarest d'entre-deux-guerres ● C. Topescu La Roumaine aux Olympiades ● M. Penes Le mouvement olympique roumain a 90 ans (IV) ● M. Sala Voyager dans la vie à côté d'Al. Rosetti (III) ● G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans ● E. Olariu L'institution du mariage à la moitié du XIX siècle ● Documents roumains à Hoover Institution (XXXIII) ● F. Șerbănescu Le foyer bucarestois de la Mitropolie de la Valachie ● T. Misievici La campagne de l'Est. Souvenirs de la deuxième guerre mondiale (II) ● B. Popa De l'histoire du cours d'éducation physique ● L. Barbul Souvenirs sur la Grande Roumanie (VII) ● D. Hincu Le roi Carol I dans le livre de Edda Binder-Iijima ● B. Costache Le conte d'une pièce de monnaie trouée

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А.Д. Ксенопол, Митрополит Даниел, В. Киндя, Б. Мурдзеску, К. Резакевич, М. Ботеску, Т. Векслер, М. Ротару Стефан Великий – половина тысячелетия со дня смерти ● И. Лăкустă Дети-торговцы в межвоенном Бухаресте ● К. Цопеску Участие Румынии в Олимпиадах ● М. Пенеш Румынскому олимпийскому движению 90 лет (IV) ● М. Сала Жизненное путешествие вместе с Ал. Росетти (III) ● Дж. Филитти Румыния 100 лет назад ● Е. Оларю Брак в половине XIX в. ● Румынские документы в Институте Гувера (XXXIII) ● Ф. Шербăнеску Бухарестский очаг митрополии Валахии ● Т. Мисиевич Восточный поход. Воспоминания из второй мировой войны (II) ● Б. Попа Из истории физподготовки ● Л. Барбул Воспоминания о Великой Румынии (VII) ● Д. Хынку Король Карол I герой книги Эдды Биндера-Иижимой ● Б. Костакэ Повесть проколотых монет

INHALT (Rumänische Geschichte) A.D. Xenopol, Mitropolit Daniel, V. Căndeș, B. Murgescu, C. Rezașchevi, M. Botescu, T. Wexler, M. Rotaru Ștefan der Große – Ein halbes Jahrtausend seit seinem Tod ● I. Lăcustă Verkäufer – Kinder im zwischenkriegszeitlichen Bukarest ● C. Topescu Rumänien bei den Olympiaden ● M. Penes Die rumänische olympische Bewegung ist 90 (IV) ● M. Sala Im Leben mit Al. Rosetti (III) ● G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren ● E. Olariu Die Einrichtung der Ehe zur Hälfte des 19. Jahrhunderts ● Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXXIII) ● F. Șerbănescu Der Bukarester Herd der walachischer Mitropolie ● T. Misievici Der Ostfeldzug. Erinnerungen aus Großrumänien (VII) ● D. Hincu König Carol der Erste in einem Buch von Edda Binder-Iijima ● B. Costache Die Geschichte einer durchlöchernten Münze

SUMARIO (Historia rumana) A.D. Xenopol, Mitropolit Daniel, V. Căndeș, B. Murgescu, C. Rezașchevi, M. Botescu, T. Wexler, M. Rotaru Esteban el Grande – medio milenio desde su fallecimiento ● I. Lăcustă Niños vendedores en el Bucarest interbelico ● C. Topescu Rumania en las Olimpiadas ● M. Penes Hace 90 años que el Comité Olímpico Rumano es miembro del Comité Internacional Olímpico (IV) ● M. Sala Viajando por la vida junto a Al. Rosetti (III) ● G. Filitti Rumania hace 100 años ● E. Olariu La institución del matrimonio a mediados del siglo XIX ● Documentos rumanos en Hoover Institution (XXXIII) ● F. Șerbănescu El casco antiguo bucarestino de la Metropoli de Valaquia ● T. Misievici La campaña del Este. Recuerdos de la Segunda Guerra Mundial (II) ● B. Popa De la historia de la enseñanza de educación física ● L. Barbul Recuerdos de la Rumania Grande (VII) ● D. Hincu La figura del Rey Carol Iº en un libro de Edda Binder-Iijima ● B. Costache La historia de una moneda con hoyo

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

e-mail: export@rodipet.ro

Piața Presei Libere, nr. 1, Corp B,
Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

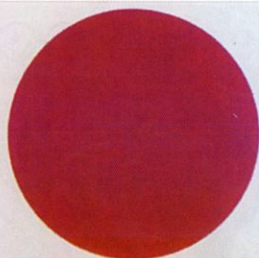
Lei 20 000

GAMES OF THE XVII OLYMPIAD

ROMA

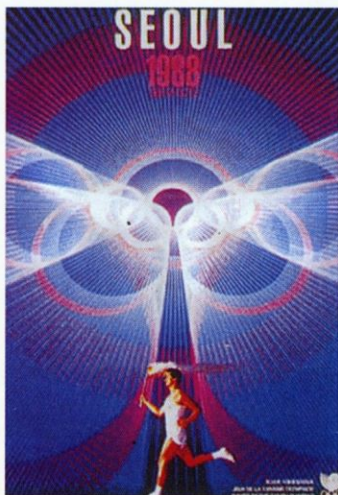

25.VIII-11.IX

TOKYO 1964

SEOUL
1988

Sydney 2000

